

**Minden olvasónknak, szerzőnknek és lektorunknak
boldog új évet kívánunk!**

2025-ben a Külgazdasághoz benyújtott cikkeket lektorálták: Bakacsi Gyula, Balázs Péter, Bálint Krisztián, Csillag Márton, Deák András György, Dobos Imre, Dombi Mihály, Erdey László, Eszterhai Viktor, Gelei Andrea, Göndör Éva, Györffy Dóra, Győri Zsuzsa, Hajdu Gábor, Juhász Péter, Keresztes Éva Réka, Kopácsi István, KovácsLászló, Kozák Anita, Krajczár Gyula, Krajcsák Zoltán, Kutasi Gábor, Madari Zoltán, Martin József Péter, Márton András, Nagy Judit, Nielsen, Kristian, Oblath Gábor, Palánkai Tibor, Rada Péter, Reizer Balázs,

Richter Sándor, Sass Magdolna, Szennay Áron, Tóth István János, Vakhal Péter.

Köszönjük munkájukat.

TARTALOM

Gulácsi Gábor: A magyar gazdaság európai uniós perspektívái – a dezintegráció költségei és a visszailleszkedés hasznai r	3
Vakhal Péter: A szankciók potenciális hatása az európai és az orosz gazdaságra egy értékláncalapú megközelítésben	55
Fertő Imre: Meritokrácia vagy informális hálózatok? Az MTA levelező tagságának odaítélési mechanizmusáról	78

JOGI MELLÉKLET

Csekő Katalin: A kényszermunkával előállított áruk kereskedési tilalma	114
---	-----

A Külgazdaság 2025. évi tartalomjegyzéke	131
--	-----

**A folyóirat példányonként megvásárolható
a szerkesztőségben.**

**A Magyar Közgazdasági Társaság,
valamint a Magyar Közgazdaságtudományi Egyesület tagjai számára
a szerkesztőség előfizetés esetén 33 százalék kedvezményt ad.**

**A szerkesztőség címe: 1024 Budapest, Margit körút 47–49. 5. em. 4.
1518 Budapest, Pf. 71**

Telefon: 06-1-309-2695 • Fax: 06-1-309-2647

E-mail: kulgazdasag@kopint-tarki.hu

Munkatársak elérhetősége:

Főszerkesztő: Losoncz Miklós (e-mail: Losoncz.Miklos@uni-bge.hu)

Szerkesztők: Fáber Ágoston (e-mail: agostonfaber@gmail.com)

Farkas Zoltán (e-mail: zoltan.farkas@kopint-tarki.hu)

Olvasószerkesztő: Zsámboki Péter

Szerkesztőségi titkár: Rózsás Erika (e-mail: erika.rozsas@kopint-tarki.hu)

**A KOPINT Konjunktúra Kutatási Alapítvány
Külgazdaság honlapja:**

www.kulgazdasag.eu, illetve www.kopintalapitvany.hu

A szerkesztésért felel: Losoncz Miklós. A szerkesztőség címe: 1024 Budapest, Margit körút 47–49. 5. em. 4. Tel.: 06-1-309-2642, 06-1-309-2695. E-mail: kulgazdasag@kopint-tarki.hu. Kiadja a Kopint Konjunktúra Kutatási Alapítvány, 1065 Budapest, Nagymező utca 37–39. A kiadásért felel: Palócz Éva, a Kuratórium elnöke.

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Postacím: 1900 Budapest. Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen, telefonon 06-1-767-8262 számon, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél: www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), 1900 Budapest, 06-1-767-8262, hirlapelofizetes@posta.hu

Külföldön terjeszti még a Batthyány Kultúr-Press Kft. 1014 Budapest, Szentháromság tér 6. Tel.: 201-8891, e-mail: batthyany@kultur-press.hu. Belföldi előfizetési díjak: 1 évre: 15 600 Ft, fél évre 7800 Ft, összevont számok ára 2600 Ft.

Megjelenik kéthavonta összevont számok formájában. HU ISSN 0324-4202

Tördelés: Király és Társai Kkt.

Cégvezető: Király Ildikó

Készült a Prime Rate Zrt. nyomdájában

A magyar gazdaság európai uniós perspektívái – a dezintegráció költségei és a visszailleszkedés hasznai

GULÁCSI GÁBOR*

A cikk célja szempontokat adni a Magyarország EU-tagságának gazdasági jelentőségéről, illetve a dezintegráció veszteségeiről szóló tudományos vitához. Az uniós hasznokat és a dezintegrációs költségeket a nettó EU-transzferekén túllépve vizsgálja, és azokra nagyságrendi becsléseket ad. A magyar gazdaság és az EU kapcsolatának változására hat forgatókönyvet vázol. Az elemzést a forgatókönyvek makrogazdasági pályája három kiemelt eleme – beruházások, pénzügyi stabilitás, GDP-emelő hatások – eltéréseinek feltérképezésére és hatásbecslésére korlátozza, az egyes forgatókönyvek bekövetkezési valószínűségét nem tárgyalja. Az EU-hoz való viszony perspektívái a jelenlegi helyzet befagyásától a szembenállás eszkalálódásáig, a huxitig (Hungarian exit), sőt az unió bedöntéséig terjednek. A cikk következtetése, hogy „soft huxit” nem lehetséges, a „hard huxit” velejárója pedig a schengeni övezet elhagyása. Ugyanígy „Brüsszel elfoglalása” esetén sem lehetséges az EU félig történő visszabontása és a 30 évvel ezelőtti közös piacként való újraindítása, hanem csak a teljes bedöntése. A másik lehetséges jövőbeli irány Magyarország visszail-

* Gulácsi Gábor közgazdász, A Gondolat Erejével Közhasznú Alapítvány kuratóriumi tagja. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5695-627X> E-mail: g.gulacsi@outlook.hu

A cikk alapját képező tanulmány (Gulácsi, 2025) Richter Sándornak a *Külgazdaságban* megjelent felhívására válaszolva született (Richter, 2025). Köszönettel tartozom Oblath Gábornak, Palócz Évának, Richter Sándornak, Kerényi Ádámnak és Mihályi Péternek a tanulmány elkészítése során tett értékes megjegyzéseikért, továbbá Éltesz Andreának, Surányi Györgynek, Neményi Juditnak és Bod Péter Ákosnak a tanulmány szakmai vitái során kifejtett észrevételeikért, amelyek figyelembevételével a tanulmány több megállapítását is kiegészítettem és pontosítottam. Külön köszönöm a szerkesztő, Losoncz Miklós alapos észrevételeit.

A kézirat 2025. november 11-én érkezett a *Külgazdaság* szerkesztőségébe.

<https://doi.org/10.47630/KULG.2025.69.11-12.3>

leszkedése az EU-ba, majd továbblépés az euró bevezetése felé. Az egyik végletben Magyarország újra perifériára szorul, és a gazdasági teljesítmény a koronavírus-járvány alatti leállás hatásának többszörösével zuhan. A másik véglet szerint megerősödnek azok a kötelékek, amelyek a fejlett világ egyik – sok belső nehézséggel küzdő és kiutakat kereső – centrumához kapcsolják Magyarországot.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: E42, F43, P16, P2,

Kulcsszavak: EU-tagság tagállami hasznai, egységes piac, schengeni övezet, uniós támogatások felfüggesztése, huxit, „Brüsszel elfoglalása”, euróbevezetés.

Abstract

The prospects of the Hungarian economy in the European Union: the costs of disintegration and the benefits of reintegration

GÁBOR GULÁCSI

This article aims to contribute to the academic debate on the economic significance of Hungary's EU membership and the losses associated with disintegration. It examines the benefits of EU membership and the costs of disintegration beyond net EU transfers and provides estimates of their magnitude. It outlines six scenarios for the future of the relationship between Hungary and the EU. The analysis is limited to mapping and assessing the differences between the three key elements of the macroeconomic trajectories of the scenarios – investments, financial stability, and GDP-boosting effects – and does not discuss the likelihood of each scenario occurring. The future scenarios for relations with the EU range from a freeze in the current situation to an escalation of confrontation, a Huxit (Hungarian exit from the EU), and even the collapse of the European Union. The article concludes that a “soft Huxit” is not possible, and that a “hard Huxit” would entail leaving the Schengen area. Similarly, in the event of a “takeover of Brussels,” it would not be possible to partially dismantle the EU and restart it as a common market as it was 30 years ago, but only to dismantle it completely. Another possible future direction is Hungary's reintegration into the EU, followed by the introduction of the euro. At one extreme, Hungary would once again be pushed to the periphery, and its economic performance would plummet much more than during the coronavirus pandemic shutdown. At the other extreme, the ties that connect Hungary to one of the centres of the developed world – which is struggling with many internal difficulties and looking for ways out – would be strengthened.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: E42, F43, P16, P2.

Keywords: benefits of EU membership for member states, single market, Schengen area, suspension of EU subsidies, Huxit, “occupation of Brussels”, introduction of the euro.

1. Bevezetés

A magyar gazdaság elkezdett kiszakadni az unióból, és ez máris súlyos veszteségeket okoz. A következő években olyan politikai fejlemények is bekövetkezhetnek, amelyek felgyorsítják a magyar gazdaság uniós dezintegrációját, és olyanok is, amelyek visszafordítják ezt a folyamatot, nagyon eltérő forgatókönyvek megvalósulását eredményezve. A hazai szakirodalom mindeddig adós az uniós dezintegrációs pályák költségeinek számbavételével, és az uniós tagságunk hasznainak számszerűsítésekor is nagyon egyoldalúan csak a kapott támogatások hatásaira fókuszál. A nemzetközi szakirodalom is féloldalas: míg óriási irodalma van a különböző integrációs lépések várt és tényleges hatásai modellezésének, addig a dezintegráció következményeinek vizsgálata alig művelt irány. Ez a tanulmány a magyar gazdaság uniós tagságának hasznait és a dezintegrációjának költségeit a nettó EU-transzfereken túllépve vizsgálja, és azokra nagyságrendi becsléseket ad. Ennek során a nemzetközi szakirodalom megállapításaira épít, egy fontos szemponttal – a szimmetrikus, jól becsülhető és aszimmetrikus, nehezen becsülhető integrációs és dezintegrációs hatások megkülönböztetésével – kiegészítve azokat.

Először rövid áttekintést adok az uniós integrációk tagállami hasznaira vonatkozó, illetve a dezintegráció költségeit modellező elemzésekről. Ezután a Magyarország és az EU másfél évtizedes konfliktusából, a következő évekre feltételezett uniós keretfeltételekből és a közeljövő politikai választútjaiból kiindulva Magyarország és az EU viszonyában *hat különböző forgatókönyvet* vázolok fel és elemzek. Ezek időhorizontja az EU hétéves költségvetési ciklusaihoz igazodva a 2027-ig tartó, illetve a 2028 és 2034 közötti időszak. Az elemzés a forgatókönyvek várható *makrogazdasági hatásainak feltérképezésére korlátozódik*. A különböző forgatókönyvek számításba vételét mindig indoklom, *de a bekövetkezésük politikai fejleményektől függő valószínűségének mérlegelése már nem tárgya ennek az írásnak*. Ehhez az EU-fókuszú politológusok, illetve a magyar miniszterelnök politikai törekvéseinek avatott elemzői tudnak szempontokat adni.

A makrogazdasági hatások feltérképezése során *a magyar gazdaságnak egy normatív uniós alappályájából indulok ki*. A normatív alappályától eltérő különböző forgatókönyvekben a *beruházási konzekvenciák, a külső egyensúlyt érintő következmények és az éves GDP-t eltérítő hatások* – szakirodalmi eredményeken alapuló – kimutatására vagy nagyságrendi becslésére összpontosítok. Szeretném elősegíteni, hogy a tárgyalt kérdésekben szakmai vita alakuljon ki. A vita serkentése, a reprodukálhatóság és cáfolhatóság megkönnyítése, valamint a becslések javítása érdekében

mindig megadom a becslések forrásait és módszereit, továbbá az összefoglalóban az új megállításokat és következtetéseket is tételesen megfogalmazom.¹

2. Az uniós integráció hasznai és a dezintegráció költségei a hazai és a nemzetközi elemzések szerint

2.1. Az integrációs hasznok és a dezintegrációs veszteségek forrásainak kétarcúsága a magyar értékelésekben

Az EU szerepét az uniós tagállamok gazdasági fejlődésében kereső nemzetközi elemzések kutatási megközelítése nagymértékben különbözik a magyar elemzésekétől és gazdaságpolitikai értékelésétől. Amíg a nemzetközi elemzések *többféle uniós integrációs intézmény működésének és az uniós politikáknak az együttes reálgazdasági hatását* vizsgálják (Gill & Raiser, 2012), addig a hazai szakirodalom és gazdaságpolitika a magyar gazdaságot érintő uniós intézkedések közül *mindenkelelőtt az uniós költségvetési transferek hatásait* keresi, és ezen túlmenően az uniós szakpolitikák és szabályozások következményeit elemzi (Bíró-Nagy & Medve-Bálint, 2024).

Az uniós tagság magyarországi hasznait feltáró legátfogóbb (kormányzati megbízásra készült) vizsgálat a 2007 és 2013 közötti költségvetési ciklusban *befolyó uniós támogatások hatásainak felmérésére korlátozódott*, a Hétfa Kutatóintézetnek a támogatási programok részletes tényadatain alapuló vizsgálata (Balás et al., 2015; Major, 2016), illetve a KPMG-GKI konzorcium szintén adatalapú, nagy mélységű elemzése (László & Vértess, 2017; KPMG, 2017a; KPMG, 2017b). A csak a támogatásokra fókuszáló gazdaságpolitikai megközelítés legtöbbet idézett példája Varga Mihály pénzügyminiszter nyilatkozata, amelyben ugyan indokoltan tartotta az uniós tagság újragondolását, de csak a nettó támogatotti pozíciónak az évtized végére prognosztizált megváltozásakor (Csuhaj, 2021).

Ha csak a nettó uniós transfereket tekintenénk az uniós tagság tagállami gazdasági hasznának, akkor a tagállamok egy része gazdasági nyertese, másik része vesztese lenne az EU-nak. Az *1. ábra* szerint 2004 óta 8 jelenlegi tagállam nettó befizető, és az volt a 2020-ban kilépett Egyesült Királyság is. A *nettó transferekre*

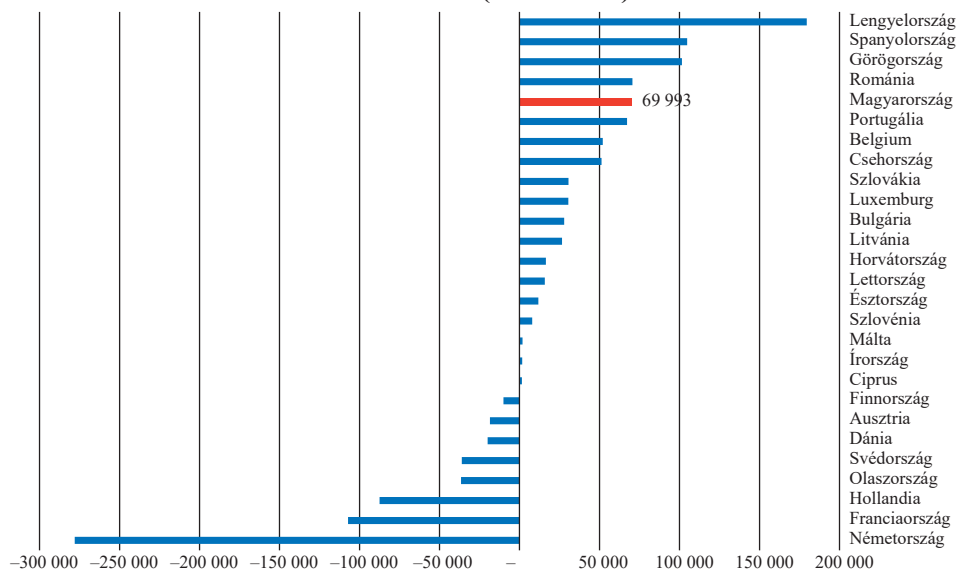
¹ Az elvont makrogazdasági forgatókönyveket egy-egy funkcionális terület vagy szakágazat uniós kilátásait körvonalazva lehetne közelebb hozni a gazdasági szereplők napi gyakorlatához. Emellett nagyon fontos az egyes uniós forgatókönyvek foglalkoztatási és a migrációs hatásainak feltárása is.

korlátozódó, nulla összegű integráció megközelítése szerint viszont ezen országok mind vesztesei lennének az uniónak, ami abszurd elképzelés.

Az EU kommunikációjában mindig hangsúlyozzák, hogy *a tagállamok uniós együttműködése pozitív összegű összjáték*, amelyben *minden egyes tagállam nyertes* (European Commission, 2025a). Ezt a megközelítést a gazdasági integrációt tárgyaló nemzetközi szakirodalom igazolja, rámutatva arra, hogy *önmagában az egységes belső piac is minden tagállam számára olyan jelentős kereskedelembővítő, továbbá ipari és szolgáltatási hálózatokat fejlesztő hatású, annyi hozzáadott értéket teremt, hogy még az uniós költségvetésbe tartósan befizetői pozícióban levő tagállamok is nyertesei az együttműködésnek*.

1. ábra

Az EU-költségvetés nettó befizető és nettó kedvezményezett tagállamai 2004 és 2024 között (millió euró)

Forrás: Kerényi Ádám szerkesztése az Európai Bizottság adatbázisa alapján.

Figyelemre méltó viszont, hogy mennyire *megváltozott a hazai elemzések főku-sza* akkor, amikor nem *az uniós tagság előnyeit, hanem egy feltételezett huxit hatá-sait* kellett körvonalazni. A brexitfolyamat kellős közepén a *Külgazdaság* folyóirat szerkesztősége kért fel több szerzőt is, hogy számba vegye a szerkesztők által is tudományos sci-finek minősített lehetséges kilépés, a huxit következményeit.

Mindegyik, a huxit kockázatát mérlegelő írás túllépett azon, hogy a magyar uniós tagság megszűnésének költségeit a támogatások elvesztésére korlátozza. Kiemelték, hogy a huxit teljesen felforgatná a magyar külgazdasági szférát, felborítaná a fizetési mérleget, elriasztaná a befektetőket, aláásná a magyar intézményrendszer európai uniós harmonizáltságát és megszüntetné Magyarország hozzáférését az uniós egységes piachoz (lásd az *1. keretes írást*). E tanulmányok gyengesége, hogy – az uniós támogatások hasznait számszerűsítő elemzésektől eltérően – tudományos sci-fiként meg sem kísérelték a dezintegrációs veszteségek számszerű becslését.

1. keretes írás

A Külgazdaság 2019-es különszámának írásai a huxit-fenyegetésről

A huxit-fenyegetés kilátásait vizsgáló Csaba László szerint az, „ami néhány éve még elképzelhetetlen volt, a politikai folyamat összetevőinek megváltozása okán a lehetséges birodalomba került, a hatékony tagság ma már nem axiomatikusan adott Magyarország számára”, továbbá „az EU-n kívül van ugyan élet, de az nem jobb, hanem rosszabb, mint az unión belül. Igaz ez közvetlen és közvetett értelemben, rövid, közép- és hosszú távon” (Csaba, 2019). A huxit következményeinek keresését Csáki György kifejezetten azzal indítja, hogy „szívem szerint nem sok figyelmet fordítanék az EU-ból Magyarországra áramló pénzekre, annyira elkésérít azok bántóan gyatra hatékonyságú felhasználása”. Ehelyett azt hangsúlyozza, hogy a „huxit teljesen felforgatná a magyar külgazdaságot (...) Kikerülve az EU-ból a piac többé-kevésbé jelentős részét elveszítené a magyar gazdaság – ráadásul hosszabb idő alatt, folyamatosan, így a negatív hatások és következmények is elhúzódnának. A csökkenő exportárbevétel felborítaná a külkereskedelmi mérleg, ezen keresztül a folyó fizetési mérleg egyensúlyát, ami elkerülhetetlenül a külső adósság növekedéséhez vezet (...) Az Európán kívüli fejlett országok számára befektetési célpontként az EU-n kívüli Magyarország – a piac mérete miatt – teljesen érdektelen. A kérdés csak az lehetne, hogy milyen gyorsan viszik el a korábbi beruházásaik nyomán nálunk működő termelő (és szolgáltató) kapacitásaikat; új befektetésre tőlük sem számíthatunk. Az EU-n kívüli befektetők kivonulása sem lenne szükségszerűen lassúbb az uniós tagországok cégeinek máshova településénél” (Csáki, 2019). Deák Dániel szerint „[a]z unióból való kiválás felszámolja ugyan az illiberális magyar állam túlhatalmának máig legjelentősebb korlátját, nemzetközi kötelek azonban még maradnak, amelyek a magyar kormányzatot bizonyos illemszabályok betartására készítetik (...) A szabad mozgás lehetősége a magyar állampolgárok számára természetesen azonnal megszűnik. A diplomák automatikus és többoldalú elismerése sem lesz lehetséges. Uniós társadalombiztosítási kártyánkat elveszítjük, a nyugdíj megállapítása során elillan a szolgálati idők egybeszámítása. Erasmus-hallgatók már nem lesznek Magyarországon, de vízumkönnyítéseket nem lehetetlen letárgyalni. Jó esély van például arra, hogy ha Ausztriába utazunk, nem kell majd vízum. Útlevel persze igen, és határellenőrzés is lesz” (Deák, 2019). Gálik Mihály – mivel ekkor a brexittárgyalások végső kimenetele is kétséges volt még – egy puha huxit és egy kemény huxit különbségeit taglalta, végkövetkeztetésként arra

jutott, hogy „A világ egyik legnagyobb egységes piacához való hozzáférés (megszűnése) azonban olyan költségekkel jár, amelyek értelmetlenné tehetik a kiválást. A döntéshozatalban való részvétel nélküli tagság értéktelenebb a teljes tagságnál.” (Gálík, 2019)

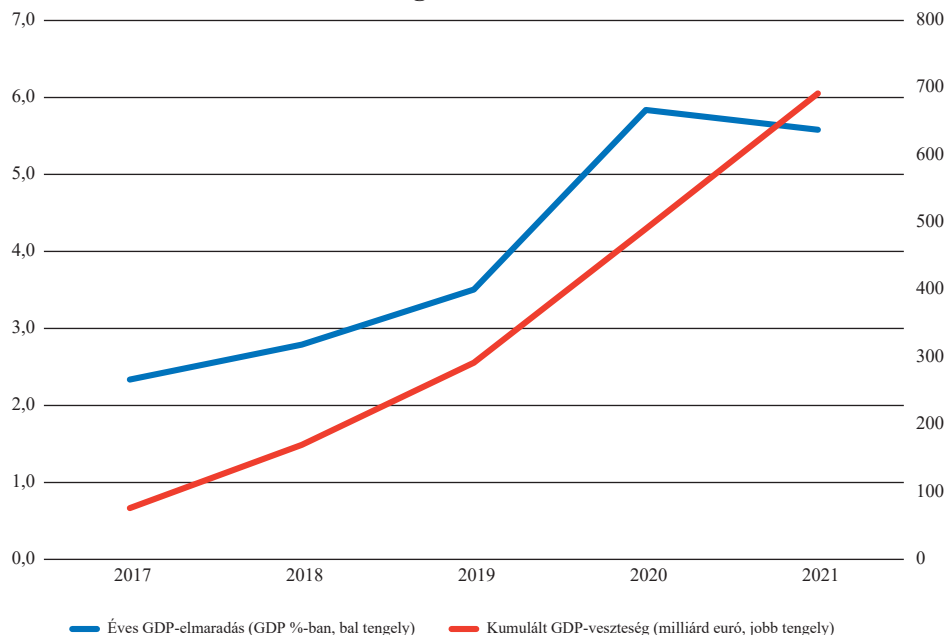
1.2. Nemzetközi modellszámítások az integrációs hasznokról és a dezintegrációs költségekről

A dezintegrációs költségek számszerű becslésének módszereit keresve a nemzetközi szakirodalomhoz kell fordulnunk. A brexit várt és tényleges következményeit számos elemzés vizsgálta, ezzel szemben a brexiten kívüli uniós dezintegrációs fejleményeket feltáró szakirodalom meglehetősen szűkös.

A kölni Institut der deutschen Wirtschaft a nemzetgazdasági növekedési statisztikai adatokból kiindulva végzett modellvizsgálatot a brexit növekedési veszteségeinek, majd a brexitpálya felhasználásával egy (tényellenesen) feltételezett, a brexittel egyidőben megindított dexit (deutscher Exit – Németország kilépése az EU-ból) veszteségeinek becslésére. A szintetikuskontroll-módszernek nevezett megközelítéssel néhány kiválasztott ország 2000 és 2015 közötti növekedési adatait olyan súlyozással ötvözték, hogy a szintetizált növekedés pontosan a brit gazdaság növekedését adta vissza. A 2016. évi kilépésről szóló referendum utáni, 2016 és 2018 közötti ilyen módon továbbvezetett szintetizált és a tényleges brit növekedési pálya különbségét számszerűsítették kilépési veszteségként. Ezután a német szövetségi államok 2000 és 2015 közötti növekedési pályáját szimulálták kiválasztott brit régiók növekedési pályájának súlyozott kombinációival, majd a 2016 és 2021 közötti időszakban a tényleges német növekedési pályák és a brit adatokból szintetizált pályák különbségét tekintették egy feltételezetten 2016-ban megindított dexit kilépési költségének. Az öt év alatti kumulált veszteség ilyen módon becsült összege 690 milliárd eurót, a német GDP 5,6 százalékát tette ki (Bardt et al., 2024; 2. ábra).²

² Bár ez a módszer egyszerű és kreatív, kételyeket is támaszt. Ezek közül talán a legfontosabb az, hogy a brexit példája nem jó analógia a dexitelés becsléséhez, mert a brexittel szemben a dexit az euró elbukásával és az EU azonnali összeomlásával járna.

Németország EU-ból történő (tényellenesen feltételezett) kilépése számított költségeinek alakulása

Forrás: Statistisches Bundesamt, Institut der deutschen Wirtschaft.

Ezek a brexit- és dexitköltségbecslések a kilépést fekete dobozként kezelték, nem bontották fel költségokozókra a kilépési költségeket. A Magyarországon elsődleges kérdésként kezelt EU-támogatásvesztési hatásokat pedig eleve nem tartalmazhattak, mert mindkét ország az uniós költségvetés nettó befizetője (volt).

Számos olyan modellvizsgálat készült, amely egy-egy integrációs intézmény működésének tagállami hasznait modellezte, amely hasznokból áttételesen következtetni lehet az intézmények megszűnésének veszteségeire. Köztük is a legtöbb modellszámítás az uniós költségvetés különböző támogatási programjainak hatásait vizsgálta. A Bizottság elemzői stábjában a kohéziós programokról (Varga & in't Veld, 2010; Casas et al., 2025) és az RRF-támogatások (Recovery and Resilience Facility – helyreállítási és rezilienciaépítési eszköz) felhasználásáról (European Commission, 2025c) is alapos hatásvizsgálatokat tett közzé, amelyeknek a támogatások felhasználásának GDP-multiplikátorairól tett megállapításaira ez a tanulmány is támaszkodik. Emellett több vizsgálat körvonalazta a schengeni övezet gazdasági előnyeit

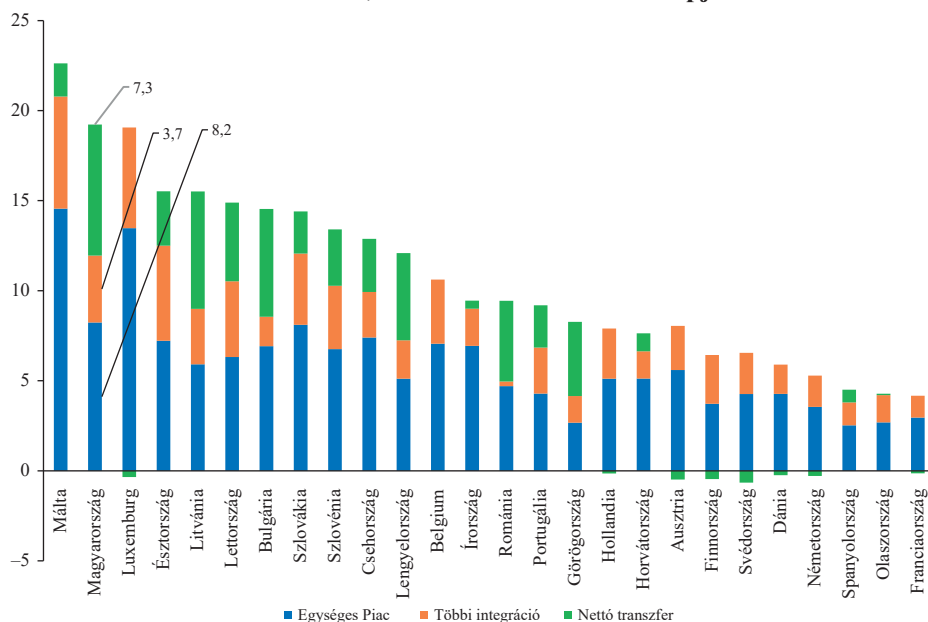
és megszüntetésének költségeit is (European Parliament, 2016), és figyelemre méltó elemzések készültek az egységes piac hatásairól. Több munkacsoport is megkísérelte eltérő módszerek alkalmazásával kimutatni *az egységes piac hozzájárulását* a tagállamok gazdasági fejlettségéhez (Felbermayr et al., 2018; Mion et al., 2019; in 't Veld, 2019).³ A modellek (tényellenes feltételezéseket alkalmazó) logikája szerint az egységes piac létrehozása nyomán megszüntetett kereskedelmi akadályok (vámtarifák és nem vámjellegű kereskedelmi akadályok, vámeljárás és -ellenőrzés a első határokon stb.) visszaállása, továbbá az intenzívebbé vált verseny előnyeinek megszűnése minden tagállamban visszavetné a kereskedelmi forgalmat és a hazai hozzáadott értéket.

A magyar gazdaság különböző uniós foratókönyveinek hatáselemzéséhez azonban a legjobb támpontokat Felbermayr et al. (2018), Felbermayr et al. (2022) és Felbermayr et al. (2023) adják, amelyek a *tagállami reálgazdasági hasznokat a haszon forrását képező integrációs elemekre visszavezetve kalkulálták*, majd nívumként a *GNI-szintet módosító részhatásokat összegezve* határozták meg az uniós tagság tagállami összesített jóléti hasznait. Az egységes piac, a schengeni övezet, az uniós kereskedelmi megállapodások és a Gazdasági és Monetáris Unió (GMU) hasznait egységes gravitációs modellbe foglalva, 2010–2014. évi adatbázison modellezték,⁴ majd az így *modellezett egyedi hatásokhoz* hozzáadták a tagállamok uniós nettó befizetéseinek vagy elnyert támogatásainak *feltételezett GNI-módosító hatását* is. A gravitációs modellezés logikája minden esetben az, hogy a vizsgált integrációs elemek (tényellenesen feltételezett) megszűnése visszavetné az országok közötti kereskedelmi forgalmat, és ezáltal csökkentené a tagállamok már elért jóléti szintjét (GNI-jét).

³ Az egységes piac hatásainak vizsgálata jellemzően az áruk, a szolgáltatások és a tőke szabad mozgásának hasznaira korlátozódik. Nem vizsgálják a személyek szabad áramlásának (a szegényebb országok munkaképes korú lakossága 3-20 százalékának) a gazdagabb országokba áramlása összetettebb költség-haszon hatásait.

⁴ A gravitációs modell alkalmazása az uniós tagság hasznainak kimutatására a modellezett integrációs elemek mindegyike esetében csaknem teljesen adekvátnak tekinthető, egyedül a monetáris unió kapcsán vethető fel, hogy az országok közötti kereskedelmi forgalom megkönnyítése csak az előnyök kisebb részét képezi.

Az uniós integrációs lépések, egyezmények és nettó transzferek megszűnésének modellezett veszteségei az egy főre jutó reál GNI százalékában, 2010–2014. évi adatok alapján

Forrás: Kerényi Ádám szerkesztése Felbermayr et al. (2022) alapján.

A 3. ábrán látható az egységes piac és az összes többi integrációs elem modellezett, illetve az uniós transzferek feltételezett tagállami GNI-szintet módosító hatása. Mindegyik tagállam számára jelentős jóléti többletet eredményez az uniós tagság, még a nettó befizető országok számára is. Még a legtöbb nettó uniós támogatásban részesülő országok esetében is helytálló az az állítás, hogy az EU gazdasági előnyei közül az egységes piac és az egységes piacon túlmutató együttműködések (schengeni övezet, Gazdasági és Monetáris Unió) intézményrendszeri és szabályozási előnyei az elsődlegesek. Nem ezeknek az előnyöknek a léte vagy nem léte, hanem az előnyök létrejöttének módja és mérhetősége a kutatásra érdemes kérdés.

A fenti szakirodalmi áttekintés alapján kutatásunk irányára és módszerére vonatkozóan az alábbi következtetések vonhatók le:

A tagállami uniós dezintegráció költségeinek feltárásában a kiindulópont mindig az uniós tagságnak betudható hasznok feltárása, de előfordulhat az is, hogy az

integrációs hasznok és dezintegrációs költségek aszimmetrikusak, mert a dezintegráció költségei meghaladják az uniós tagság elvesző hasznait.

A magyar tagállam lehetséges uniós dezintegrációja költségeinek feltárásához a legtöbb támpont Felbermayr és szerzőtársai megközelítéséből nyerhető, amely külön vizsgálja a legfontosabb uniós integrációs elemek hasznait, majd az eltérő forrású hasznokat és költségeket egyetlen mutatóba, a tagállami GNI szintjét módosító hatásba összegzi.

Maga a Felbermayr-féle vizsgálat sem teljesen homogén módszerű (a nettó uniós transferek feltételezett hatását hozzáadja a gravitációs modell segítségével kalkulált többi integrációs haszonhoz). Ez lehetővé teszi az egyes integrációs elemek hasznainak eltérő forrásokra alapozva, eltérő módszerekkel történő becslését.

3. A magyar gazdaság az uniós dezintegráció útján, lehetséges forgatókönyvek

3.1. Magyarország elfordulása az EU-tól 2010 után és az unió válasza

A 2010-es évek eleje óta megromlott Magyarország és az Európai Unió viszonya. A konfliktusok azzal kezdődtek, hogy a hivatalba lépő új magyar kormányzat mozgásterét nagyon szűkre szabta az örökölt uniós túlzottdeficit-eljárás, majd vitákat gerjesztett az új magyar médiatörvény és alaptörvény illiberális eltérése az uniós értékrendtől. Az aggályokat először az Európai Parlament (EP) által 2013-ban elfogadott Tavares-jelentés foglalta össze. Az évtized közepére megjelentek az uniós támogatások magyarországi felhasználásának túlárazási és korrupciós kockázatai miatti uniós kritikák is. A konfliktusok a 2015. évi menekültválság után súlyosbodtak. A 2018. évi Sargentini-jelentés alapján az Alapjogi Charta megsértése miatt az EP Magyarország ellen is elindította az Európai Unióról szóló szerződés 7. cikke szerinti eljárást, amely azonban hamar elakadt. Megtapasztalva a jogállamisági ajánlásainak hatástalanságát, az uniós alapértékeket sértő magyarországi (és lengyelországi) fejlemények korrigálásának kikényszerítésére az Európai Tanács új eszközként a 2021 és 2027 közötti időszak költségvetésétől kezdve az uniós források felhasználásába beépítette az úgynevezett kondicionalitási alapelveket (horizontális jogosultsági feltételeket és szupermértéköveket). A támogatások folyósításának ma már nem csupán szakmapolitikai feltételei vannak, hanem azt az Alapjogi Chartának, azon belül a jogállamisági normáknak való megfeleléshez is kötik. 2022-ben a szembenállás újabb vetületét nyitotta meg Oroszország Ukrajna elleni inváziója,

mert a magyar tagállam vélt vagy tényleges gazdasági érdekeinek sérelme miatt sorozatos vétőkkel fékezte az agresszorral szembeni uniós intézkedéseket és a megtámadott ország uniós támogatását.

A támogatások uniós alapjogi feltételekhez kötése és a támogatások részleges felfüggesztése 2022-ben elindította Magyarország uniós dezintegrációját. Ennek a folyamatnak a főbb állomásai a következők voltak:

- *2022. április:* A jogállamiság rendszerszintű megsértése miatt a Bizottság aktiválta az ún. jogállamisági mechanizmust a magyar kormány ellen, és korrekciós intézkedéseket kért.
- *2022. december:* A kormány által kidolgozott korrekciós intézkedések csak kis részben teljesítették az EU követelményeit, ezért az Európai Tanács döntött a kohéziós források három strukturális programja 55 százalékának befagyasztásáról. Emellett megerősítette a horizontális jogosultsági feltételek és szupermérőldkövek alkalmazását a kohéziós és az RRF-programokban, továbbá felfüggesztette a KEKVA-egyetemek (közfeladatot ellátó közérdekű vagyonkezelő alapítvány) részvételét az Erasmus+ és Horizon programokban.
- *2023. december:* A bírói függetlenség és a közbeszerzési rendszer javítására tett magyarországi intézkedéseket elismerve az Európai Tanács jóváhagyta a horizontális jogosultsági feltételekhez kötött kohéziós források be nem fagyasztott részéből 10,2 milliárd euró felhasználását.
- *2024. végén* a jogállamisági mechanizmus keretében befagyasztott kohéziós támogatások időarányos felhasználási határidejének lejárta miatt végleges forrásvesztés következett be 1,04 milliárd euró összegben.
- *2025. őszi helyzetkép:* Nincs előrelépés a jogállamisági feltételek és RRF-mérőldkövek teljesítésében, 10,4 milliárd euró forrás elvesztése fenyeget 2026-ban (ebből 920 millió euró előleget már kifizetett az EU), a kohéziós forrásokban már elveszett 1 milliárd euró, befagyasztottak 6,3 milliárd eurót, elérhető 12,4 milliárd euró, lehívott előleg 2 milliárd euró. Az agrártámogatások terén elérhető a teljes 12 milliárd euró. A magyar menekültügyi rendszer ügyében az Európai Unió Bírósága által hozott egyszeri 200 millió eurós és napi 1 millió eurós bírság miatt az Európai Bizottság 2025 augusztusára már több mint 570 millió eurót zárolt (Bába, 2025). Ezzel az összeggel *bármely támogatási forrás csökkenthető.*

Az MNB adatai szerint a nettó EU-transzferek értéke a 2021 és 2027 közötti uniós költségvetésben és az RRF-eszközökben előirányzott, átlagosan az éves GDP 3 százalékát kitevő összeg helyett a tényleges transzfer 2023-ban a GDP 1,2 szá-

zalékára, 2024-ben 0,8 százaléka, 2025-ben pedig 0,6 százaléka zsugorodott. Elsősorban az állami beruházásokat finanszírozó tőketranszferok csökkentek, a folyó transzferokat a pedagógusok béremeléséhez történő hozzájárulás emelte. A magánszektor felhasználása (közös agrárpolitika) továbbra is magas, az államháztartás EU-val szembeni 2024. évi negatív egyenlegét a hivatkozott bírság is rontotta (MNB, 2025:12-13).

Az uniós támogatások és a magyar befizetések egyenlegeként adódó nettó EU-transzferokon kívül *hitelek formájában* is kapott uniós finanszírozást a hazai költségvetés. 2008-ban a pénzügyi válsághelyzet elhárítására felvett IMF-EU-Világbank készenléti hitelcsomagnak volt egy 6,5 milliárd euró összegű uniós komponense is. Ennek az utolsó részletét is visszafizették 2016-ban. Újabb hitelfelvételre a 2021 és 2027 közötti uniós költségvetési finanszírozást kiegészítő RRF-program keretében kerülhetett volna sor. A mai ismereteink szerint a kormány a Magyarországnak allokált hitelkeret uniós alapjogi feltételeit nem szándékozik teljesíteni, ezért a hitelkeretet valószínűleg kihasználatlanul fogja hagyni. A legújabb fordulat pedig az, hogy az EU-nak az orosz katonai fenyegetésre való felkészülés érdekében 2025-ben elindított SAFE-hitel programjába a kezdeményezést egyedüli tagállamként nem támogató és az Alaptörvénybe ez ellen korlátot is állító magyar kormány is bejelentkezett. Közleménye szerint a Nemzetgazdasági Minisztérium óriáshitel felvételét készíti elő, az első részletek lehívása 2026 elején várható. Az RRF-hitelek jellemzői (jogállamisági feltétel, viszonylag jelentős GDP-dinamizáló hatás) a kohéziós támogatásokéhoz, míg a SAFE-hitelekéi (nincs jogállamisági feltétel, alacsony a GDP-t növelő hatás) a mezőgazdasági támogatásokéhoz hasonlóak.

3.2. Alapvető feltételezések az uniós keretfeltételek alakulására 2034-ig és a közeljövő politikai válaszútjai

Az EU 2028 és 2034 közötti költségvetésének közreadott tervezetét követve azt feltételezem, hogy a vizsgált időhorizonton, 2034-ig nem következik be az unió bővítése. A nyugat-balkáni országok, Ukrajna és Moldova taggá válás helyett csak tanácskozási jogokra és az előcsatlakozási források bővülésére számíthatnak. Az unió bővítéséhez elengedhetetlen az EU döntésképpességét erősítő belső reform, azaz a döntési egyhangúság követelményének szinte teljes körű felváltása a tagállamok minősített többségével meghozott döntésekkel. Ennek a biztonságos intézményesítéséhez azonban már az uniós alapszerződést is – szintén egyhangú döntéssel – módosítani kellene, amivel szintén nem számolok.

Az EU jelenlegi 2021 és 2027 közötti költségvetési ciklusának támogatáskifizetéseit (amelyek 2030-ban zárulnak) a jogállamisági feltételek és szakmai mérföldkövek teljesítésének hiánya és az RRF-határidők lejárta csökkentheti. Az Európai Bizottság 2025 júliusában tette közzé a kiinduló javaslatát az unió 2028 és 2034 közötti költségvetésére (European Commission, 2025d), amely ugyan a következő másfél éves tárgyalási szakaszban sokat fog még változni, de jelzi a várható változások fő irányait. A költségvetési javaslat támogatási programokra vonatkozó része szerint csökkenni fog a közös agrárpolitikára (KAP) és a kohéziós célokraallokált összeg, míg a védelmi ipart is magában foglaló versenyképességi támogatások összege jelentősen emelkedik. Nemzeti tervekben fogják össze az agrár- és a kohéziós támogatásokat. Minden uniós forrás (beleértve az agrártámogatásokat is) lehívását jogállamisági megfelelési feltételhez kötik, illetve egy külön alap és elkülönített eszközök segítik majd a nem EU-tag Ukrajna védelmét és pénzügyi stabilizálását. *A javaslat igazi meglepetése, hogy Magyarország 37,7 milliárd euró támogatásra számíthat (2025. évi árakon), amelyből az agrár- és a kohéziós források 35 milliárd eurót tesznek ki* (átlagosan évi 5 milliárd eurót, mert a magyarországi régiók többségének fejlettségi szintje még mindig elmarad az EU-átlag 75 százalékatól). Nemcsak a várható uniós költségvetési támogatások folyó áras értéke marad a 2021 és 2027 közötti költségvetés szintjén, hanem a magyar fizetési mérleget javító nettó EU-transzfer pozíció is. Az uniós költségvetési centralizáció ugyan a GNI 1,27 százalékára fog emelkedni, ez azonban nem érinti a hagyományos tagállami hozzájárulásokat (azok a GNI 1 százalékát teszik majd ki), mert a centralizációs növekményt teljes mértékben új uniós szintű, főként környezetvédelmi befizetésekből fedeznék. Ha lesz 2027 és 2034 közötti uniós költségvetés, akkor *lesz veszténivalója a magyar gazdaságnak, mégpedig továbbra is történelmi léptékben!*

A következő években viszont több olyan *politikai válaszúthoz* érkezünk, amely a magyar gazdaság unió belüli helyzetét lényegesen megváltoztathatja. Ezek a következők.

- A 2026. évi magyarországi parlamenti választások kimenetele nyitott, a választások egyik fő kérdése az unióhoz fűződő viszony:
 - vagy marad az Orbán-kormány, és akkor nem várható fordulat a magyar kormányzat uniós politikájában és a jogállamisági meg nem felelési konfliktusban,
 - vagy olyan ellenzéki erők kerülnek kormányra, amelyek a jogállamisági feltételek teljesítése és a még le nem járt támogatások lehívása mellett szállnak síkra.

- Az Európai Tanács továbbviheti a Magyarország elleni 7. cikk szerinti eljárást, és a tagállami jogokat – az uniós támogatások jogállamisági jelenlegi felfüggesztésén túlmenő – korlátozó határozatot hoz.
- A magyar kormány eskálálhatja az EU-val szembeni konfliktusát,
 - meg nem kerülhető vétó alkalmazásával bénítja meg a tanácsi döntéshozatalt,
 - elindítja a kilépést az EU-ból,
 - sikerre viszi az unióellenes pártok tagállami és európai parlamenti áttörését.

3.3. A magyar gazdaság lehetséges uniós perspektívái

A feltételezett uniós keretfeltételek és a politikai válaszutak lehetséges kimenetei alapján hat különböző forgatókönyvvvel kell számolni. A különböző forgatókönyvek politikai hajtóerőit és bekövetkezésük valószínűségét nem vizsgálom. A következőkben csupán azt indoklom, hogy mi szól az egyes forgatókönyvek számításba vétele mellett.

3.3.1. Az uniós integrációkból kiszakadás forgatókönyvei

A) Az EU és a Magyarország közötti feszültség továbbra is a jelenlegi kiélezett szinten marad, az uniós támogatások jogállamisági okok miatti felfüggesztése a 2023 végi állapot szerint befagy

Ennek a pályáivnek forgatókönyvként történő számításba vétele igényli a legkevesebb indoklást. Ez a forgatókönyv a magyar kormány jelenlegi, megromlott uniós viszonyrendszerének a befagyását vetíti ki, amely csak átütő erejű hazai politikai fordulat hatására változhat meg. Enélkül a támogatások felfüggesztésében sem lesz változás, a 2028 és 2034 közötti ciklusban is fel lesz függesztve a kohéziós támogatások mintegy fele. A normatív alappályától eltérő jelenlegi pálya folyamatosan súlyos gazdasági veszteségeket okoz.

B) Az EU és a magyar kormány közötti feszültség tovább eskálálódik, további uniós forrásokat fagyaszthatnak be, Magyarország uniós karanténba záródik

Ezzel a forgatókönyvvvel több ok miatt is számolni kell. Egyfelől azért, mert az EU kiinduló 2028 és 2034 közötti költségvetési javaslata tartalmazza a kondicionalitás kiterjesztését az agrártámogatásokra is, tehát 2028-tól már minden támogatást fel-

függeszthetnek. Másodszor azért, mert a magyar miniszterelnök kilátásba helyezte, hogy ezt a költségvetési javaslatot sosem fogja megszavazni. Ez a vétó csak a szavazati jog felfüggesztésével kerülhető meg. Harmadszor azért, mert – egyedülként az uniós tagállamok közül – a magyar kormány ellen ma is folyamatban van az Európai Unióról szóló szerződés ún. nukleáris opciója, a 7. cikk szerinti eljárás. Az eljárást még 2018-ban, a Sargentini-jelentés elfogadásával, az Európai Parlament indította meg. Az eljárás szankcióval történő lezárásához az Európai Tanácsban az összes tagállam egyetértő szavazata szükséges (az érintett tagállam képviselője nem szavazhat), és a szankciók bármely tagállami jog felfüggesztésére kiterjedhetnek. Azt feltételezzük, hogy a szankciók a jelenlegi jogállamisági támogatásfelfüggesztéseknél szélesebb körűek lesznek: a kohéziós támogatások teljes összegét és ezen felül a KAP-támogatásokat is érintik (a tagállam *kizárása* viszont jogilag nem lehetséges, tehát Magyarország az egységes piac és a schengeni övezet része marad).

C) A huxit elindítása

Az Európai Unióból történő tagállami *kilépés* lehetőségét tartalmazza az Európai Unióról szóló szerződés 50. cikke. A brit kilépés példa arra, hogy ez meg is valósulhat. A brexitnek könyvtárnyi irodalma van, egyetértve azzal, hogy a brit politikai osztály felelőtlensége, az álhírekre épülő kommunikáció és az illúzióknak bizonyuló ígéretek vezettek a kilépéspártiak szűk népszavazási sikeréhez, és a tanulságok keserűek (Csaba, 2019a; Losoncz, 2020; Halmai, 2024). Míg a brexit tapasztalatai nyomán a kilépéspárti nézetek a legtöbb tagállamban szinte teljesen eltűntek, addig az unió két tagállamában inkább feléledni látszik a kilépési opció hangoztatása. Németországban az elszigeteltségéből kitörni látszó AfD egyik kulcsüzenete az euró elhagyása és az Európai Unióból való kilépés (Knight, 2024; Bardt et al., 2024). Magyarországon 2021-ben kezdődött közéleti vita a kilépésről, amikor a kormányzati agytrösztök egyik vezető szakértője egy nagy visszhangot keltő véleménycikkben érvelt amellett, hogy ideje elkezdni komolyan gondolkodni a huxitról (Fricz, 2021). A kormány képviselői egy ideig inkább kerülték ezt a kérdést. Varga Mihály pénzügyminiszterként ugyan indokoltnak tartotta az uniós tagság újragondolását, de csak a magyar nettó támogatotti pozíciónak az évtized végére prognosztizált megváltozásakor (Csuhaj, 2021). Nagy Márton gazdasági miniszter viszont az EU-támogatások 2022-ben megindult felfüggesztésére reagálva már azt fejtegette, hogy a „külföldi működő tőke jobb, mint az EU-forrás” (Járdi & Szajlai, 2023, lásd a 2. *keretes írást*). Okfejtésében ugyanakkor mellőzte annak kibontását, hogy a külföldi működőtőke-

befektetők nem a magyar felvevő piacot megcélzó, hanem az unió egységes piacára szállító leányvállalatokat létesítenek, továbbá a működő tőke tulajdonosi jövedelmének döntő része elhagyja az országot, és külföldre kifizetett és a külföldről származó tulajdonosi jövedelmek negatív egyenlege a GDP kb. 5-8 százalékát teszi ki (lásd a 2. keretes írást). Végül a miniszterelnök azzal a huszárvágással zárta rövidre a huxitról a kormányzó erőkön belüli elmélkedést, hogy „[a]z én tervem nem az, hogy otthagyjuk, hanem hogy elfoglaljuk Brüsszelt” (Hír TV, 2023).

2. keretes írás

A magyar gazdasági miniszter az EU-források helyettesíthetőségéről (Járdi & Szajlai, 2023).

„(Az FDI kiválthatja-e az uniós forrásokat?) Kiválthatja, sőt a külföldi működő tőke jobb, mint az EU-forrás. A formáját tekintve mindkettő deviza-, és vissza nem térítendő forrás. Ha a tőke bejön és épít egy gyárat, előbb-utóbb újra meg újra fejleszteni kell, itt marad nálunk az az érték, nem úgy van, hogy holnap megfogom a gyárat, lebontom, aztán áthelyezem más országba. Hatását tekintve viszont az FDI jobb, a tőke elosztását a piac végzi, nem mi határozzuk meg, ezért pontosan tudja, hogy „mit kell csinálnia”. Az uniós forrás elosztását a kormány végzi, ránk van bízva, és persze megpróbáljuk jól csinálni. De azt gondolom, hogy ha a piac osztja magának a forrásokat, az mindig hatékonyabb, mint egy állami újraelosztás. Az igaz, hogy az uniós források hiányoznak a magyar gazdaságból, ugyanakkor, ahogy említettem, nem dominánsak a gazdaság finanszírozásában. Könnyen kiváltható forrás. *Közép- és hosszú távon a magasabb fejlettség mellett úgyis EU-forrás nélkül fogunk működni, egy bizonyos fejlettségi szint felett törvényszerűen nettó befizetővé válunk.* A magyar gazdaságnak át kell állnia így is, úgy is egy uniós forrás nélküli létre. Ez persze nemcsak FDI-t jelent, hanem hitel- és tőkeforrást is. Nemzetközi összehasonlításban a magyar 57,5 százalékos GDP-arányos FDI-állomány viszonylag még mindig alacsony, nem is beszélve a hitelpenetrációról, a vállalati hitelek GDP-arányos 17 százalék körüli arányáról. Mindkettő megduplázódhat 2030-ig, miközben a vásárlóerő-paritáson mért egy főre eső GDP EU-átlaghoz viszonyított arányos fejlettségünk 77,8 százalékról 90-re emelkedhet.”

D) Brüsszel szuverenista elfoglalása

Brüsszel elfoglalását a magyar kormányfő a huxit helyett hirdette meg. Míg a huxit gazdasági következményei az átlagos tájékozottságú választók számára is fenyegetők, addig Brüsszel elfoglalása a nagy többség szemében csak egy gazdasági hátrányok nélküli távoli politikai cél. Orbán Viktor a beszédeiben Brüsszel elfoglalását olyan nemzetközi politikai áttörésként vázolja, amelyben az uniós fő-

derális törekvésekkel szembenálló nemzeti szuverenista pártok a tagállamok többségében kormányzó pozícióhoz jutnak, és többséget szereznek az Európai Tanácsban és az Európai Parlamentben is. Ezt a többséget arra használják, hogy az unió szupranacionális intézményeinek (főképp a Bizottságnak és az Európai Bíróságnak) a hatásköreit visszavegyék a tagállamok részére.⁵

Ez a törekvés nyílt felszólítás a jelenlegi Európai Unió lebontására, amely messze túllép a magyar kormány korábbi különutasságán és a huxit latolgatásán. Amíg az unióból kilépés felvetése szükségszerűen csak egy-egy tagállam törekvése, addig az unió lebontása a tagállamok többségének együttes akcióját feltételezi. A magyar kormánypárt jelentős erőfeszítéseket is tesz az EU-val szembeállítható unión belüli és kívüli szövetségesek és támogatók mozgósítására (ennek koncepcionális megalapozásáról lásd a *3. keretes írást*). Az unión belül ezt szolgálta a Patrióták Európáért pártcsoport létrehozása, a közte és a többi szélsőjobbaldali pártcsoport közötti szövetség építése és a bekapcsolódás a Németországban politikai karanténba zárt, az EU-t kudarcnak tekintő és visszabontani akaró AfD (Steffenelli, 2025) választási kampányába.⁶ Növeli ennek esélyeit a kormányzati hatalom megszerzésére esélyessé vált francia Nemzeti Tömörülés fellépése a francia nettó befizetői pozíció megváltoztatásáért. Nehezen alábecsülhető külső támogatást ad ehhez az EU-ellenes álláspontot képviselő amerikai adminisztráció (Euractiv, 2025; Karóczkai, 2025; Samson, 2025; The White House, 2025).

⁵ Orbán Viktor miniszterelnök 2025 szeptemberében Kötcsén elmondott beszédében már némileg bővebben felvázolta az általa kívánatosnak ítélt uniós jövőképet, benne gazdasági elemekkel is. Kifejtette, hogy „az Európai Unió a szétfeshlés, széttagolódás állapotába lépett (...) az eurózóna fel fog bomlani (...) ennek elkerülésére a körkörös Európa lehet a megoldás.” A körkörös Európa szélén lennének azok az országok, amelyek katonai biztonság és energiabiztonság körében akarnak részt venni. A közös piac („ahogy volt, és ahogy most is van”) lenne a második kör, majd a harmadik kör azon országok köre, amelyek közös pénzt is akarnak (eurózóna), ehhez közös költségvetés is lesz. A negyedik, legbelső kör pedig lehetne a politikai unió köre. „Ha át tudunk állni egy ilyen rendszerre, akkor az Európai Unió túlélheti a következő tíz évet” (Orbán, 2025b). A beszédet követően pedig arról posztolt a Harcosok Klubja nevű kormánypárti kampányszervezetben, hogy a „választást megnyerjük, utána nekifogunk Brüsszel elfoglalásának”.

⁶ Brüsszel elfoglalása az AfD számára még megvalósíthatóbb cél is lenne, mint a lebegtetett dexit, ugyanis az utóbbihoz a német alkotmány módosítására is szükség lenne, amelyhez az alsóházban és a felsőházban is kétharmados többséget kellene szerezni.

3. keretes írás

Az EU szupranacionális szervezeti hatáskörei visszavételének koncepcionális megalapozása

Brüsszel elfoglalásának főképp csak retorikai kijelentéseket tartalmazó orbáni jövőképe koncepcionális kibontását a lengyel Iordo Juris Institute és a magyar MCC-alapítvány közös programja vállalta magára, amelyet *A nagy újraindítás* címen adtak közre (Ballester et al., 2025), és amelyet el is kezdtek népszerűsíteni a Fidesz európai szövetségesei körében (Munárriz, 2025; Schmidt, 2025). A program két forgatókönyvet vázol: az EU visszabontását vagy teljes megszüntetését és utána egy minimalizált integrációval való felváltását. Az első forgatókönyv szerint az unió szupranacionális szervezeteinek a jelenlegi hatásköreit visszavennék, az Európai Bizottságot a tagállamok irányítása alatt álló titkársággá alakítanák, az Európai Unió Bíróságának primátusa megszűnne, feladatait a tagállamok közötti vitarendezésre korlátoznák, és az uniós parlament csak konzultációs jogkörrel rendelkezne. Az Európai Tanács lenne az az intézmény, amely az Európai Unió Bírósága döntéseit hatályon kívül helyező jogszabályokat is elfogadhatna, és amelynek a döntéshozatalában kiterjesztenék a tagállami egyhangú szavazás követelményét. A második forgatókönyv pedig teljesen véget vetne a jelenlegi uniónak, egy új, à la carte berendezkedéssel helyettesítve azt, amelyben egy új uniós alapszerződés szerint minden tagállam eldönthetné, hogy mely területeken kíván integrációban működni, és melyeken nem (úgy, hogy néhány területen az új uniónak eleve semmilyen befolyása sem lehetne). Ez a program kizárólag közjogi fókuszú, és egyáltalán nem vesződik azzal, hogy a jelenlegi európai uniós berendezkedés szétrombolásához kötve uniós működőképességi vagy tagállami gazdasági előnyöket ígérjen. Még az elemi gazdasági következmények számbavételét is mellőzi.

A Brüsszel elfoglalása forgatókönyv gazdasági következményeinek feltérképezéséhez a következő kérdésekre kell választ adni:

- Lehetséges-e, hogy az unió szuverenista visszabontása megálljon félúton, az integrációt az egységes piacra korlátozva, miközben a tagállamok visszaveszik a hatásköröket az uniós szupranacionális szervektől?
- Lehetséges-e egy, az egységes piacnál lényegesen lazább gazdasági integrációs fokra, a régi közös piacra való visszalépés, és az mennyit tartana meg az egységes piac hasznaiból?
- Egy tagállam számára kevesebb veszteséggel jár-e az unió visszabontása, mint a kilépés?

Ezekre a kérdésekre egy összefüggő közös válasz adható. Nem lehetséges, hogy a visszabontás megálljon félúton, és megtartsa az egységes piacot. Mivel a szuverenisták még a tagállamok által átengedett és közösen gyakorolt hatáskörök tekintetében is elutasítják az uniós jog és az uniós bíróság elsőbbségét a nemzeti

joggal és a nemzeti joghatósággal szemben, továbbá elutasítják a Bizottság erős végrehajtási felhatalmazását, szétszedik az egységes piac építményének támaszeit. Ha a tagállamok által átengedett és közösen gyakorolt hatáskörökben nem lesznek többé minden tagállamra kiterjedő hatáskörű uniós szabályozó hatóságok, egységes uniós szintű szabályozások, az egységes szabályozást kikényszerítő kötelezettségszegési eljárások és a kötelezettségszegési eljárásokban hozott, kötelező erejű uniós bírósági ítéletek, akkor gyorsan szétesik az uniós jogközösség, és vége lesz a legfontosabb uniós integrációnak, az egységes piacnak (a kötelezettségszegési eljárások alapvető funkciójáról, számáról és megoszlásáról lásd Gulácsi & Kerényi, 2023). Ha elvész az egységes piac, akkor annak a veszteségei minden tagállamban igen súlyosak lesznek, sokkal súlyosabbak, mint az unióból való kilépés veszteségei.

Miért okozna minden más dezintegrációs lépésnél súlyosabb gazdasági sokkot az egységes piac szétverése/szétesése? A következő veszteségekkel mindenképpen számolni kell:

- 450 millió fogyasztó és 23 millió vállalkozás egységes piaca szétesne 31 kisebb-nagyobb nemzeti piacra (27 EU-tagállam + az Európai Gazdasági Térségnek [EGT] a részvételért hozzájárulást fizető három tagja és Svájc);
- a harmonizált ágazatokra és számos termékre uniós harmonizált szabályok vonatkoznak, amelyek védik a fogyasztókat, a közegészséget és a környezetet. A biztonság-szabványok-megfelelőségértékelés-akkreditáció-piacfelügyelet-CE-jelölés egységes uniós rendszere szétesne;
- felélednének a nem vámjellegű kereskedelmi akadályok (nemzeti szabványok, nemzeti engedélyek, nemzeti engedélyező, akkreditáló és felügyeleti hatóságok), mindennek számottevő adminisztratív többletköltsége lenne, és szakértőhiánnyal kellene szembenézni;
- elkezdődne az uniós termelési és logisztikai értékláncok szétesése, az uniós vállalatok versenyképességének gyengülése, a verseny intenzitásának és a fogyasztói választéknak a csökkenése, a tőke kimenekítése.

Felvethető, hogy Orbán Viktor körkörös Európa elképzelésében az unió második körként a közös piac megtartásáról beszélt, „ahogy volt, és ahogy most is van”. Azonban a közös piacot már harminc évvel ezelőtt felváltotta egy sokkal fejlettebb gazdasági integráció, az unió egységes piaca. Ez a két intézmény nem mosható össze. A közös piac a vámunióra, a kontingensek eltörlésére, az állampolgárok és a munkavállalók szabad mozgására, bizonyos adóharmonizációra korlátozódott. Az unió 30 éve túllépett ezen az unión belüli áruforgalom nem vámjellegű akadályainak (például nem harmonizált nemzeti szabályozások) visszabontásával és az áruk

mellett a személyek, a tőke és a szolgáltatások uniós szinten szabad áramlása jogi kereteinek megerősítésével. Az egységes piacra való áttéréskor intézményesítette a piaci fejlődés egyenlőtlenségét mérséklő kohéziós politikákat is. Az egységes piacról a közös piacra történő integrációs visszalépésre tagállami szövetségeseket nem lehet találni. Az uniós versenyképesség javítására a Draghi-jelentés (European Commission, 2024) éppen ellenkező irányú javaslatot tett a szabályozási széttagoltság csökkentésével és a tőkepiaci unió kiteljesítésével.

3.2.2. Az uniós integrációba visszailleszkedés forgatókönyvei

E) Az uniós jogállamisági feltételek teljesítése (vissza az alappályára)

Ha a magyar kormány intézkedéseket hoz az uniós jogállamisági feltételek teljesítésére, és bejelenti a csatlakozást az Európai Ügyészséghez, akkor az uniós intézmények lehívhatóvá teszik a véglegesen még el nem vesztett forrásokat, és megszüntetik a 7. cikk szerinti eljárást. Mivel a jelenlegi kormány erre láthatóan nem tesz erőfeszítéseket, ez a forgatókönyv csak a 2026. évi parlamenti választásokon történő kormányváltás esetén következhet be. Ebben a forgatókönyvben a 2028 és 2034 közötti uniós költségvetési ciklus allokált támogatásai teljes összegükben lehívhatók lesznek, a nagyobb nettó EU-transzfer javítani fogja az ország külső pénzügyi egyensúlyát.

F) Az euró bevezetése, csatlakozás a Gazdasági és Monetáris Unióhoz

Az unióba visszailleszkedés alapesetben csak a 2004 és 2022 közötti uniós gazdaságfejlesztő hajtóerők csorbítatlan visszanyerését teszi lehetővé. Középtávon azonban kinyitja a Gazdasági és Monetáris Unióhoz csatlakozás lehetőségét is. Ráadásul a csatlakozási szerződésben Magyarország kötelezettséget is vállalt az euró bevezetésére, de konkrét határidő nélkül. Ez is olyan uniós forgatókönyv, amelynek a hatásait vizsgálni kell (a 2010 utáni euróbevezetési vitákról lásd a 4. keretes írást). Az új kormány menetrendet készít az euró lehetséges legkorábbi bevezetésére, és ehhez igazítja a monetáris és költségvetési politikáját, majd csatlakozik (csatlakozás legkorábban 2030-tól).

A Eurobarometer felmérései szerint ma Magyarországon jelentős többségben vannak az euró bevezetését támogatók. A magyar támogatottsági arány a legmagasabb azon országok közül, ahol még nem vezették be az eurót (Ipsos, 2025). Ez a lakossági érzület azonban nem jelenik meg politikai igényként. Az euró bevezetéséhez

a belépő feltétel az ország uniós visszailleszkedése, és ezt követően elengedhetetlen a stabilizációorientált pénzügyi kurzus tartós politikai támogatása és a támogatás intézményesítése (amelyre például Bulgária képes volt a valutatanács létrehozásával). Ezeknek a feltételeknek a teljesülésétől még messze vagyunk.

4. keretes írás

Viták 2010 után az euró magyarországi bevezetéséről

Bár az uniós csatlakozás előtt még általános volt az a várakozás, hogy 2010-ig bevezetheti majd az ország az eurót, a költségvetési túlköltekezés és eladósodás hamar elsöpörte a bevezetési feltételek teljesítését. A 2010-es évek első felében – amikorra a gazdasági stabilizációs eredmények lehetővé tették volna az euró bevezetésére való felkészülés elindítását – Neményi & Oblath (2012) nyomán széles körű szakmai vita alakult ki a kérdésről. Erre a kormány azzal reagált, hogy már a felkészülést is elhalasztó távoli csatlakozási céldátumot (2020 utáni évek) adott meg, azt az álláspontot képviselve, hogy jobban segíti a felzárkózást az önálló monetáris politika megtartása. Az évtized második felében újra előtérbe került a kérdés, amelyet ezúttal az MNB alelnöke és ügyvezető igazgatója vett le a napirendről azzal, hogy az uniós konvergenciakritériumokon messze túlmenő csatlakozási kritériumokat szabott meg: az uniós átlagos gazdasági fejlettségi szint 90 százalékanak elérését, 50 százalék alatti eladósodottságot, az üzleti és pénzügyi ciklusok 70 százalék feletti szinkronizáltságát, a magyar gazdaság dualitásának jelentős csökkenését (Nagy & Virág, 2017). A kormányzati pálfordulás a szakértői vélemények tartós megosztottsága mellett következett be, mert az euróbevezetést támogató érvekkel (integrációs értékvalasztás és a fegyelmezett pénzügypolitika stratégiai előnyei) szemben a 2010-es évek elején joggal lehetett hivatkozni arra, hogy a Gazdasági és Monetáris Unió közös fiskális politika nélkül féloldalas, intézményei még kezdetlegesek, a görög szuverén adósságválság miatt migrációkat szenved el, továbbá a szlovák és szlovén euróbevezetés tapasztalatai is kétkedésre adtak okot. Azóta azonban a GMU intézményrendszere sokat fejlődött, a görög szuverén adósságválságból is megerősödve került ki, és uniós integrációs szerepe felértékelődött (Czelleng, 2018). Eközben a szuverén monetáris politika előnyeit a magyarországi jegybanki irányítás teljesítménye nem tudta igazolni (Györffy, 2024), ellenben azzal kellett szembesülni, hogy az intézményes elszámoltathatóság elsorvadása a jegybankban is visszaélésekhez és veszteségekhez vezet (Gulácsi & Kerényi, 2024). A visegrádi országok a 2020 és 2024 közötti inflációs sokkra adott monetáris politikai válaszainak összehasonlító elemzése arra a következtetésre jutott, hogy „[a] kisebb méretű nyitott gazdaságok sokkal jobban és könnyebben megbirkóznak a válságkezeléssel a GMU-n belül, mint önállóan” (Martin & Mohácsi, 2024). A 2015. évi litvániai és a 2023. évi horvátországi euróbevezetés kifejezetten sikeres lett (Farkas, 2025), és 2026-tól már Bulgária is eurót fog használni. Ha a bolgár bevezetés is sikeres lesz, az már a harmadik cáfolata lesz az MNB által kiterjesztett csatlakozási kritériumoknak.

4. A magyar gazdaság alternatív uniós forгатókönyvei költségének/hasznának becslési módszerei

4.1. Becslési koncepció

A magyar gazdaság uniós kiszakadásának folytatódása számottevő költségekkel, uniós integrációjának helyreállása mérhető hasznokkal jár. Ahol lehetséges, becsléseket készítek a GDP-arányos költségekre és hasznokra, továbbá jelzem azt, hogy hol kell számszerűen nem becsülhető hatásokat is figyelembe venni.

A magyar uniós tagság tagállami hasznainak (és esetleges dezintegrációs veszteségeinek) forrásai közül az alábbi négy integrációs intézményt emelem ki, és azok hatásait vizsgálom:

- az unió *egységes piacában* való részvételt,
- a *schengeni övezeti* tagságot,
- a tartós *nettó kedvezményezett pozíciót* az uniós költségvetésbe történő befizetések és az onnan származó források allokációjában,
- az *euróövezet tagjaként* a GMU-ban történő részvételt.

Az alternatív uniós forгатókönyvek költségeit/alternatív hasznait a *magyar gazdaság normatív uniós alappályájához viszonyítva keresem*. Ennek a normatív uniós alappályának a fő jellemzői a következők:

- az uniós alapszerződésben vállalt tagállami kötelezettségeket a magyar kormány a továbbiakban szándékosan nem szegi meg, az eddigi kötelezettségsegzéseket korrigálja, az Európai Unió Bírósága határozatait és ítéleteit végrehajtja,
- az EU a 2021 és 2027 közötti közös költségvetésben, továbbá az RRF-ben Magyarországnak előirányzott támogatásokat folyamatosan lehívhatóvá teszi,
- 2028 és 2034 között a Bizottság kiinduló költségvetési javaslata szerint az EU-tól agrár- és kohéziós támogatások – névértéken változatlan összegekben – egyaránt érkeznek, RRF-eszközök viszont már nem lesznek,
- Magyarország tagja marad az egységes piacnak és a schengeni övezetnek, de a GMU-ba még nem lép be.

Az egyes forгатókönyvek makrogazdasági hatásai eltérésének becslését a beruházási szintek, a külső egyensúlyi mutatók és a GDP-szintek eltérésére korlátozom. A Felbermayr-féle tanulmányokat követve a különböző uniós integrációs forrású fizetésimérleg-hatásokat és jóléti hatásokat (itt: a GDP-szintet eltérítő hatásokat) összegezni fogom.

4.1. A becslési eljárás néhány kiemelt kérdése

Az egységes piac szétesésének tagállami veszteségei

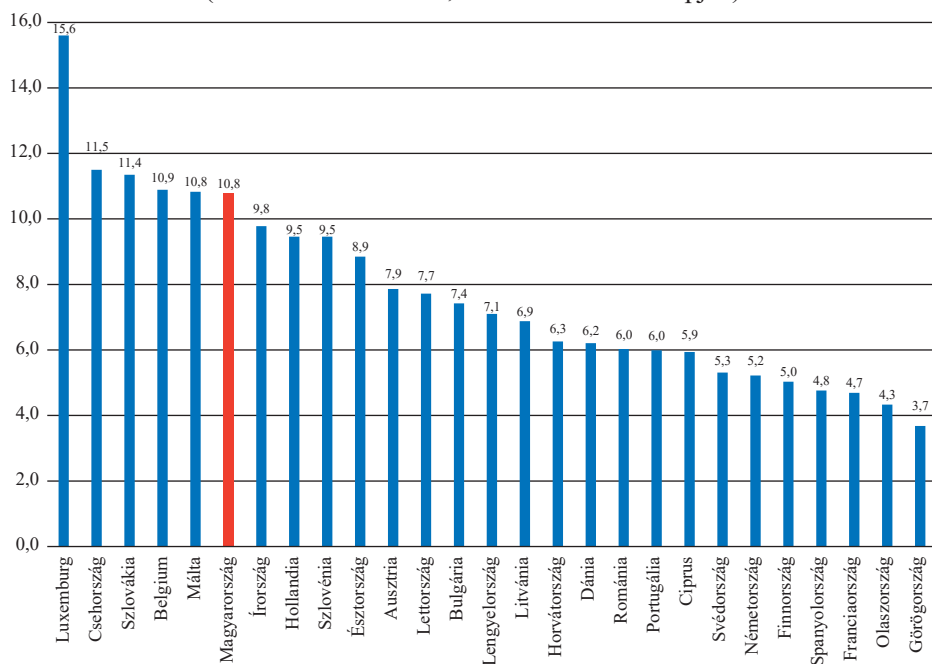
Az egységes piac hasznait a 2010-es években a különböző modellek úgy mérték, hogy a nemzetközi kereskedelmi forgalom nemzeti akadályainak visszaállításából adódó veszteséget számszerűsítették, tehát a veszteség azonos volt az elvesztett haszonnal.⁷ A már hivatkozott különböző vizsgálatok eredményeinek összevetésétől és szintetizálásától eltekinthetünk azért, mert a Bizottság elvégezte ezt a feladatot, amikor éppen ezekre a tanulmányokra hivatkozva 2019-ben elkészítette a 2021 és 2027 közötti időszakra vonatkozó költségvetési javaslatának indoklásába beépített szintetizált becslését az egységes piac tagállami GNI-t növelő hatásáról (European Commission, 2025b). Mivel az uniós honlap költségvetést magyarázó része még ma is erre a becslésre hivatkozik, ezért a következőkben én is ezt tekintem kiindulópontnak (4. ábra).

Mivel a kiindulópontnak vett uniós becslések a 2018. évre vonatkoznak, az egységes piac feltételezett megszűnésére pedig legkorábban is csak 2028-tól kerülhet sor, és Magyarországon ebben az évtizedben is jelentős, az egységes piac igényeire gyártó kapacitások jöttek létre, célszerű egy kiigazítást elvégezni. Ennek alapján összeadtam a 2019. évi bizottsági szintetizált becslés Magyarországra vonatkozó értékét (a GNI 10,8 százaléka) és a 2020-as évek közepén üzembe lépő, az EU egységes piacára szállító négy nagy gyár (Gigafactory, BYD, BMW, CATL) MNB által 2030-ra 2,2 százalékosra becsült közvetlen és közvetett GDP-növelő hatásának felét (MNB, 2024:22). Az így kapott, a GDP 11,9 százalékát kitevő összesített hatást tekintem az egységes piac uniós szintű megszűnése miatti hosszú távú magyar veszteségnek.

⁷ Az Európai Bizottság elemzése (in 't Veld, 2019) hangsúlyozza, hogy az egységes piac elvesztésének költsége hosszú távon fog megegyezni az elvesztett hasznokkal, rövid távon a sokkhatás miatt lényegesen magasabb is lehet.

Az egységes piacnak az Európai Bizottság által becsült tagállami gazdasági hasznai

(A GNI százalékában; 2018. évi adatok alapján)

Forrás: European Commission (2019:19), saját szerkesztés.

A schengeni övezet megszűnésének tagállami hatása

Az Európai Parlament 2016-ban, a menekültválság miatt ideiglenesen visszaállított határellenőrzések idején készítettett egy átfogó szakértői tanulmányt a schengeni rendszer felbomlásának következményeiről (European Parliament, 2016), amely alulról felfelé irányuló (bottom-up) megközelítésű becslést adott a határellenőrzések visszaállításának legkülönbözőbb költségtényezőiről, majd a tartós visszaállítás költségeit uniós szinten 230 milliárd euróra (az uniós GDP 0,14 százalékára) becsülte. A kiindulópontom azonban nem ez, hanem Felbermayr (2022) számítási eredménye, amely a nemzetközi áru- és szolgáltatásforgalmat csökkentő hatások között nemcsak az egységes piac megszűnésének, hanem a schengeni rendszer felbomlásának tagállamok szerinti GNI-csökkenését is kalkulálta. A költségösszesítő

megközelítésnél így sokkal nagyobb hatásokat számszerűsített, Magyarországra vonatkozóan 3,5 százalékot.

Az esetleges huxit gazdasági következményeinek becslési módszere

A becslés során két egyszerűsítő feltételezéssel is élek. Egyfelől kizárom a puha, azaz a soft huxitot, amikor a kilépő tagállam kiválogathatja, hogy mely uniós intézményekben marad, és melyekből távozik. Ha a huxit esetleg mégis elindul, az csak kemény, azaz hard huxit lehet. Emellett szól, hogy az EU a lényegesen erősebb tárgyalási pozíciókkal rendelkező Egyesült Királyság számára is csak kemény brexitet engedett (Halmai, 2020), amely minden uniós integrációs rendszer egyidejű elhagyásával járt. Ha a huxit során a kilépést kezdeményező magyar kormány egy EGT-tagság típusú köztes státus elérésére törekszik, akkor éves hozzájárulást kell fizetnie a további belső piaci részvételért, át kell vennie továbbra is az összes belső piaci közösségi jogszabályt, és el kell engednie a brüsszelező ellenségeképét. Ezt a köztes státust aligha lehetne elfogadtatni a kilépésre felajzott szavazótáborral.⁸ Másrészt a kemény huxit velejárójának tekintem a schengeni övezet elhagyását is. Ezt az EU és Magyarország fokozódó biztonságpolitikai szembenállásán túl az is megerősíti, hogy a kormányfő az egyik legfontosabb tíz éven belüli feladatnak jelölte ki: a nyugati határokat is ugyanúgy meg kell védeni a migrációtól, mint a délieket (Orbán, 2025a).

A huxit-forгатókönyv, illetve az EU elfoglalása (azaz az uniós integrációk teljes összeomlása) forгатókönyv makrogazdasági hatásainak eltérése

Kétféle eltérés azonosítható. Egyrészt, ha csak Magyarország lép ki az egységes piacból és a schengeni övezetből, és ezek az integrációs intézmények a többi tagállam számára megmaradnak, akkor csak a *közvetlen magyar veszteségek* érvényesülnek. A magyar vállalkozások és állampolgárok közvetetten még továbbra is részesülhetnének az uniós tagállamok számára megmaradó egységes piac és a schengeni övezet előnyeiből. Unión belüli szállítási vagy turisztikai célok esetén elég lenne egyetlen határállomáson belépni, és utána már szabad lenne a mozgás,

⁸ A kormány egy évtizeden keresztül sulykolta, hogy az EU-támogatások járnak Magyarországnak, mégpedig azért, mert a csatlakozással akadálytalanná tettük az uniós cégek előtt a magyar piacra történő belépést. Egy EGT-státuszra törekvő kilépés viszont nemcsak azt jelentené, hogy az uniós cégek további kompenzáció nélkül is megmaradhatnának a magyar piacon, hanem azt is, hogy még Magyarországnak kellene fizetnie az uniós piacon maradásért.

az unióba exportáló cégeknek 26 nemzeti szabályozás helyett elég lenne egyetlen uniós szabályozáshoz alkalmazkodni, és az egységes piaci előnyök egy részét uniós leányvállalat létesítésével is meg lehetne őrizni. Fontos becslési kérdés tehát a közvetlen és közvetett veszteségek aránya. Ehhez támpontot adhat az, hogy az Európai Bizottság modellszámítást végzett az RRF-eszközök felhasználásának közvetlen tagállami GDP-növelő hatását és más országokból begyűrűző (spillover) GDP-dinamizáló hatását összevetve (European Commission, 2025c). Arra jutott, hogy Magyarország esetében a begyűrűző hatások az összes hatás mintegy 30 százalékát teszik ki. Ebből a számításból kiindulva *azt feltételezem, hogy az EU-ból való kilépés esetén a magyar veszteségek az egységes piac teljes szétesési veszteségének, illetve a schengeni rendszer összes megszűnési veszteségének 70 százalékát teszik ki.* Elképzelhető viszont egy fordított hatás is, amely a huxit veszteségeit emeli meg az unió teljes szétesésének veszteségeihez képest, mégpedig a személyek (és a tőke) Magyarországról az unióban maradó országokba történő elvándorlásának hatására. Nincsenek olyan modellszámítások, amelyek ennek becsléséhez jó kiindulópontokat adnának, ezért ezt *egy számszerűen nem becsülhető további veszteségnek* tekintem.⁹

A nettó EU-transzfer fizetési mérleget javító hatásainak becslése

Az MNB fizetésimérleg-statisztikái szerint 2004 és 2023 között a magyarországi erőforrásokat növelő nettó EU-transzferek 62,7 milliárd eurót tettek ki, amelynek mintegy 71 százalékát (44,8 milliárd eurót) a tőketranszferek adták, és kb. 29 százalékot (17,9 milliárd eurót) képviselt az elsődleges és másodlagos jövedelemtranszferek egyenlege. Az EU-ból származó, az éves GDP átlagosan 1,8 százalékát kitevő tőketranszferek állami és magánberuházásokat finanszíroztak, míg az éves GDP átlagosan 0,9 százalékát képviselő elsődleges jövedelemtranszferek messze legjelentősebb tétele a mezőgazdasági vállalkozók *KAP keretében* kapott földalapú jövedelempótló támogatása volt. Az EU és Magyarország közötti, az éves GDP átlagosan –0,1 százalékát képviselő másodlagos jövedelemtranszferek ellentétes irányú tételei között szerepeltek a költségvetésből fizetett EU-hozzájárulások. A tőketranszferek a GDP beruházási volumenét

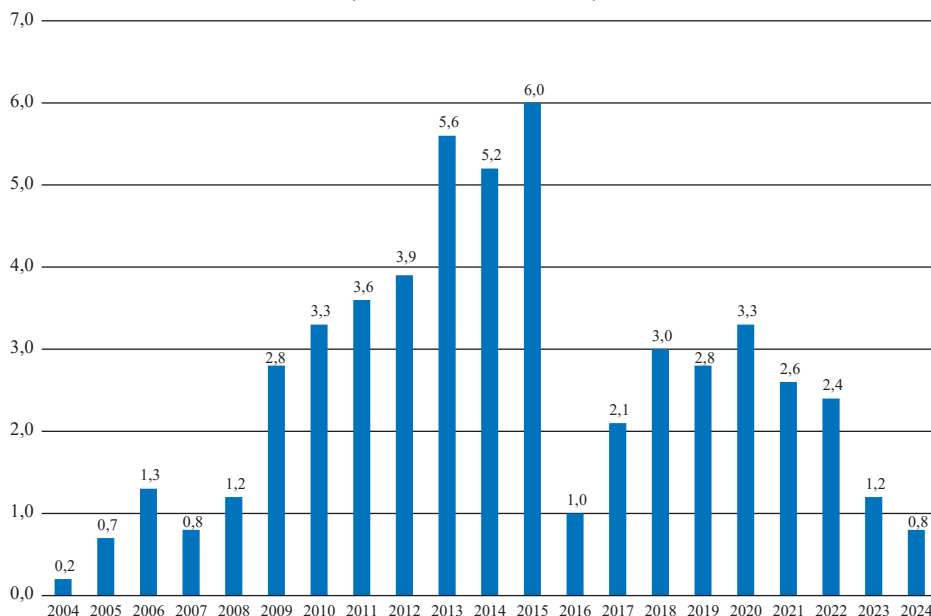
⁹ A huxit által generált kivándorlás lehetséges mértékéhez támpontot adhat az, hogy a 2010-es évek elején az uniós csatlakozási megállapodásban meghatározott munkavállalási derogációk megszűnése után néhány év alatt több mint 200 ezer fővel nőtt az EU-országokba vándorló magyar állampolgárok száma, hasonlóan az 1956 november–decemberében emigrálók számához (és mindkétyszer felülreprezentáltak voltak a fiatalabb munkavállalói korosztályokba tartozók és a magasabb képzettségűek).

(és árszínvonalát) növelték, míg a jövedelemtranszferek jó része (de messze nem az egésze) a GDP fogyasztási összetevőjét emelte.¹⁰

5. ábra

Magyarország nettó EU-transzferje

(A GDP százalékában)

Forrás: Saját szerkesztés MNB-statisztikák éves idősorai és MNB (2025) alapján.

A nettó EU-transzferek Magyarország 2004. évi uniós csatlakozása óta minden évben javították a folyó fizetési mérleget. Joggal vethető fel, hogy a transzfer-egyenleg nem tartalmazza a fizetésimérleg-hatás egészét, ugyanis Magyarország kis, nyitott gazdaság, ahol az uniós források felhasználása az import növekedését eredményezi. Csakhogy nemcsak az import, hanem (attól elmaradó mértékben) az

¹⁰ Az uniós támogatások kb. 30 százaléka a KAP keretében érkezik, döntően földalapú jövedelemplótló támogatásként. Az agrártámogatások megoszlása nagyon koncentrált. „Míg az uniós egészében a gazdálkodók kb. 20 százaléka kapja az agrártámogatások 80 százalékát, addig Magyarországon a kedvezményezettek felső tizede 2019-ben 77,5 százalékát kapta, az alsó 10 százalék (az igazi törpebirtokosok) a brüsszeli források alig 0,13 százalékát tudták megszerezni” (Kolozsi, 2021). Az uniós mezőgazdasági és vidékfejlesztési támogatások egyrészt elősegítették 45-50 ezer család jelentős vagyonosodását, másrészt a nyugdíjminimum alatti összegű szociális juttatást jelentettek 40 ezer család számára (K-Monitor, 2023; Raskó, 2024).

export növekedését is. Az a kérdés, hogy az uniós források felhasználása mekkora *nettó importot* generál, mennyivel rontja a folyó fizetési mérleg részét képező áru- és szolgáltatáskereskedelem egyenlegét. Erre célzott MNB- vagy KSH-adatgyűjtés nincs. Csak a 2006 és 2015 közötti időszakra vonatkozóan készült ilyen célú vizsgálat, amely azt állapította meg, hogy a támogatások *nettó importra* gyakorolt hatása nagyon korlátozott volt, azok összegének alig 4 százalékát tette ki.¹¹ Ennek alapján a továbbiakban azzal a feltételezéssel élek, hogy *az uniós tagság alatt a támogatás-befizetés egyenlege a nettó EU-transzferek kimutatott összegének 95 százalékával javította a magyar folyó fizetési mérleget*¹²

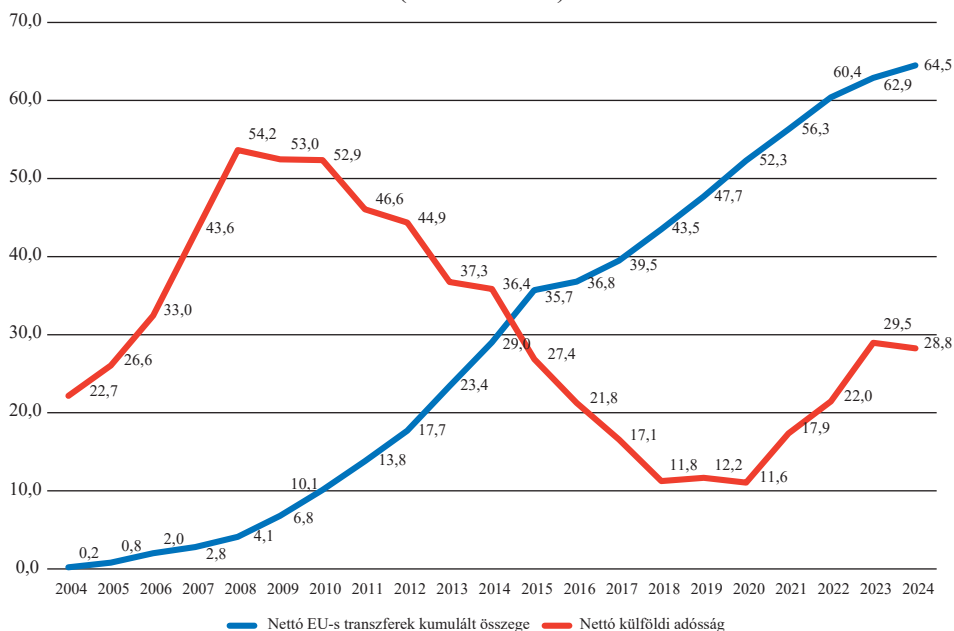
A nettó EU-transzferek beáramlása tette lehetővé Magyarország nettó külső adósságának 2009-től 2020-ig tartó csökkenését is (6. ábra). A KPMG (2017a, 2017b) szerint ennek tudható be az ország kiszabadulása a külső adósságcsapdából: az EU-IMF-Világbank-féle likviditási hitel visszafizetése, a háztartások devizaalapú hiteleinek forintosítása, az államháztartás adósságának refinanszírozásában a devizaforrások arányának radikális csökkentése. A koronavírus-járvány által kiváltott válság azonban megállította az államadósság csökkenését, és a megugró belföldi infláció megdrágította a forintalapú finanszírozást, így újra növekedésnek indult a nettó külső adósság, miközben 2022 után a nettó EU-transzferek beáramlása is kezdett elapadni.

¹¹ „Összesítve a külkereskedelmi egyenlegre gyakorolt hatást a 2006 és 2015 közötti időszakban, 1000 forint uniós forrásra összesen 41 forint egyenlegrontó hatás (463 forint importthatás és 422 forint exportthatás) jutott.” (KPMG (2016b) 11. o.). Ez a mérték egyáltalán nem tekinthető magasnak. Cáfolja azt a politikusi véleményt, hogy a támogatások az import révén a nettó befizető országokban kötnek ki.

¹² A GDP-arányos nettó EU-transzferek mértékét illetően négy időszak különböztethető meg. 2004 és 2008 között, amikor még alig csordogáltak az uniós támogatások, a nettó transzferek éves összege átlagosan a magyar GDP 0,75 százalékát tették ki. 2009 és 2015 között, a 2007 és 2013 közötti ciklus kiemelkedő támogatási összegei és azok maximális lehívása nyomán ez a mutató az éves GDP átlagosan 4,34 százalékára ugrott. Mivel a 2014 és 2020 közötti ciklusban a befolyó támogatások már mérséklődtek, 2016 és 2022 között az átlagos nettó EU-transzferek a GDP 2,46 százalékára csökkentek. A 2021 és 2027 közötti pénzügyi ciklusban az EU költségvetésében előirányzott támogatások tovább mérséklődtek, viszont megjelentek az éves GDP átlagosan 1,0 százalékát kitevő RRF-támogatások, így minden szükséges feltétel teljesítése esetén éves átlagban a GDP 2,5 százalékát tette volna ki a folyó fizetési mérleget javító nettó EU-transzferek aránya. De nem ez következett be, mert a különböző (elsősorban jogállamisági) feltételek nem teljesítése miatt a kohéziós támogatások jó része és az RRF-eszközök egésze befagyott. Így aztán 2023–2024-ben a folyó fizetési mérleget javító uniós nettó transzferek az éves GDP átlagosan százalékára estek vissza.

Magyarország nettó külföldi adóssága* és a 2004 utáni nettó EU-transzferek kumulált összege

(Milliárd euró)

Megjegyzés: *A speciális célú vállalatok (SCV) adóssága és a közvetlentőke-befektetéseken belüli adósság típusú instrumentumok nélkül.

Forrás: Saját szerkesztés az MNB-statisztikák éves idősorai és MNB (2025) alapján.

A nettó EU-transzferek révén vissza nem térítendő (és tulajdonosijövedelem- vagy hitelkamat-követeléseket nem keletkeztető) külföldi források bevonása történik, amelyek jelentősen javítják a folyó fizetési mérleget, nem növelik a devizaadósságot, és javítják a költségvetési egyensúlyt. Ennek révén kétféleképpen is erősödhet a támogatásban részesülő tagállam gazdasági helyzete. Egyrészt nagy segítség ez egy megbomlott egyensúlyú gazdaság külső finanszírozásának és költségvetésének stabilizálásában (ez történt Magyarországon 2010 és 2015 között), másrészt – hipotézisünk szerint – számottevően táguznak a gazdasági növekedésnek a nemzetgazdaság rendelkezésre álló jövedelem által behatárolt korlátjai.¹³

¹³ Hüttl & Oblath (2025) hívja fel a figyelmet arra, hogy olyan országban, amelyben jelentős a pozitív nettó EU-tőketranszfer, „a nettó tőketranszferekkel (NKT) korrigált GNDI (GNDI+NKT) alkalmasabb mutató a nemzetgazdaság rendelkezésére álló források kifejezésére”.

A nettó EU-transzfer GDP-t növelő hatásainak becslési módszere

Az uniós transzferek növekedési hatásának mérése összetett feladat. A támogatások programok szerinti és tagállamok közötti allokációja a hétéves uniós költségvetésekben történik meg. A támogatások tagállamok általi lehívása a projektek befejezése és elszámolása után valósulhat meg, amelynek a végső határideje a 2014 és 2020 közötti ciklus óta a projektek lekötését követő harmadik év (N+3 éves szabály). Ennek következtében a hétéves pénzügyi ciklus így tízévesre hosszabbodik. A források lehívása a pénzügyi ciklus kezdetén minimális, majd évről évre növekvő, súlyosan farnehéz, a tervezési cikluson túlnyúlva, a 8-10. évben érve el a maximumot (Casas et al., 2025).¹⁴ Egy-egy pénzügyi ciklus tízéves lehívási időszakának *összesített támogatásait kell tehát összevetni a források GDP-t változtató hatásával, amely a támogatások felhasználásával elért, a pénzügyi ciklust megelőző évi GDP-hez viszonyított változás és a támogatások nélkül (tényellenesen) elért GDP-változás (baseline) különbsége.* Ezt a különbséget *modellekkel lehet kiszámítani* (változatlan árakon vagy GDP-arányosan). A hosszú távú hatásoktól eltekintve egy-egy közép-távú pénzügyi ciklus támogatásait és a felhasználásuknak köszönhető GDP-növekményt összevetve kapjuk meg a támogatási multiplikátort. Ha feltételezzük ennek a multiplikátornak a ciklusokon túlnyúló stabilitását, akkor megbecsülhető, hogy az uniós tagság teljes időszakában a ténylegesen lehívott uniós agrár- és kohéziós támogatások átlagolva évente milyen mértékben emelték a GDP szintjét (de nem a növekedési ütemét).¹⁵

¹⁴ A támogatott projektek tagállami költségeinek cikluson belüli eloszlása viszont a források tagállami költségvetési megelőlegezése, az EU-előlegek, illetve a támogatottak részéről történő előfinanszírozás miatt nem ilyen szélsőséges.

¹⁵ A Tárcinak az Új Magyarország tervről készített ex ante értékelése is hivatkozik egy kormányzati szakértői anyagra, amely felhívta a figyelmet arra a megkülönböztetésre, hogy növekedési hatások helyett pontosabb lenne a reálkonvergenciára gyakorolt hatásokról beszélni, amelyeket az egy főre jutó, vásárlóerő-paritáson mért GDP-vel mérhetünk. Az uniós alapok hatása ugyanis azonnali GDP-szinthez viszonyítottan, nem pedig a növekedési ütemre gyakorolt tartós hatásban mutatkozik meg. A hosszú távú növekedési ütem valójában nem változik, pusztán annyi történik, hogy a pozitív extern hatások következtében a GDP szintje kerül magasabb pályára.” (Tárki, 2007, Hosszú távú gazdasági hatások fejezet 18. o.) Ez az állítás abban az értelemben valóban érvényes, hogy „végtelenül hosszú távon” a többlet növekedési ütem konvergál a nullához. Az uniós értékelések tipikus időhorizontja azonban középtávú (a hétéves pénzügyi ciklusokhoz igazodó), erre az időtávra kiszámítható egy átváltási arány a támogatásoknak a GDP-szintjét (átlagosan 1-3 százalékkal) emelő hatása és a (néhány tized százalékos) átlagos növekedési hatása között. Például, ha az EU-tagságunk 2004 és 2024 közötti húszéves időtávját vesszük, akkor egy évi átlagos 2,5 százalékos EU-támogatás nélküli GDP-növekedéshez képest a GDP-t minden évben további 2,5 százalékkal emelő nettó EU-támogatás beérkezése húszéves időtávon évi 0,12 százalékkal magasabb átlagos növekedési ütemet eredményez.

**Az EU-támogatások magyarországi növekedési hatását vizsgáló
modellszámítások összehasonlítása**

	Tárki (2007)	Varga & in 't Veld (2010)	Major (2016)	KPMG (2017b)
A vizsgált EU-támogatások terjedelme	Kohéziós támogatások	Kohéziós támogatások	Kohéziós támogatások	Összes EU-támogatás
A vizsgált időszak	2007–2013. évi ciklus	2007–2013. évi ciklus 2016-ig mérve	2007–2013. évi ciklus 2015-ig mérve	2006–2015. évi időszak
A vizsgált időszak előtti vagy utáni	ex ante	ex ante	ex post	ex post
A fő megállapítás a növekedési hatásról	a potenciális 3,4-3,5 százalékos átlagos növekedéshez képest 0,4 százalékponti növekedéstöbblet*	0,83-as lehívási időszaki szorzó	a kohéziós támogatások a GDP szintjét 2008 és 2015 között évente 0,74, 0,72, 1,31, 1,48, 1,73, 3,17, 4,47, 5,22 százalékkal emelték**	a 2007 és 2015 közötti időszakban 1000 Ft mezőgazdasági támogatásra 530 Ft, míg a kohéziós támogatásokra 623-1039 Ft GDP-hatás jutott***
Támogatások lehívási időszaki GDP-emelési multiplikátorai	0,9 kohéziós****	0,83 kohéziós	0,85 kohéziós	0,53 mezőgazd. 0,83 kohéziós

Megjegyzések: *Tárki (2007), ** (Major, 2016:74), *** (KPMG, 2017b:3), **** A kohéziós támogatások 70 százalékos aránya mellett.

Forrás: Saját szerkesztés a hivatkozott szakirodalmi források alapján.

Az 1. táblázatban négy olyan modellszámítást hasonlított össze, amelyek az EU-támogatások magyarországi növekedési hatását is tárgyalják. Ebből két ex ante és két ex post modellszámítás is a 2007 és 2013 közötti pénzügyi ciklusra vonatkozó GDP-t növelő hatást vizsgálta. A modellszámítások közül az Európai Bizottság által közzétett Varga & in 't Veld (2010) egy-egy ciklus összesített kohéziós támogatásainak a pénzügyi ciklust záró lehívási időpontig összesített hatások mel-

lett szerepelteti a 15-20 éves növekedésihatás-kitekintéseket is,¹⁶ míg a többi hatásvizsgálat a lehívási időszak végén lezárul. Az összehasonlíthatóság érdekében mindegyik modellszámítás eredményeit bemutatom egy középtávú növekmény-indikátorra átszámítva. A hivatkozott modellszámítások alapján a továbbiakban azzal számolok, hogy *egy-egy pénzügyi ciklus kohéziós forrásainak középtávon kb. a 0,8-szerese, míg a mezőgazdasági támogatásainak kb. a 0,5-szerese a becsült éves átlagos GDP-t emelő hatása*, amely a kohéziós transzferek 70 százalékos és a mezőgazdasági támogatások 30 százalékos súlya mellett *0,7-es átlagos támogatás/GDP-növekmény multiplikátort* ad.

A 0,5-ös és 0,8-as uniós támogatás-GDP-növekmény multiplikátor a fiskális beavatkozások modellezését a globális pénzügyi válság után felülvizsgáló nemzetközi szakirodalom megállapításai alapján viszonylag alacsonynak számít, de nem kirívóan alacsonynak.¹⁷

A magyarországi tapasztalatok alapján mivel támasztható alá az, hogy a támogatások összegétől ennyivel elmarad a támogatások által indukált középtávú GDP-növekmény? A már hivatkozott, más újonnan csatlakozó országokra is jellemző forrásabszorpciók nehézségek, a mezőgazdasági támogatások alacsonyabb növekedési hozama¹⁸ és a túlnyomórészt infrastrukturális beruházások gyenge magyarországi kínálati oldali növekedési hatásán¹⁹ kívül több *keresleti oldali elszívárgási (leakage) hatást* is meg kell említeni.²⁰

¹⁶ A modellezési logika szerint a támogatások kínálati oldali hatásai – szemben a keresleti oldali egyszeri hatásokkal – kumulatívak. Az Európai Bizottság modellje szerint a lehívási időszak végére a támogatások kínálati hatások, a felépített kapacitásokat üzembe helyezésével egyidejűleg, teljes mértékben jelentkeznek, majd 10-15 év alatt fokozatosan amortizálódnak (Casas et al., 2025).

¹⁷ „A pénzügyi szakirodalom hatalmas fejlődést tett meg a globális pénzügyi válság kezdete óta eltelt tíz év során. Az átlagos fiskális multiplikátorok becslési sávja jelentősen szűkült, különösen a kormányzati kiadásoké. A kormányzati kiadási multiplikátorok rendszerint valószínűen 0,6-1 közé esnek” (Ramey, 2019:110).

¹⁸ A KPMG (2017a:5) szerint a támogatások GDP-hatása beavatkozási területenként jelentősen eltérő „Míg a kifizetések 31 százaléka a mezőgazdaságba áramlott, csupán a teljes GDP-hatás 23 százaléka és a foglalkoztatási hatás 20 százaléka köszönhető az agrártámogatásoknak.”

¹⁹ A támogatások hatásait modellező munkákban jellegzetes különbség mutatkozik az ex ante uniós modellek kínálati oldali hatással kapcsolatos feltételezései (a kínálati oldali hatások a lehívási időszak végen már maximálisan érvényesülnek, és attól kezdve két évtized alatt amortizálódnak – Casas et al., 2025), illetve a magyarországi tapasztalatokat feldolgozó ex post vizsgálatok megállapításai között (a létrehozott kapacitások nem ritkán csak többéves késleltetéssel fejtik ki teljes növekedési hatásukat – Balás et al., 2015; Major et al., 2016).

²⁰ A forrásfelhasználás keresleti oldali GDP-t emelő hatását a programokban teljesített kiadások *nettóimporthatása mellett kifejezetten mérsékli néhány magyar specifikum*. A programok költségeit terhelő állami adóterhek (az önkormányzatok és más nem kormányzati szervezetek által vissza nem igényelhető áfa) számottevők, ezek a 2010-es éveknek a GDP arányában szűkülő költségvetései mellett csökkentették a támogatások GDP-t emelő hatását. A keresletösztönzés elszívárgásának további intéz-

A nettó uniós transzferek GDP-t növelő hatására vonatkozó becslés során a kapott támogatások hatását az EU költségvetésébe történő közvetlen magyar befizetésekkel is korrigálni kell. Itt a legóvatosabban eljárva azt feltételeztem, hogy a magyar hozzájárulások miatt kieső növekedési hatás ugyanakkora, mint a befolyó uniós források felhasználásának az eredménye.²¹ Ebből következően az uniós tagság idején kapott források növekedési hatását a nettó EU-transzferekből kiindulva kell becsülni, és arra kell alkalmazni a becsült szorzószámot. Feltételeztem, hogy a nettó transzferek GDP-t emelő hatása támogatási ciklusokon túlnyúlóan állandó. *A 2007 és 2013 közötti ciklus forráshasznosulási vizsgálatainak eredményeit kiterjesztve, a továbbiakban azt a becslést alkalmaztam, amely szerint Magyarországon a nettó EU-transzferek átlagolva 0,7-es középtávú multiplikátorral emelik az éves GDP szintjeit (amely súlyozott átlag 0,8-as kohéziós és 0,5-ös agrártámogatási multiplikátorokból áll össze).*

Az euróbevezetés és a GMU-ba való belépés hatásainak becslési módszere²²

Abban konszenzus van, hogy az euró bevezetése jelentősen javítaná az ország külső pénzügyi stabilitását. Nincs viszont friss magyarországi elemzés az euróra való áttérés várható komplex gazdasági hatásairól.²³ Ennek hiányában egy nagyon

ményesült mechanizmusává vált az uniós jövedelempótló és a beruházási támogatások átáramlása az Orbán-rendszer patronált gazdasági elitjének tőkefelhalmozására. A földalapú mezőgazdasági jövedelempótló támogatások fogyasztást bővítő hatását visszafogta, hogy az uniós támogatások jelentős része 40-50 ezer család vagyonosodásában (pénz, termőföld, ingatlan) csapódott ki. Az EU kohéziós forrásai is részben az építőipari közbeszerzéseket valós versenyztatás nélkül, túlárazva elvivő (Jandó, 2024), illetve a turisztikai transzfereket szakmáynban megkapó nagyvállalkozói famíliák tőkefelhalmozását segítették.

²¹ A támogatások felhasználási hatékonyságának egyik fontos indikátora az egyajánlatos közbeszerzések aránya. A közbeszerzések tendenciákat elemző CRCB (2022) megállapítása szerint az uniós, illetve a magyar költségvetési forrásokat használó közbeszerzésekben az egyajánlatos eljárások aránya a 2010-es évek közepéig 40 százalék körüli volt, ezután az uniós intézmények beavatkozására a közösségi forrásokat felhasználó eljárásokban nőtt a versenyztatási arány, de még így sem sikerült az uniós elvárásra (maximum 10 százalék) leszorítani a versenyztatás nélküli beszerzések arányát. Eközben a magyar forrásokat felhasználó eljárásokban ez a mutató még romlott is.

²² Magyarország esetében az euróövezeti tagsággal kapcsolatban még csak egy lehetséges belépés hasznai képezhetik a vizsgálat tárgyát. Ezzel szemben az eurót használó országok esetében az euró megszüntetésének költségei azért is vizsgálandók, mert ez a német AfD programjának egyik alapvető pontja. A sejtésünk az, hogy a bevezetési hasznok és a megszüntetési költségek aszimmetrikusak, az euró elvesztése a bevezetési hasznokkal össze nem mérhető költségeket és károkat okoz.

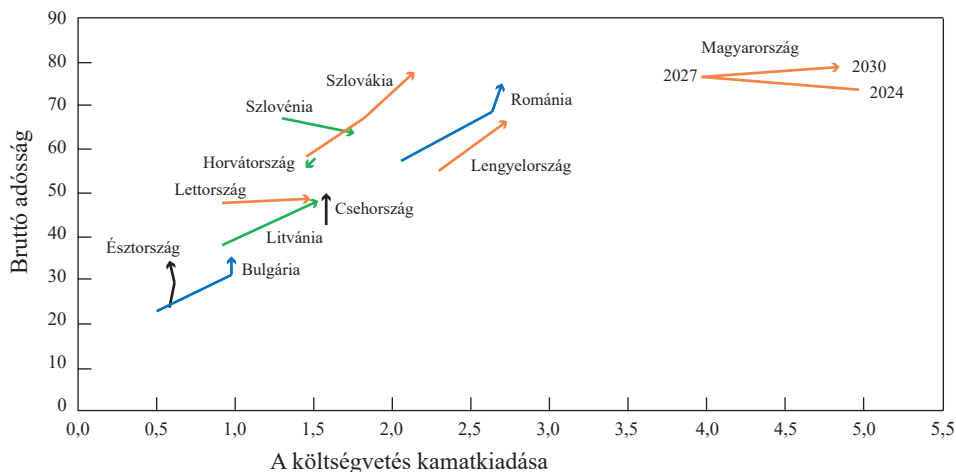
²³ A bolgár euróbevezetés várt előnyei között például az államadósság utáni kamatszolgálat csökkenésén túlmenően számolnak a vállalatfinanszírozási költségek csökkenésével, a tranzakciós költségek mérséklődésével, az árfolyamkockázat megszűnésével, az uniós többletexport és többlettőkebeáramlás GDP-t emelő hatásával is (Babos, 2025). Nálunk az MNB-től kell elvárunk egy aktuális komplex euróbevezetési hatástanulmány elkészítését.

leegyszerűsítő, csak jelzésértékű pénzügyi hatás-bebecslést alkalmaztam: az euró bevezetésétől a GDP minimálisan 1,0 százalékat jelentő kamatszolgálati költség-csökkenést várok,²⁴ amely már a csatlakozás felkészülési szakaszában kezd realizálódni. Feltételezve, hogy a devizában denominált bruttó államadósság aránya a 2025. évi 30 százalékos szinten marad, az 1 százalékos GDP-arányos kamatszolgálat-csökkenésből 0,3 százalék a folyó fizetési mérleget is javító kifizetéscsökkenés. Általánosan elfogadott megállapítás, hogy ha folytatódik a szuverén monetáris és költségvetési politika (az eddigi eredményességgel), akkor csak „az államadósság-törlesztés olyan sokba kerül, hogy kódolva van Magyarország lemaradása” (Bukovszky, 2025: 1). Az IMF (2025:16) legfrissebb országjelentésének prognózisa szerint a következő fél évtizedben a magyar államadósság GDP-arányos kamatköltsége lényegesen magasabb (4-5 százalékos) lesz, mint a volt szocialista EU-tagállamoké, 2 százalékponttal meghaladva még a hasonló eladósodottsági szintet elérő Romániáét és Szlovákiáét is (7. ábra).

7. ábra

Államadósság és kamatkiadás a volt szocialista EU-tagállamokban

(A GDP százalékában; indikátorok 2024-re, 2027-re és 2030-ra.)

Forrás: IMF World Economic Outlook és IMF saját kalkulációk, IMF (2025:16).

²⁴ A már többször említett 16,2 milliárd euró összegű, az EU SAFE-programja keretében felvenni szándékozott óriáshitel finanszírozási célszerűségének alátámasztására a Nemzetgazdasági Minisztérium a tízéves türelmi idő mellett arra hivatkozott, hogy ez a hitel mintegy 200 bázisponttal kedvezőbb kamatszintű lesz, mint a piaci forrású hitelek (Szabó, 2025).

5. Nagyságrendi becslés a magyar gazdaság uniós forgatókönyveinek a beruházásokra, a külső pénzügyi egyensúlyra és a GDP szintjére kifejtett hatásairól

A magyar gazdaság uniós forgatókönyveiben a különböző integrációs elemek változása által kifejtett pályamódosító hatásokra *a normatív alappályához képest* milliárd euróban és az éves GDP százalékában kifejezve készítettem *nagyságrendi becsléseket*.

5.1. A beruházási hatások becslési eredményei

A becslés abból indul ki, hogy a Magyarország és az EU közötti feszültség jelenlegi szinten történő befagyása esetén a 2021 és 2027 közötti ciklusból (a 2030. évi pénzügyi zárásig) elveszítjük a már befagyasztott kohéziós támogatásokat és az előirányzott RRF-forrásokat, összesen 18-20 milliárd eurót. A 2028 és 2034 közötti ciklusban RRF-források már nem lesznek, és elveszítjük a kohéziós források hasonló részét, ennek nyomán csökken a beruházásokat tehermentesen finanszírozó nettó uniós tőketranszfer.

2. táblázat

Az uniós támogatású beruházásoknak az alappályához képest történő alakulása a magyar gazdaság különböző uniós forgatókönyveiben

A magyar gazdaság uniós forgatókönyvei	Feltételezett eltérések a normatív alappályától	Az eltérés iránya
A) Az EU és a Magyarország közötti feszültség befagy	2026–2027-ben évi 1,6 milliárd euró kohéziós célú beruházás és évi 2-3 milliárd euró RRF-beruházás kiesése, a 2028 és 2034 közötti ciklusban évi 1,9 milliárd euró kohéziós beruházás elmaradása.	–
B) Az EU és a Magyarország közötti feszültség a végsőig eszkalálódik	A KAP-ot is érintve 2026–2027-ben évi 1,7-1,8 milliárd euró beruházás kiesése (RRF-beruházásokkal együtt akár évi 5 milliárd euró kiesés), a 2028 és 2034 közötti ciklusban évi 3,5 milliárd euró kohéziós és agrárberuházás kiesése.	–
C) A „huxit” elindítása	A 2028 és 2034 közötti ciklusban évi 3,5 milliárd euró nettó tőketranszfer és évi 2 milliárd euró befizetés kiesése.	–

A magyar gazdaság uniós forgatókönyvei	Feltételezett eltérések a normatív alappályától	Az eltérés iránya
D) Brüsszel szuverenista elfoglalása	A 2028 és 2034 közötti ciklusban évi 3,5 milliárd euró nettó tőketranszfer és évi 2 milliárd euró befizetés kiesése.	–
E) Az uniós jogállamisági feltételek teljesítése	-	0
F) Az euró bevezetése, csatlakozás a GMU-hoz	A felkészülési szakaszban szükséges stabilizációorientált pénzügypolitika beruházás-visszafogó hatású, míg a befektetési országhozzás csökkenése és a kamatszolgáltatási kiadás csökkenése rövid időn belül beruházásélénkítő hatású lesz.	– +

Forrás: Saját szerkesztés a hivatkozott modellszámítások alapján.

Ha a Magyarország és az Európai Unió közötti feszültség eszkalálódik, és minden forrást befagyasztanak, akkor az összes támogatás 70 százalékanak megfelelő, évi mintegy 3,5 milliárd euró összegű, beruházást finanszírozó tőketranszfertől esik el az ország. Ha Magyarország visszatérne az alappályára, akkor ezeket a nettó transzfereket fel lehet használni a gazdaságfejlesztés finanszírozására (2. táblázat).

Az uniós források beruházási hatásainak jelentőségére a 2007 és 2013 közötti ciklus támogatásaiból megvalósított beruházások példáját idézzük fel. Ekkor az EU-ból származó transzferek a GDP 4 százalékát kitevő állami beruházásokat – a költségvetési hiányt nem emelve – számottevő, 50 százalék körüli mértékben, a magánszektor beruházásait 5-10 százalékos arányban finanszírozták (Boldizsár et al., 2016). A megvalósult fejlesztések kiemelt indikátorai a 3. táblázatban láthatók.

3. táblázat

A 2007 és 2013 közötti időszakban az Európai Regionális Fejlesztési Alapból finanszírozott programok kiemelt indikátorai

Kiemelt indikátorok	Az indikátor értéke 2014 végén
Létrehozott új munkahelyek száma	108 908
Létrehozott új K+F-munkahelyek száma	3 623
KKV direkt beruházás támogatási projektek száma	40 644
Támogatott startup vállalkozások száma	1 991
KKV-kban létesített új munkahelyek száma (teljes munkaidős)	41 453

Kiemelt indikátorok	Az indikátor értéke 2014 végén
Széles sávú hálózati hozzáférést kapók száma	72 403
Új utak (km)	502
Új transzeurópai utak (km)	135
Útfelújítás (km)	2 521
Új vasútvonalak (km)	20
Felújított vasútvonalak (km)	216
Szennyvízszolgáltatásba újonnan bekapcsoltak száma	478 117
Rehabilitált környezetű földterület (km ²)	581

Forrás: Kohéziós politika a gyakorlatban: a 2007 és 2013 közötti időszak uniós beruházásainak fő eredményei (EU-jelentés ma már nem elérhető magyar adatai, ismerteti: Portfolio.hu, 2016).

A magyar kormány a 2022 óta követett gazdaságpolitikai mix keretében magasan tartja a vállalkozásokat terhelő különadókat, leszorítja az államháztartásból finanszírozott beruházásokat (a központi finanszírozású beruházások törlésével és az önkormányzatok forrásainak elvonásával), és erőlteti a vállalati reálbéremeléseket abban a reményben, hogy a fogyasztás felpörgésén keresztül a költségvetés sok áfabevételhez jut, amelyből a hiány növekedése nélkül is széles körű politikai és nagybefektetői osztogatást hajthat végre. Ez egy jövőt felélő gazdaságpolitika, amely nem folytatható sokáig. Gazdaságpolitikai kiigazítást kell végrehajtani, amelynek a társadalmi költségei magasak lesznek. Ilyen kilátások mellett különösen súlyos kormányzati gondatlanság lenne az uniós tőketranszferek igénybevételéről lemondani a gazdaság stabilizálásában és fejlesztésében. Uniós források nélkül a kormány által meghirdetett 2035-ig megvalósítandó közel 10 ezer milliárd forintos állami beruházási program sem lesz finanszírozható.

5.2. A külső pénzügyi egyensúlyt érintő hatások becslése

A magyar gazdaság különböző uniós forgatókönyveinek a külső finanszírozási stabilitásra kifejtett hatásai az F) forgatókönyvben a legegységesebbek: ha a devizában denominált bruttó államadósság aránya a 2025. évi 30 százalékos szinten marad, akkor az euróövezetbe csatlakozás esetén feltételezett 1 százalékos GDP-arányos kamatszolgálat-csökkenésből 0,3 százalék a fizetési mérleget is javító kifizetés-csökkenés.

Az A) és B) forgatókönyvekben azzal számoltam, hogy az alappályához viszonyított éves támogatáseltérések a nettó EU-transzferek csökkenésén keresztül rontják a folyó fizetési mérleg éves egyenlegét. Az A) forgatókönyvben a nettó EU-transzfer összege még nem válik negatívvá, tehát az uniós tagság még ekkor is javítja az ország külső finanszírozási stabilitását. A B) forgatókönyvben már nettó befizetővé válik Magyarország, bár nem a gazdasági felzárkózási eredményei miatt, hanem azért, mert nem teljesíti a támogatások jogállamisági feltételeit.

4. táblázat

A magyar gazdaság uniós forgatókönyvei fizetésimérleg-módosító hatásainak becslése az alappályához képest a 2028–2034-es uniós ciklusban

(Éves átlagok a GDP százalékában)

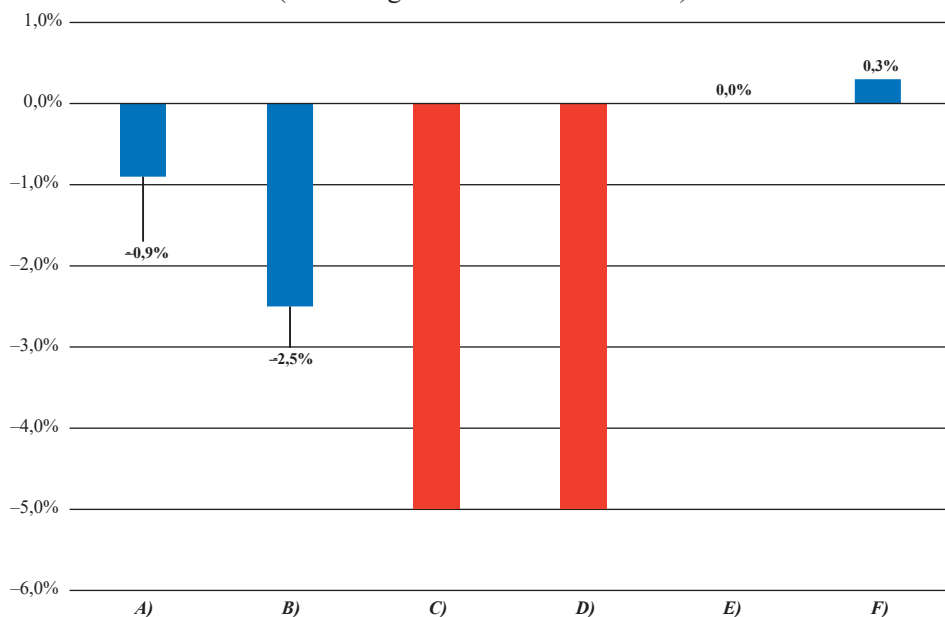
Forgatókönyvek	EU-támogatások kiesése		Kiesés az uniós egységes piacból	Schengeni övezet elhagyása, illetve megszűnése	Az euróbevezetés gazdasági előnyei	Összes éves eltérítő hatás
	Kohéziós	Agrár				
	Az európai integrációból kiszakadás forgatókönyvei					
A) Jogáll. eljárás befagy	−0,9	−	−	−	−	−0,9
B) Eszkaláció és karantén	−1,7	−0,8	−	−	−	−2,5
C) Huxit	−1,7	−0,8	n. a.*	n. a.*	−	n. a.*
**D) Brüsszel elfoglalása	−1,7	−0,8	n. a.*	n. a.*	−	n. a.*
	Az európai integrációba való visszailleszkedés forgatókönyvei					
E) Jogállami feltételek teljesítése	−	−	−	−	−	+0
F) Euróbevezetés	−	−	−	−	+0,3	+0,3

Megjegyzés: *Reálgazdasági és intézményrendszeri sokkhatás miatt a folyó fizetési mérleg egyenlegének a GDP 5 százalékát meghaladó romlása, amely ugrásszerűen emeli a gazdaság külső finanszírozási kockázatát, és kiválthatja a sudden stopot.

Forrás: Saját szerkesztés a hivatkozott modellszámítások alapján.

A magyar gazdaság uniós forgatókönyvei fizetésimérleg-hatásainak becslése az alappályához képest a 2028 és 2034 közötti uniós költségvetési ciklusban

(Éves átlagok a GDP százalékában*)

Megjegyzés: * A nettó EU-transzfertámogatás komponensei alappályához képest számított változását módosítás nélkül érvényesítve.

****A C) és D) forgatókönyvben a GDP 5 százalékát meghaladó a folyó fizetési mérleg egyenlegének romlása, aminek nyomán ugrásszerűen emelkedik a gazdaság külső finanszírozási kockázata, és következhet a sudden stop.**

Forrás: Saját szerkesztés a hivatkozott modellszámítások alapján.

Ezekkel a graduális hatásokkal szemben a C) és D) forgatókönyveknek a pénzügyi stabilitást fenyegető hatásai felmérhetetlenek, mert ezekben az esetekben az EU-ból kiszakadó magyar gazdaság finanszírozását megingathatja a már említett, huxit esetén valószínűsíthető kivándorlási hullám, és megrendítheti egy a tőkeáramlásban beállt hirtelen megállás vagy megakadás (sudden stop, 4. táblázat és 8. ábra). A nyitott és külföld felé eladósodott gazdaságok finanszírozása eleve sebezhető, esetükben már a jelentősebb cserearány-változások és árfolyam-fluktuációk is a kül-

földi finanszírozás hirtelen elakadását okozhatják (Calvo et al., 2004),²⁵ az uniós kiszakadás pedig ezeknél jóval nagyobb sokk. A kockázatokat tovább fokozza, hogy a leszakadás a külső pénzügyi piacokról nemcsak a külföldi tőke beáramlásának hirtelen elakadása, hanem a helyi befektetők tőkekimenекítésének megugrása miatt is bekövetkezhet (Calderon & Kubota, 2011).

A magyar gazdaság külső finanszírozása már 2022 második felében is megingott, amikor az energiaimport-költségek ugrásszerű emelkedése éves szinten 10 milliárd euró cserearányromlást okozott. Az MNB elnöke ekkor a parlament gazdasági bizottsága előtt azt mondta, hogy Magyarország a világ negyedik-ötödik legsérülékenyebb országa (Baka, 2023). Az energiaárak egy éven belül normalizálódtak, ennek nyomán az ország külső egyensúlya is stabilizálódott. A huxit ennél sokkal súlyosabb reálgazdasági és intézményrendszeri sokkokat okozna, a visszarendeződés bármely esélye nélkül.

Megjegyzendő, hogy ha sor kerül az EU SAFE-programja keretében a bejelentett 16,2 milliárd euró összegű óriáshitel akár csak részleges lehívására, akkor a huxit bejelentése vagy Brüsszel sikeres elfoglalása azonnali hitelfelmondási eseménynek tekinthető, amely önmagában kiváltaná a sudden stopot.

5.3. A GDP szintjét befolyásoló hatások becslése

Amikor a különböző uniós forgatókönyveknek a bruttó hozzáadott értékre gyakorolt hatását keressük – amely értelmezésem szerint az éves GDP szintjét az alappálya GDP-szintjétől eltérítő hatás –, akkor mindegyik forgatókönyvre készíthető nagyságrendi becslés. Az uniós tagság magyarországi támogatásfelhasználási tapasztalataiból kiindulva a becslésben a kohéziós támogatások 0,8-as és az agrártámogatások 0,5-ös multiplikátorai súlyozott átlagaként 0,7-es multiplikátort alkalmazok, tehát azt feltételezem, hogy a kieső uniós támogatások és befizetések átlagosan egyaránt az összegük 0,7-szeresével emelik vagy csökkentik az éves GDP-t. Ami pedig az euróbevezetés következtében megtakarítható éves kamatszolgálati összeget illeti, azt feltételeztem, hogy a magyar kormány ugyanolyan 0,7-es GDP-multiplikátorral képes azt elkölteni, mint átlagosan az uniós agrár- és kohéziós forrásokat. A C) és D) forgatókönyvben a leírtak szerint az Európai Bizottság, illetve a Ferbermayr (2023) -modellszámítás eredményeiből kiindulva készítettem hatásbecslést (5. táblázat és 9. ábra).

²⁵ A sudden stop veszélyére Oblath Gábor hívta fel a figyelmemet egy esetleges huxit bekövetkezése kapcsán. Mivel a külső pénzügyi piacokról való leszakadás Brüsszel elfoglalása és az unió eltörlése esetén is fenyeget, ezt a sokkot a D) forgatókönyv hatáselemzésébe is beillesztettem.

**A magyar gazdaság uniós forgatókönyvei GDP-módosító hatásainak becslése
az alappályához képest a 2028 és 2034 közötti uniós ciklusban**

(Éves átlagok a GDP százalékában)

	EU-támogatások kiesése*		Kiesés az EU egységes piacból	Schengeni övezet elhagyása, ill. megszűnése	Euróbevez. gazd. előnyei	Összes éves eltérítő hatás
	Kohéziós	Agrár				
	Az uniós integrációkból kiszakadás forgatókönyvei					
A) Jogáll.eljárás befagy	-0,7	-	-	-	-	-0,7
B) Eszkaláció és karantén	-1,3	-0,4	-		-	-1,7
C) Huxit	-1,3	-0,4	-8,3	-2,4	-	-12,4
D) Brüsszel elfoglalása	-1,3	-0,4	-11,9	-3,5	-	-17,1
	Az uniós integrációba visszailleszkedés forgatókönyvei					
E) Jogáll. feltétel teljesítése	-	-	-	-	-	+0
F) Euróbevezetés	-	-	-	-	+0,7	+0,7

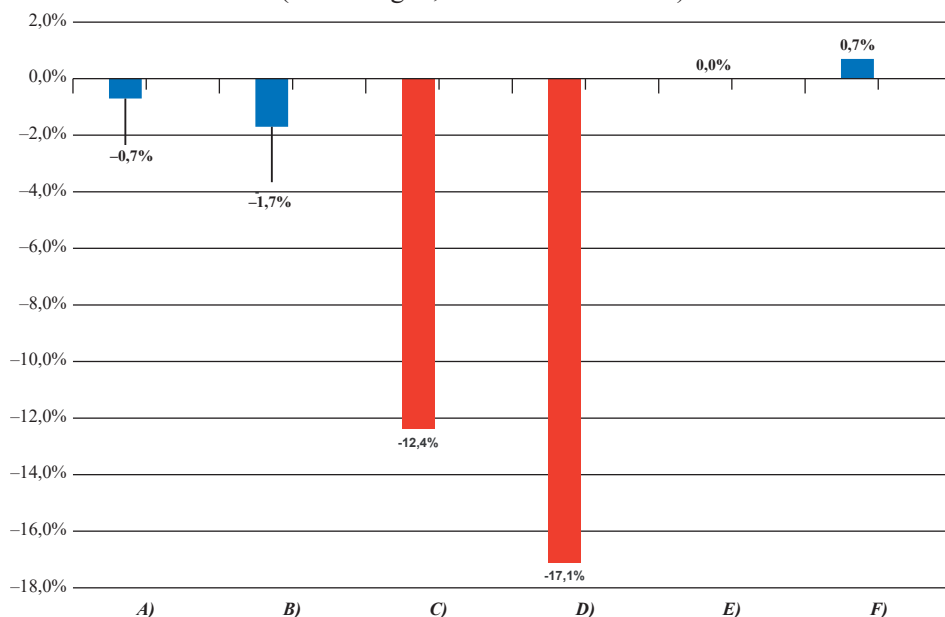
Megjegyzések: *Az EU-transzferek változásának GDP-hatását a kohéziós támogatások körében 0,8-as szorzóval számolva, míg az agrártámogatások körében 0,5-ös szorzóval **5 év alatt kumuláltan.

Forrás: Saját szerkesztés a hivatkozott modellszámítások alapján.

Az uniós kiszakadási forgatókönyvek mindegyikében az alappálya alatti lesz a magyar gazdaság éves bruttó hozzáadott értéke, a huxit és a Brüsszel elfoglalása forgatókönyvekben pedig a gazdasági teljesítmény és a fejlettség a koronavírus-járvány alatti leállás hatásának többszörösével zuhan. Ezzel szemben a visszailleszkedési forgatókönyvekben újra vissza nem térítendő fejlesztési forrásokhoz jut a gazdaság, és megerősödnek azok a kötelek, amelyek a fejlett világ egyik centrumához kapcsolják Magyarországot.

A magyar gazdaság uniós forgatókönyvei GDP-módosító hatásainak becslése az alappályához képest a 2028 és 2034 közötti uniós ciklusban

(Éves átlagok, a GDP százalékában)

Megjegyzések: *A C) és D) forgatókönyvek esetében 5 év alatt kumulálódó hatás.

**A C) és D) forgatókönyvekben a GDP 5 százalékát meghaladó a fizetési mérleg romlása, amely ug-rásszerűen emeli a gazdaság külső finanszírozási kockázatát, és kiválthatja a sudden stopot.

Forrás: Saját szerkesztés a modellszámítások alapján.

A becslésben a 2007 és 2013 közötti pénzügyi ciklus uniós támogatásfelhasználási gyakorlatának kormányzati értékelésekben kimutatott GDP-multiplikátorait vetítettük ki az egész eddigi uniós tagsági időszakra, mert nincs megalapozott információ arról, hogy a forrásfelhasználás eredményessége javult volna. Az RRF-támogatások felhasználása során az uniós intézmények ennél jóval nagyobb GDP-t növelő hatásokat feltételeztek (1,05-ös közvetlen és 1,37-es összesített GDP-multiplikátorhatásokat, European Commission, 2025c:15). Ennek alapján a jövőben a projektek kiválasztásának és előkészítésének javításával, a korrupciós kockázatok csökkentésével és a versenyeztetés erősítésével az uniós források hazai felhasználásának eredményessége javulhat.

6. Összefoglalás, következtetések

Az európai uniós csatlakozással Magyarország a történelemben ritkán adódó felzárkózási lehetőséghez jutott. Az Orbán-rendszer második évtizedében viszont úton van az uniós integrációból való kiszakadás felé, kihasználatlanul hagyja a tagság jövőbeli lehetőségeit, sőt, elveszítheti annak nagy részét is, amelyet eddig ki tudott használni. A hazai szakirodalom mindaddig adós az uniós dezintegrációs pályák költségeinek számbavételével, és az uniós tagságunk hasznainak számszerűsítésekor is nagyon egyoldalúan csak a kapott támogatások hatásaira fókuszál. A nemzetközi szakirodalom is féloldalas, míg óriási irodalma van a különböző integrációs lépések várt és tényleges hatásai modellezésének, addig a dezintegráció következményeinek vizsgálata alig művelt irány. Ez a tanulmány a magyar gazdaság uniós tagságának hasznait és a dezintegrációjának költségeit a nettó EU-transzfereken túllépve vizsgálta, és azokra nagyságrendi becsléseket adott. Ennek során a nemzetközi szakirodalom megállapításaira épít, egy fontos szemponttal – a szimmetrikus, jól becsülhető és aszimmetrikus, nehezen becsülhető integrációs és dezintegrációs hatások megkülönböztetésével – kiegészítve azokat.

Magyarország és az EU kapcsolatának változására hat forgatókönyvet vázoltam fel. Az egyik szélsőséges forgatókönyv szerint az unióval való politikai szembenélés a huxitig, sőt az unió bedöntéséig eszkalálódik. A másik irány forgatókönyvei az unióba visszailleszkedést, majd az euró bevezetését feltételezik. A forgatókönyvek elemzéséből származó új megállapítások és következtetések az alábbiak:

- I. Az EU gazdasági előnyei közül a tagállamok számára az egységes piac és az egységes piacon túlmutatató együttműködések (schengeni övezet, Gazdasági és Monetáris Unió) intézményrendszeri és szabályozási előnyei az elsődlegesek. *A kutatásra érdemes kérdés nem ezeknek az előnyöknek a léte vagy nem léte, hanem az előnyök létrejöttének módja és mérhetősége.* A tagállami előnyök keletkezésének fő hajtóereje az akadálymentesített belső piaci kereskedelem dinamikus bővülése, ennek a legalkalmasabb kimutatási és mérési módszere a felépült nemzetközi kereskedelmi forgalom gravitációs modellezése.
- II. *Az uniós forrásallokációs előnyök/hátrányok (a nettó EU-transzferek) nemcsak a tagállamok összességében, hanem azon belül a nettó kedvezményezett tagállamokban is lényegesen kisebbek az intézményrendszeri integrációs előnyökhöz képest.* Továbbá, sikeres felzárkózás esetén az uniós kohéziós források beáramlása költségvetési ciklusról ciklusra csökkenő mértékű.

- III. Az európai uniós források makrogazdasági hatásai közül a *külső pénzügyi egyensúly javítása kiemelt jelentőségű és* – szemben a növekedést serkentő hatásokkal – *könnyen ki is mutatható*. A nettó EU-transzferek révén vissza nem térítendő (és tulajdonosijövedelem- vagy hitelkamat-követeléseket nem keletkeztető) külföldi források bevonása történik, amelyek – a támogatások felhasználásának nettó importot kis mértékben növelő hatásával együtt is – jelentősen javítják a folyó fizetési mérleget, nem növelik a devizában denominált külső adósságot, és javítják a költségvetési egyensúlyt. Ennek következtében a támogatásban részesülő tagállam gazdasági helyzete kétféleképpen is erősödhet. Egyfelől ez nagy segítséget jelent egy megbomlott egyensúlyú gazdaság külső finanszírozásának és költségvetésének stabilizálásában (ez történt Magyarországon 2010 és 2015 között), másfelől – hipotézisünk szerint – számottevően tágulnak a gazdasági növekedés külső finanszírozási és költségvetési korlátai.
- IV. Az EU agrártámogatásainak és kohéziós forrásainak felhasználási céljai szerteágazók. Az agrártámogatások célja a mezőgazdasági termelés korszerűsítése, stabilizálása és a vidékfejlesztés, míg a kohéziós forrásoké a közösségi infrastruktúrák fejlesztése és térségek közötti fejlettségi különbség mérséklése. A forrásfelhasználás makrogazdasági növekedési hatásait keresve a 2007 és 2013 közötti pénzügyi ciklusok tapasztalatait értékelő modellvizsgálatok egy irányba mutató eredményeit terjesztettük ki. A forrásfelhasználás hatékonyságát gyengíti keresleti oldalon a nettó import és az adók mellett a támogatásoknak a patronált elit tökefelhalmozását célzó elszívárgása, amely visszafogja a fogyasztás és a beruházások növekedését, kínálati oldalon pedig a gyenge kumulált növekedési hatás. *Becslésem szerint Magyarországon a tagság teljes időszakában a nettó EU-transzferek a kohéziós támogatási körben átlagosan az összegük 0,8-szorosával, míg az agrártámogatások körében az összegük 0,5-szeresével emelték az éves GDP szintjét.*
- V. A puha uniós exit, amelyben a kilépő tagállam kiválogatja, hogy mely uniós intézményekben kíván a kilépés után is benne maradni, a gyakorlatban nem létező lehetőség. *A huxit csak kemény huxit lehet.* Egyfelől az EU Magyarországnál lényegesen erősebb alkuerejű Egyesült Királyság számára is kemény kilépést engedett, amely minden uniós integrációs intézmény egyidejű elhagyásával járt. Másfelől, ha a huxit keretében a kormány EGT-tagság típusú státus elérésére törekedne, akkor éves hozzájárulást kellene fizetnie

a belső piaci részvételért, át kellene vennie az egységes piacra vonatkozó uniós joganyagot, és el kellene engednie a brüsszelező ellenségképet, amely köztes állapotot aligha lehetne elfogadtatni a kilépésre felajzott szavazótáborral.

- VI. *A kemény huxit velejárójának tekintem a schengeni övezet elhagyását is. Ezt megerősíti az is, hogy a magyar kormányfő az egyik legfontosabb 10 éven belüli feladatnak jelölte ki: a nyugati határokat is ugyanúgy meg kell védeni a migrációtól, mint a délieket.*
- VII. *A Brüsszel elfoglalását célul tűző program lényegi ellentmondása az, hogy nem lehetséges az unió visszabontásának félúton történő megállítása. A minden tagállamra kiterjedő hatáskörű uniós szabályozó hatóságok, az egységes uniós szintű szabályozás, az azt kikényszerítő kötelezettségszegési eljárások és az azokban hozott uniós bírósági ítéletek betartása nélkül gyorsan vége lesz az egységes piacnak. Ha elveszik az egységes piac, akkor annak a veszteségei minden tagállamban igen súlyosak lesznek, súlyosabbak, mint egy uniós kilépés közvetlen veszteségei.*
- VIII. *A huxit és a Brüsszel elfoglalása forgatókönyvekben a dezintegrációs következmények nem szimmetrikusak az integrációs hasznokkal, messze túlmutatnak a becsülhető uniós hasznok lebomlásán, felmérhetetlen hatású sokkok következhetnek be. A huxit megkezdése tömeges kivándorlást idézhet elő. A huxit és Brüsszel elfoglalása Magyarország nemzetközi pénzügyi piacoktól való leszakadásához, a tőkebeáramlás hirtelen leállásához vezethet.*
- IX. *A magyar kormány nem tesz erőfeszítéseket az uniós támogatások jogállamisági feltételeinek teljesítésére. A színpad előtt a kormányfő folyamatosan hirdeti Brüsszel elfoglalását, az unió szétesését vizionálja, és az EU utolsó kétségbeesett kísérletének nevezi, hogy a tagállamokat belerángassa egy adósságunióba. Ehhez képest 2025 nyarán Magyarország is jelentkezett az EU által az orosz katonai fenyegetésre való felkészülés céljából meghirdetett, jogállamisági feltételt nem tartalmazó SAFE-hitelprogramba. Ha az EU által allokkált, évtizedes eladósodással járó 16,2 milliárd euró összegű óriáshitel szerződését aláírják, és jelentősebb összegek lehívása is megtörténik, akkor a magyar védelmi beszerzések jelentős részének közös végrehajtásával újabb kizárólagos nemzeti hatáskör kerül át a tagállamok által közösen gyakorolt hatáskörök közé. Magyarország csatlakozna az uniós közös eladósodás egy újabb rendszerébe. Ezután viszont Magyarországon az EU*

széteséséről szóló lekezelő szónoklatok végképp hiteltelenné és felelőtlennek válnak.

- X. Az unióba visszailleszkedés alapesetben csak a 2004 és 2022 közötti uniós gazdaságfejlesztő hajtóerők csorbítatlan visszanyerését és az ahhoz kapcsolódó külső finanszírozási előnyök újra érvényesülését jelentik. Az Európai Bizottság 2028 és 2034 közötti ciklusra vonatkozó költségvetési javaslata szerint az agrár- és kohéziós kiadások arányának uniós szintű csökkenése ellenére *a Magyarországnak szánt források folyóáron nem csökkennek az előző időszakhoz képest, viszont minden támogatás jogállamisági feltételhez lesz kötve.* Ha az uniós költségvetést elfogadják, továbbá annak a Bizottság kezdeti javaslatai képezik az alapját, akkor a magyar gazdaság veszténivalója továbbra is történelmi léptékű!
- XI. *Az EU-ba való visszailleszkedés középtávon lehetővé teszi a Gazdasági és Monetáris Unióhoz csatlakozást és az euró bevezetését is,* amelyek ma a legígéretesebb intézmények az unió nemzetközi versenyképességének fokozására. Az Eurobarometer felmérései szerint ma Magyarországon jelentős többségben vannak az euró bevezetését támogatók, de az ehhez szükséges stabilizációorientált pénzügyi politika támogatása és annak intézményesítése hiányzik.

Az Európai Unió ma a válságokkal terhes történetének legnehezebb szakaszát éli: stagnálással küszködik, a klímaválságra és a migrációs kihívásokra kevés jó választ talált, súlyos áldozatokat vállal az Oroszország által megtámadott Ukrajna megsegítésére és az agresszor szankcionálására, miközben a katonai fenyegetések felé elmozduló nemzetközi politikában is teret veszít. Mégis a 2004 óta csatlakozott volt szocialista országok számára az unió kivételes gazdasági felzárkózási esélyt biztosított és biztosít a jövőben is. Magyarország is élt ezzel a lehetőséggel, bár gazdaságpolitikai kudarcok és intézményrendszeri torzulások miatt az újonnan csatlakozott tagállamok körében romlott a fejlettségi pozíciója (Gulácsi & Kerényi, 2025).

A 2020-as évek elején Magyarország és az Európai Unió viszonyában új időszak kezdődött: az uniós alapértékekkel, antikorrupciós követelményekkel és biztonságpolitikával való nyílt szembefordulás időszaka. Ez a szembenállás nemcsak az Európai Unió történetének leginkább elhúzódó konfliktusa, hanem egyben a magyar gazdaság unióból való kiszakadásának a kezdete is. Ez a folyamat visszaveti a beruházásokat, és fékezi a felzárkózást. Ugyanakkor a költségvetési stabilizáció súlyos kihívásai miatt a magyar kormány 2025 nyarán bejelentette egy olyan óriáshitel felvételét az EU SAFE-program keretében, amely évtizedes hitelező-hiteladós

kapcsolatot teremtenie az Európai Unió és Magyarország között. Kérdés, hogy a nyílt szembenállás időszakában ez egy pragmatikus együttműködési szándék kinyilvánítása vagy csak egy köpönyegforgató magatartás kezdete lesz-e. Az unió és a magyar kormány közötti konfliktus eskalációjának megállítása megelőzhetné, hogy az unióval való szembefordulás a huxitig jusson, vagy a magyar kormány maga is hajszolja Brüsszel elfoglalását, amelyek következményeként – a már elért gazdasági fejlettség és polgári szabadság egy részének elporladásával – az uniós támogatások elvesztésével össze nem vethető mértékű civilizációs hanyatlást szenvednénk el.²⁶

Hivatkozások

- Bába, I. (2025). Zsákutca! – egykor magas rangú Fidesz-külgügyér a „szuverenitásvédelem” csődjéről. *Válasz Online*, augusztus 22. <https://www.valaszonline.hu/2025/08/22/magyarorszag-europai-unio-birosag-szuverenitas-baba-ivan-publi/>
- Babos, A. (2025). A remény rabjai: valóban elhossa a kánaánt az euro bevezetése? *Portfolio*, szeptember 7. <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20250906/a-remeny-rabjai-valoban-elhossa-a-kanaant-az-euro-bevezetese-782725>
- Baka, F. Z. (2023). Matolcsy: Azért mondtam el most, hogy máskor ne kelljen. *24.hu*, január 9.
- Balás, G., Csíte, A., Kiss, G., Major, K., Németh, N., & Piross, A. (2015). *Az EU-források gazdaságfejlesztési és növekedési hatásai*. Hétfa Kutatóintézet. https://hetfa.hu/wp-content/uploads/Fejlpolhatasok-HETFa_151130.pdf
- Ballester, R., Devenyi, D., Kwaśniewski, J., Lindenberg, J., & Przybyłowski, Z. (2025). *The Great Reset. An Urgent Need for Drastic EU Reform*. MCC and Iordo Juris Institute. <https://europeanstudies.mcc.hu/uploads/default/0001/01/fc6a6d86abb46fda53f81f289b70f9153bbe2e34.pdf>
- Bardt, H., Bolwin, L., Busch, B., & Matthes, J. (2024). *Brexit – Kein Vorbild für Deutschland*. Institut der deutschen Wirtschaft, Mai. https://www.iwkoeln.de/fileadmin/user_upload/Studien/IW-Trends/PDF/2024/IW-Trends_2024-02-06_Bardt_et_al.pdf
- Bíró-Nagy, A., & Medve-Bálint, G. (2024). *20 év az Európai Unióban – Magyarország uniós tagságának közpolitikai mérlege*. Osiris kiadó.
- Boldizsár, A., Kékesi, Zs., Koroknai, P., & Sisak, B. (2016). A magyarországi EU-transzferek áttekintése – két költségvetési időszak határán. *Hitelintézet Szemle*, 15(2), 56–87. <https://hitelintezetiszemle.mnb.hu/letoltes/boldizsar-anna-kekesi-zsuzsa-koroknai-peter-sisak-balazs.pdf>
- Bukovszky, A. (2025). Olyan sokba kerül az államadósság-törlesztés, hogy kódolva van Magyarország lemaradása. *G7*, április 13., <https://g7.hu/penz/20250413/olyan-sokba-kerul-az-allamadossag-torlesztes-hogy-kodolva-van-magyarorszag-lemaradasa/>
- Calderon, C. & Kubota, M. (2011). *Sudden Stops Are Global and Local Investors Alike?* World Bank, Policy Research Working Paper 5569, February. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/904121468325166299/pdf/WPS5569.pdf>

²⁶ Annak feltérképezése, hogy az EU-ból történő kiszakadást követően milyen irányba indulhat el Magyarország, már kívül esik írásom tárgyán. A hivatkozott 2019-es huxitvita egyik cikkének „Szép új világ” című fejezete adhat ehhez támpontokat (Deák, 2019), vagy a nyugati világhoz közeledés ambícióit elszigetelő és az autokráciájukat bebetonozó Szerbia, Grúzia és Törökország példáinak tanulmányozása segíthet ebben.

- Calvo, G. A., Izquierdo, A., & Mejia, L. F. (2004). *On the empirics of sudden stops: The relevance of balance sheet effects*. NBER Working Paper 10520, May. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w10520/w10520.pdf
- Casas, P., Christou, T., Rodríguez, A. R., Heidelk, T., Lazarou, N.-J., Monfort, P., & Salotti, S. (2025). *The updated RHOMOLO impact assessment of the 2014–2020 European cohesion policy (Including REACT-EU)*. European Commission, Working papers 01/2025. https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/studies/KN0124028ENN_002.pdf
- CRCB (2022). *Hungary: Corruption risk and competition in public procurement from 2005 to 2022*. Corruption Research Center Budapest. International Anti-Corruption Day – Budapest, december 9. <https://www.crcb.eu/?p=3225>
- Czelleng, Á. (2018). Az Euró bevezetése Magyarországon. Az euró bejövetele a magyarokhoz. A 25 éves GKI születésnap konferenciája. Közgazdasági Szemle, 65, január, 102–106. https://real.mtak.hu/72089/1/06_Czelleng_AdamA_u.pdf
- Csaba, L. (2019a). A költségvetési és bankunió: vízvázlat a többsebességes EU-ban. In Halmi, P. (szerk.), *Tagállami integrációs modellek. A gazdasági kormányzás új dimenziói az Európai Unióban* (pp. 167–182). Dialóg Campus, Budapest.
- Csaba, L. (2019b). Térkép és iránytű nélkül. *Külgazdaság*, 63(5–6), 4–11. https://real-j.mtak.hu/16042/91/2019.%20K%C3%BClg.%205-6.%20beliv_DOL.pdf
- Csáki, Gy. (2019). Huxit? Komolyan? *Külgazdaság*, 63(5–6), 12–18. <https://doi.org/10.47630/KULG.2019.63.5-6.12>
- Csuhaj, I. (2021). Varga Mihály első ízben és keményen reagál Matolcsy György kritikájára. *ATV.hu*. augusztus 2. <https://www.atv.hu/belfold/20210801/varga-mihaly-fellinit-idez-es-első-izben-reag-al-matolcsy-gyorgy-kritikajara/>
- Deák, D. (2019). Egy huxit lehetséges jogi következményei. *Külgazdaság*, 63(5–6), 19–26 <https://doi.org/10.47630/KULG.2019.63.5-6.19>
- Euractiv (2025). EU was formed to ‘screw’ US, Trump says in promising tariffs on cars. *Euractiv*, Február 26. <https://www.euractiv.com/section/politics/news/eu-was-formed-to-screw-us-trump-says-in-promising-tariffs-on-cars/>
- Euronews (2025). *Orbán: indulhat a nagy támadás Brüsszel elfoglalásáért*. Január 21. <https://hu.euronews.com/my-europe/2025/01/20/orban-beszed-brusszel-tamadas-oligarchak-eu-elnokeg>
- European Commission (2019). *EU budget for the future. Technical briefing on EU's next long-term budget*. 5 November, 2019-11-05_eu_budget_technical_briefing_-_with_covers.pdf (europa.eu)
- European Commission (2024). *The Draghi report on EU competitiveness. A competitiveness strategy for Europe*, September. 97e481fd-2dc3-412d-be4c-f152a8232961_en
- European Commission (2025a). *EU spending and revenue 2021-2027. Benefits of EU membership*. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/long-term-eu-budget/2021-2027/spending-and-revenue_en
- European Commission (2025b). *Benefits of the EU Budget*. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/long-term-eu-budget/2021-2027/benefits-eu-budget_en
- European Commission (2025c). *Economic Impacts of the Recovery and Resilience Facility: New Insights at Sectoral Level and the Case of Germany*. Discussion Paper 221. https://economy-finance.ec.europa.eu/publications/economic-impacts-recovery-and-resilience-facility-new-insights-sectoral-level-and-case-germany_en
- European Commission (2025d). *The 2028-2034 EU budget for a stronger Europe*. 16 July. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/long-term-eu-budget/eu-budget-2028-2034_en

- European Parliament (2016). *Cost of non-Schengen: the impact of border controls within Schengen on the Single Market*. May. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/578974/IPOLE_STU\(2016\)578974_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/578974/IPOLE_STU(2016)578974_EN.pdf)
- Farkas, Z. (2025). Horvát jegybankelnök a HVG-nek: A gazdasági csodánkban jelentős szerepe volt annak, hogy eurót használunk. *HVG*, február 21. https://hvg.hu/360/20250221_hvg-boris-vujcic-horvat-jegybankelnok-eurobevezetes-inflacio-arsapka-interju-kiiktatott-kockazatok
- Felbermayr, G., Gröschl, J., & Heiland, I. (2023). *Complex Europe: Quantifying the cost of disintegration*. IFO Institute. EconPol Policy Brief, No. 48, February Complex Europe: Quantifying the cost of disintegration
- Felbermayr, G., Gröschl, J., & Heiland, I. (2018). *Undoing Europe in a New Quantitative Trade Model*. IFO Working Paper N. 250. <https://www.ifo.de/en/publications/2018/working-paper/undoing-europe-new-quantitative-trade-model>
- Felbermayr, G., Gröschl, J., & Heiland, I. (2022). Complex Europe: Quantifying the cost of disintegration. *Journal of International Economics*, 138, 103647. Complex Europe: Quantifying the cost of disintegration - ScienceDirect
- Fricz, T. (2021). Ideje beszélünk a Huxitról. *Magyar Nemzet*, augusztus 15. https://magyarnemzet.hu/velemenye/2021/08/ideje-beszelnunk-a-huxitrol-1?fbclid=IwAR0jUsmKRdY_PwtPx7Mxe7_eEbyITioMOsWG8DletHMiUPoqTdzfFHzOMRI
- Gálik, Z. (2019). A brexit tanulságai a huxit számára. *Külgazdaság*, 63(5–6), 27–33. <https://doi.org/10.47630/KULG.2019.63.5-6.27>
- Gill, I. S., & Raiser, M. (2012). *Golden Growth: Restoring the Lustre of the European Economic Model*. World Bank Publications, 68168. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/539371468036253854/pdf/Main-report.pdf>
- Gulácsi, G., & Kerényi, Á. (2024).: A magyar gazdaság felzárkózása és pozícióvesztése az Európai Unióban. *Külgazdaság*, 68(5–6), 40–75. <https://doi.org/10.47630/KULG.2024.68.5-6.40>
- Gulácsi, G., & Kerényi, Á. (2023). Magyarország elfordulása az Európai Unió derékhadától és az Unió válaszai. *Közgazdasági Szemle*, 70(10), 1131–1172. <http://dx.doi.org/10.18414/KSZ.2023.10.1131>
- Gulácsi, G., & Kerényi, Á. (2025). A magyar gazdaság az Európai Unióban. Felzárkózás, útvesztés, különút az Unió peremén. In Tóth, I. Gy., Gábos, A., & Medgyesi, M. (szerk.), *Társadalmi Riport 2024*, TÁRKI, Budapest. <https://doi.org/10.61501/TRIP.2024.1>
- Gulácsi, G., & Kerényi, Á. (2025). The catching up of the Hungarian economy in the European Union and Hungary's falling behind among the post socialist member states. *Journal of Government and Economics*, 18, Summer, 100148. <https://doi.org/10.1016/j.jge.2025.100148>
- Gulácsi, G. (2025). *Sodródás egy szakadék felé? (a magyar gazdaság jövőképei az Európai Unióban)*. KOPINT-TÁRKI műhelytanulmányok, 58., szeptember. (https://kopint-tarki.hu/wp-content/uploads/2025/09/Unios-jovokepek_20250918.pdf)
- Györfy, D. (2024). Az euró be(nem)vezetése Magyarországon – az önálló monetáris politika mérlege. In *Gazdasági rendszerek és rendszerváltozások*. Akadémiai Kiadó. https://www.researchgate.net/publication/377951130_Az_euro_benemvezetese_Magyarorszagon_-_az_onallo_monetaris_politika_merlege
- Halmi, P. (2020). A dezintegráció gazdaságtana. A brexit esete. *Közgazdasági Szemle*, 67(9), 837–877. <http://dx.doi.org/10.18414/KSZ.2020.9.837>
- Hír TV (2023). *Orbán Viktor: Nem elhagyjuk, hanem elfoglaljuk Brüsszelt*. <https://hirtv.origo.hu/ahirtvhirei/2023/12/orban-viktor-nem-elhagyjuk-hanem-elfoglaljuk-brusszelt>
- Hüttl, A., & Oblath, G. (2025). Nem volt inkluzív jóléti fordulat Magyarországon. *Portfolio*, július 16. <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20250716/nem-volt-inkluziv-joleti-fordulat-magyarorszagon-774105>
- IMF (2025). *Hungary, IMF Country Report 25/250*. International Monetary Fund, Washington DC. August 2025. <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2025/08/29/Hungary-2025-Article-IV-Consultation-Press-Release-Staff-Report-and-Statement-by-the-570029>

- in 't Veld, J. (2019). *Quantifying the Economic Effects of the Single Market in a Structural Macromodel*. Discussion Paper, 094, European Commission. https://economy-finance.ec.europa.eu/document/download/0f868a8c-99d6-4475-a767-0e5c8526f086_en?filename=dp094_en.pdf
- Ipsos European Public Affairs (2025). *Flash Eurobarometer 560 – Introduction of the euro in the Member States that have not yet adopted the common currency Report*. European Union, Introduction of the euro in the Member States that have not yet adopted the common currency – Spring 2025 - június 2025 - - Eurobarometer survey
- Jandó, Z. (2022). Csak akkor nem veszi el az extraprofitot a kormány, ha baráti kezekbe kerül. *G7*, július 14. <https://g7.hu/vallalat/20220714/csak-akkor-nem-veszi-el-az-extraprofitot-a-kormany-ha-barati-kezekbe-kerul/>
- Jandó, Z. (2024). Lázár János arról beszélt, hogy kitömték pénzzel Mészáros Lőrincet – megmutatjuk, hogyan. *G7*, március 21. <https://telex.hu/g7/2024/03/21/lazar-janos-arrol-beszelt-hogy-kitomtek-penzzel-meszaros-lorincet-megmutatjuk-hogyan>
- Járdi, R., & Szajlai, Cs. (2023). Nagy Márton: A magyar gazdaságnak át kell állnia egy uniós forrás nélküli létre. *Világ gazdaság*, június 6. <https://www.vg.hu/vilaggazdasag-magyar-gazdasag/2023/06/nagy-marton-a-magyar-gazdasagnak-at-kell-allnia-egy-unios-forras-nelkuli-letre>
- Karóczkai, B. (2025). Donald Trump szétverné az Európai Uniót és erre jó oka van. *Index*, augusztus 1. <https://index.hu/kulfold/2025/08/01/europai-unio-egyesult-allamok-donald-trump-diplomacia-transzatlanti-kapcsolatok-mcc-feszt-vita/>
- K-MONITOR (2023). *Rekord vidékfejlesztési pénzek kavarták fel az agrártámogatási rangsort*. <https://agrar.k-monitor.hu/2023elemzes/>
- Knight, B. (2024). Dexit? Die AfD will, dass Deutschland die EU verlässt. *Deutsche Welle*, december 12. <https://www.dw.com/de/dexit-die-afd-will-dass-deutschland-die-eu-verl%C3%A4sst/a-71093078>
- Kolozsi, Á. (2021). Oligarchák és nagybirtokosok kapják az EU-s agrárpénzek javát. *Telex*, március 1. <https://telex.hu/gazdasag/2021/03/01/oligarchak-es-nagybirtokosok-kapjak-az-eu-s-agrarpenezek-javat>
- KPMG (2017a). A magyarországi európai uniós források felhasználásának és hatásainak elemzése a 2007-2013-as programozási időszak vonatkozásában <https://archive.palyazat.gov.hu//magyarorszag-europai-unios-forrasok-elemzese#>
- KPMG (2017b). EUTE makrogazdasági elemzések összefoglalása. <https://archive.palyazat.gov.hu//magyarorszag-europai-unios-forrasok-elemzese#>
- László, Cs., & Vértés, A. (2017). *A magyarországi EU-s támogatások elemzése 2007–2015*. MKT Közgazdász Vándorgyűlés, Eger, szeptember 8. https://www.mkt.hu/wp-content/uploads/2017/09/fejlesztessel_Laszlo_Csaba_Vertes_Andras.pdf
- Losoncz, M. (2020). *Brexit – Ugrás az ismeretlenbe*. Progress Könyvek, Noran Libro Kft.
- Major, K. (2016). *A fejlesztéspolitika keresleti és kínálati hatásai*. Készült a Miniszterelnökség megbízásából. Hétfő Kutatóintézet. Pályázati Portál/Széchenyi-terv plusz.
- Martin, R., & Nagy Mohácsi, P. (2024). Infláció elleni küzdelem a monetáris unión belül és kívül: a Visegrádi négyek esete. *Hitelintézeti Szemle*, december, 102–120. <https://doi.org/10.25201/HSZ.23.4.102>
- Mion, G., & Ponattu, D. (2019). *Estimating economic benefits of the Single Market for European countries and regions*. Bertelsmann Stiftung. https://www.bertelsmann-stiftung.de/fileadmin/files/BSt/Publikationen/GrauePublikationen/EZ_Study_SingleMarket.pdf
- MNB (2024). *Fizetésimérleg-jelentés*. január. <https://www.mnb.hu/letoltes/fizetesi-merleg-jelentes-2025-január.pdf>
- MNB (2025). *Fizetésimérleg-jelentés*. április. <https://www.mnb.hu/kiadvanyok/jelentesek/fizetesi-merleg-jelentes/fizetesi-merleg-jelentes-2025-aprilis>

- Munárriz, Á. (2025). The Great Reset: The far right's detailed plan to dismantle the EU. *El Pais International*, June 14. <https://english.elpais.com/international/2025-06-14/the-great-reset-the-far-rights-detailed-plan-to-dismantle-the-eu.html>
- Nagy, M., & Virág, B. (2017). Felzárkózás az eurózónában – Csakis megfelelő felkészültséggel teljesíthető. *Portfolio*, október 26. <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20171026/felzarkozas-az-eurozonaban-csakis-megfelelo-felkeszultseggel-teljesitheto-266155?page=1>
- Neményi, J., & Oblath, G. (2012). Az euró bevezetésének újragondolása, *Közgazdasági Szemle*, 59(6), 569–684.
- Orbán, V. (2025a). *Orbán Viktor előadása a XXXIV. Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktáborban*. Magyarország Kormánya, július 26. <https://kormany.hu/hirek/orban-viktor-eloadasa-a-xxxiv-balvanyosi-nyari-szabadegyetem-es-diaktaborban?isSpecial=true>
- Orbán, V. (2025b). *Orbán Viktor előadása a XXIV. kótcsei polgári pikniken*. <https://miniszterelnok.hu/orban-viktor-eloadasa-a-xxiv-kotcsei-polgari-pikniken/>
- Portfolio.hu (2016). A magyar állam használta leginkább az EU pénzt. *Portfolio*, október 7. <https://www.portfolio.hu/unios-forrasok/20161007/a-magyar-allam-hasznalta-leginkabb-az-eu-penzet-238445>
- Ramey, V. A. (2019). Ten Years After the Financial Crisis: What Have We Learned from the Renaissance in Fiscal Research? *Journal of Economic Perspectives*, 33(2), Spring, 89–114. <https://doi.org/10.1257/jep.33.2.89>
- Raskó, Gy. (2024). Miért drágább a magyar zöldség, mint a lengyel, spanyol, vagy olasz? *Magyar Hang*, február 20. <https://hang.hu/repter/repter-52-eu-mezogazdasag-rasko-gyorgy-161802>
- Richter, S. (2025). Ördög A Falra Festve? *Külgazdaság*, 69(1–2), 131–134. <https://doi.org/10.47630/KULG.2025.69.1-2.131>
- Samson, S. (2025). *The Need for Civilizational Allies in Europe*. U.S. Department of State. May 27. <https://statedept.substack.com/p/the-need-for-civilizational-allies-in-europe>
- Schmidt, P. (2025). Die Welt als Schrebergarten der Nationalisten? *Der Standard*, 16. Juni. <https://www.derstandard.at/story/3000000273900/die-welt-als-schrebergarten-der-nationalisten?ref=rss>
- Stefenelli, A. von (2025). AfD plant den Systembruch – das steht wirklich im Wahlprogramm der Partei. *Watson*, február 4. <https://politik.watson.de/politik/deutschland/136357675-afd-wahlprogramm-2025-die-plaene-zu-euro-ausstieg-abtreibung-migration>
- Szabó, D. (2025). 6300 milliárd forint EU-pénz érkezik Magyarországra, vállalja a kormányzat a fegyverkezést. *Portfolio*, szeptember 9. <https://www.portfolio.hu/unios-forrasok/20250909/6300-milliard-forint-eu-penz-erkezik-magyarorszag-vaallalja-a-kormany-a-fegyverkezes-785036>
- Tárki Zrt. (2007). *Az Új Magyarország Fejlesztési Terv Operatív Programjainak horizontális ex-ante értékelése*. <https://tarki.hu/az-uj-magyarorszag-fejlesztési-terv-operatív-programjainak-horizontális-ex-ante-ertekelese>
- The White House (2025). *National Security Strategy of the United States of America*. Washington, November. <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2025/12/2025-National-Security-Strategy.pdf>
- Tóth, I. J. (2021). Az ingyen pénz ára a korrupció. *G7*, október 3. <https://telex.hu/g7/kozelet/2021/10/03/az-ingyen-penz-ara-a-korrupcio>
- Varga, J., & in't Veld J. (2010). *The Potential Impact of EU Cohesion Policy Spending in the 2007-13 Programming Period: A Model-Based Analysis*. Economic Papers 422, September, DG Economic and Financial Affairs, European Commission. https://ec.europa.eu/economy_finance/publications/economic_paper/2010/pdf/ecp422_en.pdf

A szankciók potenciális hatása az európai és az orosz gazdaságra egy értékláncalapú megközelítésben

VAKHAL PÉTER*

A globalizált világban a gazdaságokat a globális értékláncok (global value chains – GVC) kötik össze, amelyekben az egyes országok különböző termelési szakaszokra specializálódnak. A kölcsönös függőség különböző kereskedelemkorlátozó intézkedések révén megszakadhat, ami potenciálisan hátrányosan érintheti mind a szankcionált országot, mind a korlátozásokat bevezető gazdaságokat. Ez a tanulmány az Európai Unió által Oroszország Ukrajna elleni háborújára válaszul bevezetett szankciók értékláncokon keresztül gyakorolt hatását vizsgálja. Kiinduló feltételezése szerint az EU gazdasága, amelynek jelentős része nagymértékben függ az orosz energiaiimporttól, szenved leginkább a szankcióktól. Ezt a hipotézist az írás kvantitatív adatok, köztük kereskedelmi statisztikák, hivatalos dokumentumok és input-output (IO) modellek segítségével vizsgálja. Az eredmények meglepő aszimmetriát tárnak fel. Az EU által kivetett szankciók nagyobb mértékben érintik az orosz importot, mint az exportot. A modellbecslés szerint ez közel 2 százalékos lassulást okoz az orosz gazdaságban, míg az EU-ra gyakorolt hatás kevesebb mint 1 százalék. A terhek azonban nem oszlanak meg egyenletesen. Az EU kelet-európai tagállamai (Litvánia, Lettország és Észtország), amelyek szoros kereskedelmi kapcsolatokat ápolnak Oroszországgal, jobban ki vannak téve a negatív hatások-

** Vakhal Péter, a Budapesti Corvinus Egyetem Operációkutatás és Aktuáriustudományok Tanszékének adjunktusa, a Kopint-Tárki Gazdaságkutató Intézet vezető kutatója.
E-mail: peter.vakhal@uni-corvinus.hu ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0167-5515>*

A tanulmány első változata a 20. Euroframe konferenciára készült angol nyelven, amelyet a szerző 2024. június 7-én Kielben, a Kiel Institut für Weltwirtschaft kutatóintézetben adott elő. Köszönet a konstruktív véleményekért, amelyek beépültek ebbe a tanulmányba.

A kézirat 2025. december 1-jén érkezett a *Külgazdaság* szerkesztőségébe.

<https://doi.org/10.47630/KULG.2025.69.11-12.55>

nak. Ezen túlmenően az orosz légi közlekedés, a vegyipar, a kőolaj-finomítás és a fémipar visszaesése a szankciók miatt az átlagosnál nagyobb mértékű.

Abstract

The potential impact of sanctions on the European and Russian economies from a value chain perspective

PÉTER VAKHAL

In a globalized world, economies are linked through global value chains (GVCs), in which countries specialize at different stages of production. This interdependence can be disrupted by various trade-restrictive measures, which can potentially adversely affect both the sanctioned country and the economies imposing the restrictions. This study examines the impact of the European Union's sanctions imposed in response to Russia's war against Ukraine on value chains. The initial assumption is that the EU economy, which is heavily dependent on Russian energy imports, suffers most from the sanctions. This hypothesis is tested using quantitative data, including trade statistics, official documents, and input-output (IO) models. The results reveal a surprising asymmetry. The EU's sanctions affect Russian imports more than exports. According to the model estimates, this causes a slowdown of nearly 2 percent in the Russian economy, while the impact on the EU is less than 1 percent. However, the burden is not distributed evenly. The EU's Eastern European member states (Lithuania, Latvia, and Estonia), which have close trade ties with Russia, are more exposed to the negative effects. In addition, the decline in Russian air transport, the chemical industry, oil refining, and the metal industry is greater than average due to sanctions.

Bevezetés

A modern világgazdaságban az országokat a globális értékláncok (*global value chains* – GVC) bonyolult rendszere köti össze, amelyben az egyes gazdaságok különböző termelési szakaszokra és részfeladatokra specializálódnak. Ez a kölcsönös függőség azonban sebezhetőséget is hordoz: a kereskedelemkorlátozó intézkedések vagy geopolitikai konfliktusok révén megszakadó láncok mind a szankcionált, mind a korlátozást bevezető országokat hátrányosan érinthetik. Oroszország Ukrajna elleni agressziója, majd az arra válaszul bevezetett európai uniós szankcióssorozat a globális értékláncok egyik legjelentősebb sokkhatását idézte elő, alapjaiban rajzolva át a kontinens energiabiztonsági és kereskedelmi térképét.

A nemzetközi szakirodalom széles körben foglalkozik a szankciók hatékonyságával és sikerességének feltételeivel. A kutatók egy része a sikerességet többdimenziós kritériumrendszer alapján értékeli (Allen, 2005; Peksen, 2019), míg má-

sok, például a Hufbauer–Schott–Elliot-féle (HBE) megközelítés alkalmazói, az elért eredmények, a költségek és az időtényező függvényében vizsgálják a korlátozások hatásfokát. A magyar és nemzetközi kutatások (például Koppány & Vakhal, 2022) korábban már rámutattak, hogy egy globális összefogás Oroszország elszigetelésére ellehetetlenítené a gazdaság működését, azonban a valóságban a szankciós koalíció nem teljes körű, a vállalatok pedig gyakran alternatív útvonalakat keresnek.

A téma bőséges szakirodalmi feldolgozottsága ellenére azonosítható egy kutatási rés: a háború kitörése óta született elemzések többsége kvalitatív megközelítést alkalmaz, vagy túlságosan aggregált ágazati adatokra támaszkodik. Kevés olyan kvantitatív vizsgálat létezik, amely termékszinten, a globális értékláncok multiplikátorhatásait figyelembe véve számszerűsítene a szankciók hatását. Különösen hiányoznak azok a modellek, amelyek az EU szankciós politikájának egyik legfontosabb, de eddig csak politikai szinten megfogalmazott célját, a szankciók aszimmetriáját vizsgálnák.

E tanulmány célja annak kvantitatív ellenőrzése, hogy az Európai Unió által kivetett szankciók valóban aszimmetrikusak-e, azaz sikerült-e úgy megalkotni a korlátozásokat, hogy azok a lehető legkisebb uniós teher mellett a lehető legnagyobb gazdasági hatást gyakorolják Oroszországra. A kutatás központi hipotézise szerint az Európai Unió mint racionális gazdasági és politikai szereplő tudatosan az aszimmetria igénye mentén alakította ki szankciós csomagjait, maximalizálva az orosz gazdaságban elért lassulást, miközben minimalizálta a tagállamokat érő negatív sokkot.

A kérdés megválaszolásához alkalmazott módszertan az OECD nemzetközi *input-output* (ICIO) adatbázisán alapul, ami lehetővé teszi a szankciók értékláncalapú hatáselemzését. A vizsgálat során egy egyedi, termékalapú megközelítést alkalmazunk: a CN-HS nómenklatúra szerinti szankcionált tételeket (több mint 1700 export- és importtételt) hozzárendeltük a megfelelő kibocsátó ágazatokhoz (CPA). A becsléshez a részleges hipotetikus eltávolítás módszerét használtuk, 2019-et tekintve referenciaévnnek, hogy elkerüljük a koronavírus-járvány által okozott torzításokat. Ez a megközelítés valóságghűbb képet ad a potenciális hatásokról, mivel csak azokat a tranzakciókat veszi figyelembe, amelyek valóban a korlátozások hatálya alá esnek.

A tanulmány első része a témára vonatkozó szakirodalmi forrásokat tekinti át. Második része a globális értékláncoknak a szankciók hatáselemzésében betöltött szerepét tárgyalja. A harmadik rész a kutatási kérdéseket, a negyedik az adatbázis, a módszertan és a feltételezések áttekintését tartalmazza, az ötödik az eredményeket mutatja be. A cikket az összefoglalás és következtetések fejezet, illetve a hivatkozások jegyzéke zárja.

A Kereskedelmi Világszervezet (World Trade Organisation – WTO) adatai alapján Oroszország az egyik leginkább szankcionált gazdaság a világon, ellene több mint 25 szankció van érvényben. (A különböző tárgyalási körökben bevezetett európai uniós szankciók egynek számítanak.) Összehasonlításképpen a második leginkább szankcionált gazdaság az észak-koreai, ellene csak 18 korlátozás van hatályban. A szankciók hatásának megítélése nem egyértelmű, mert erősen szubjektív, hogy a korlátozó intézkedések mikor tekinthetők sikeresnek. Oroszország Ukrajna elleni háborúja esetében is több olyan forgatókönyv vázolható, amelyek bizonyos szempontból sikeresnek értékelhetők, ezek azonban mégsem azonosak. Például, ha Oroszország és Ukrajna között tartós tűzszünet jön létre, de az Oroszország által elfoglalt területeket Ukrajna nem kapja vissza, akkor a háború szempontjából a tűzszünet kedvező, gazdasági szempontból viszont félig sikeres. A szankciók bevezetésekor a jogi háttérdokumentumok általában nem tartalmazzák az egyértelmű célt, csupán utalást foglalnak magukba arról, hogy a bevezetett intézkedéseket bizonyos időszakonként felülvizsgálják, és egyedileg döntenek azok hatályban maradásáról. (Ez a 269/2014 EU szankciós rendeletére¹ is érvényes.)

A nemzetközi szakirodalom (Allen, 2005; Early, 2011; McLean & Whang, 2010; Peksen, 2019) a szankciók sikerességét egy többdimenziós kritériumrendszer alapján értékeli. Nincs azonban univerzális szabály arról, hány kritériumnak kell teljesülnie, hogy egy szankciós időszak sikeresnek legyen értékelhető. Az első kritérium szerint a szankcionált ország kormánya fejet hajt a szankcionáló ország(ok) követeléselei előtt (függetlenül attól, hogy ezt önként vagy kényszer hatására teszi). Elismeri a követelések jogosságát, ezért felhagy azzal a tevékenységgel, amely miatt a szankciókat kivetették, és teljesíti a szankcionálók által megkövetelt további feltételeket (például jóvátétel fizetése). Ez szigorú kritérium, amely a szankcionált ország kapitulációjával egyenértékű. Ennek alternatív megközelítése szerint a szankciók akkor minősülnek kudarnak, ha azokat a szankcionáló országok teljes mértékben feloldják anélkül, hogy a szankcionált ország a követeléseket teljes egészében teljesítette volna. A részleges teljesítés csupán részleges sikerként értékelhető. Fontos kitétel, hogy teljes sikerről akkor van szó, ha a szankcionált kormány a szankciók feloldása után sem tér vissza a korlátozások kivetését indokoltá tevő tevékenységhez. Ennek

¹ A TANÁCS 2014. március 17-i 269/2014/EU RENDELETE az Ukrajna területi integritását, szuverenitását és függetlenségét aláásó vagy fenyegető intézkedések miatti korlátozó intézkedésekről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1400269.cou>

időtávja nem meghatározott, arra azonban felhívja a figyelmet, hogy az abszolút siker kizárólag hosszú távon értékelhető. Példaként hozható, hogy az első, Oroszország elleni szankciókat az EU már a Krím félsziget megszállása után 2014-ben kivetette. Ezután az orosz hadsereg (illetve az orosz kormányhoz közvetlenül köthető paramilitáris alakulatok) tartózkodott a területi szuverenitás további megsértésétől. A megszállt területről azonban máig nem vonult ki, arra az Orosz Föderáció teljes jogú részeként tekint. Ezt a nemzetközi közösség nem ismeri el. Ilyen körülmények között volt-e a szankcióknak bármilyen hatása? Erre vonatkozóan ad iránymutatást a Hufbauer–Schott–Elliot-féle (HBE) megközelítés (Hufbauer & Jung, 2021), amely a szankcióknak az elért eredményekhez való hozzájárulását értékeli, figyelembe véve azok költségét és időigényét. A leghatékonyabb szankciók nagyon rövid idő alatt teljes sikerrel járnak, és a kivető(k)re nem rónak extra költséget (például egy tengeri blokád). Oroszország Ukrajna elleni háborúja esetében az időtényező kedvezőtlen irányba módosítja a HBE-indexet, különösen, ha 2014-től vizsgáljuk. Emiatt a szankciók értékelése dinamikus megközelítést igényel.

A szankciók sikeressége jellemzően egyedi tényezők alapján dől el, vagyis nincs két egyforma szituáció, ugyanakkor azonosítható néhány motívum, amely fokozhatja a kivetett korlátozások sikerességét. Az egyik ilyen a szankcionált ország politikai berendezkedése. A demokratikus berendezkedésű országok jellemzően hamarabb tesznek lépéseket a szankciók alól történő kikerülésre, különösen, ha időközben szabad választások eredményeként új kormány kerül hatalomra. Ezzel szemben az autokráciák könnyebben fogadtatják el a gazdasági szereplőkkel a szankciók kedvezőtlen hatásait, vagyis jobban ellen tudnak állni a nyomásnak. Allen (2005) szerint minél szélesebb spektrumon vetik ki a szankciókat, annál nagyobb a siker esélye. Így a szankcionáló országnak érdemes egyszerre érvénybe léptetni pénzügyi, kereskedelmi és személyi korlátozásokat. Minél nagyobb a különbség a szankcionáló és a szankcionált gazdaság mérete között, annál erősebb a kivetett korlátozások határfoka (McLean & Whang, 2010). Bár a gazdaságok mérete kifejezhet egyfajta alá- és fölérendeltségi viszonyt a világ gazdaságban, ebből egyenesen mégsem következik az, hogy a kisebb gazdaság ki lenne szolgáltatva a nagyobbknak. Ezért érdemes inkább a beszállítói és felhasználó relációban meglévő erőviszonyok alapján vizsgálni a kérdést. Tanulmányunkban erre teszünk kísérletet. Érdekes szempontot vet fel továbbá Early (2011). Szerinte a szankcionáló által kitűzött célok teljesülésére akkor van nagyobb esély, ha azok nem túl ambiciózus feltételeket támasztanak a szankcionált felé. Ezenkívül jelentősen növeli a szankciók sikerének esélyét, ha azok minél erősebb nemzetközi egyetértés és összefogás keretében kerülnek kivetésre.

Egy ilyen hipotetikus globális összefogás hatását vizsgálta meg Koppány & Vakhal (2022), rámutatva, hogy Oroszország teljes globális kereskedelmi elszigetelése ellehetetlenítené a gazdaság működését, mivel nem jutna importált inputokhoz, csak belső forrásból tudná kielégíteni a hazai fogyasztási igényeket, és a belső források sem lennének elegendők minden létfontosságú kereslet kiszolgálására (például a jelenlegi gyógyszerkínálat nagy része nem lenne elérhető Oroszországban, az egészségügyi termékek kereskedelmét azonban az EU nem korlátozta).

A háború ugyan hosszú ideje tart, a tudományos közösség mégsem tudta teljeskörűen felmérni, illetve számszerűsíteni a szankciók hatásait, ezért a releváns forrásokra a kvalitatív megközelítés a jellemző. A szerzők egy része (Giumelli, 2024; Giumelli et al., 2022) kiemeli, hogy a korlátozó szankciókat nem érdemes önmagukban értékelni, hanem egy horizontálisan széles stratégiába ágyazva érdemes vizsgálni, amelyben megjelenik a katonai, a gazdasági, a diplomáciai és a titkosszolgálati támogatás is. Mindezek részben Ukrajna védekezőképességét is hivatottak javítani, vagyis az intézkedéssorozat nem minden eleme célozta közvetlenül Oroszországot.

A kereskedelemkorlátozó intézkedések elsősorban olyan termékekre vonatkoznak, amelyek inputként szolgálhatnak az orosz gazdaság számára a háború folytatásához, azaz az orosz hadiipart célozzák, amely több ágazatot is felölel. Szakértői értékelések alapján ezek a szankciók számottevő zavarokat okoztak az ellátási láncban, a termelők jelentős inpuhiánnyal szembesültek, a termelést pedig csak a minőség lerontása mellett vagy számottevő költségemelkedés árán tudták folytatni (Bergmann et al., 2023). Mindez azonban mégis elmarad a kezdeti várakozásoktól, mivel a szankciók illegálisan ugyan (szürkeimport), de megkerülhetők, ezenkívül Kína és Észak-Korea is támogatja az orosz hadiipart (Epifanova, 2023). A globális vállalatok pedig nem reagáltak egyformán a szankciókra és a háború tényére. Néhány nevezetes világmárka (például McDonald's) kivételével a vállalatok jó része megtartotta egységeit Oroszországban, vagy legális alternatívát keresett az orosz piacon történő értékesítésre (Stępień et al., 2024). Hasonlóan felemás sikernek tekinthetők az orosz kőolajexportra kivetett európai uniós szankciók, amelyek sokkal inkább az EU orosz energiafüggőségének csökkentése, hosszabb távú megszüntetése szempontjából számíthatnak sikernek, mintsem az orosz gazdaság gyengítése miatt. Az európai uniós keresletnek való kitettség nem volt túlzottan jelentős Oroszország számára, a kieső kereslet egy részét pedig harmadik országok szívták fel, illetve a kőolaj illegálisan jutott el az EU-ba (Chupilkin et al., 2023; Fouad, 2024). Mindez megkérdőjelezi a szankciók mögötti nemzetközi egységet.

A szankciók hosszú távú hatásait elemezve Wen et al. (2024) arra hívta fel a figyelmet, hogy a gazdasági korlátozások hosszú távon érzékelhetően visszavetik az innovációs potenciált és a beruházási hajlandóságot nemcsak a külföldi vállalatok, hanem a hazaiak esetében is. Az intézkedéseknek ezért létezik egy elnyúló struktúrális zavarokat okozó hatása is, ez azonban csak évek múltán jelentkezik, és kevésbé függ attól, hogy a szankciók éppen érvényben vannak-e még vagy sem.

Ami a szankciók orosz GDP-re gyakorolt hatását illeti, az empirikus adatok szerint Oroszország gazdasága nem omlott össze, és nem került éveken át tartó receszsióba, holott az elemzői modellek (Bali et al., 2024; Hosoe, 2023; Mbah & Wasum, 2022) jelentős gazdasági visszaesést jeleztek előre. Mindez több tényező eredménye. Egyrészt a modellek jellemzően globális koalícióval számoltak (például Koppány & Vakhal, 2022), amelyre még csak részben sem került sor. Feltételezték továbbá, hogy a szankciós koalícióban részt vevő országok teljes egészében elkötelezettek, a vállalatok pedig nem keresnek alternatív megoldásokat, nem szervezik át tulajdonosi struktúrájukat, hogy kibújjanak a korlátozások alól. Ezek a tényezők nagymértékben gyengítették a szankciók erejét, bár így is jelentős költségemelkedést és áruhiányt idéztek elő az orosz gazdaságban, amihez azonban a vállalatok és a fogyasztók alkalmazkodni tudtak (Gaur et al., 2023).

Az Oroszországra gyakorolt hatás mellett nem érdektelen a szankciót kivető országokra gyakorolt hatás vizsgálata sem (Astrov et al., 2022; Estrada & Koutronas, 2022; Hosoe, 2023; Koppány & Vakhal, 2022; Márkus et al., 2025). A modellek kiegyensúlyozatlan hatásmechanizmust tártak fel, amelyben a szankciót kivető országok is jövedelemkiesést szenvednek el, azonban az Oroszországra gyakorolt hatáshoz képest az EU-ban várható növekedést lefojtó hatás jóval kisebb, a 0,5 és 2 százalékpontos sávban ingadozik, szemben az orosz GDP-re gyakorolt 3-10 százalékpontos csökkenéssel. A publikációk felhívják a figyelmet arra, hogy az EU-ban a hatás aszimmetrikus, a tagállamok háború előtti időszakban kialakult oroszországi gazdasági kapcsolataik mélységétől függően. Amíg a nyugati EU-tagállamok, mint például Portugália számára a szankciók hatásai nem érzékelhetők, addig Németországban és a közép- és kelet-európai EU-tagállamokban (különösen a balti köztársaságokban) a kivetett szankciók a GDP volumenét 1-2 százalékponttal is mérsékelhetik.

A globális értékláncok szerepe a szankciók hatáselemzésében

Az említett szakirodalmi forrásokban szereplő modellek explicit vagy implicit módon figyelembe veszik a globális értékláncokon tovaggyűrűző multiplikátorhatásokat, amelyek más, a szankciók által egyik oldalról sem érintett országokban is jelentkezhetnek. A szankciók több vetületben, több okból is kifejthetik hatásukat a világ bármely gazdaságában. Ezeket az *1. táblázatban* foglaltuk össze.

1. táblázat

A szankciók elméleti hatása az érintett országok szerint

A szankció típusa	Érintett gazdaság	Hatásmechanizmus
Exportszankció	Szankcionáló	A szankciót kivető ország nem tudja értékesíteni termékeit a szankcionált országban.
	Szankcionált	A gazdaság nem jut hozzá a szükséges inputokhoz, nem tudja kielégíteni a saját belső és az exportkeresletét.
	Harmadik ország	A gazdaság nem jut hozzá a szankcionált országból származó érintett termékekhez, nem tudja kielégíteni a keresletet.
Importszankció	Szankcionáló	A szankcionáló nem jut hozzá a szükséges inputokhoz, nem tudja kielégíteni a saját belső és az exportkeresletét.
	Szankcionált	A szankcionált nem tudja értékesíteni termékeit a szankcionáló országban.
	Harmadik ország	A gazdaság nem jut hozzá a szankcionáló országból származó szankcionált termékekhez, nem tudja kielégíteni a keresletet

Forrás: Saját szerkesztés az áttekintett és hivatkozott szakirodalmi források alapján.

A hatások nem csak mennyiségi jellegűek lehetnek. A volumenalapú becslési modellek jellemzően teljes hiány kialakulását feltételezik egy adott ágazatban, amely az ágazat szinte teljes vagy szimulációs vizsgálatok során részleges leállását okozza. A gyakorlatban azonban a szankciók inkább az árakon keresztül jelentkeznek, mert a legtöbb terméknek létezhet nem tökéletes (de akár tökéletes) helyettesítője is, amelynek felhasználása esetén a termelők magasabb költségek mellett tudnak csak működni. Minden más esetben a termelő nem tudja azt a minőséget szállítani a fogyasztók számára, amelyet korábban, így a fogyasztók kénytelenek már forrásból ellentételezni a minőségromlásból származó veszteséget.

A fentiek miatt a tisztán ágazatalapú megközelítés mellett érdemes lehet termékoldalról is megvizsgálni a kérdést, mert a szankciók ugyan sok száz terméket és szolgáltatást érintenek, de csak a legritkább esetben van szó teljes ágazati korlátozásról (ilyen például a légitársaságok vagy a bányászat). Az ágazati megközelítés túlságosan aggregált vizsgálatot tesz csupán lehetővé, amelyet tovább torzíthat, hogy sokszor nincs egyértelműen definiálva a célzott ágazat. Jelen esetben a szankcionált termékek többségét az orosz hadiipar használja fel, ugyanakkor a hadiipar a statisztikai nomenklatúrában nem létezik. A honvédelem mint alágazat (8422) csupán a 84-es (közigazgatás, védelem, kötelező társadalombiztosítás) ágazat részeként vizsgálható, amely így túlságosan aggregált, és magába foglalja a polgári védelmet is (például tűzoltóság), viszont egyáltalán nem tartalmazza az eszközök előállítását. Ez utóbbi különösen kritikus, mivel a hadászati és harcászati felhasználási célú termékek termelése jellemzően nem a védelmi ágazatban található. A fegyvergyártás (2530) például a fémfeldolgozásban (25) jelenik meg, a katonai járművek pedig jellegüktől függően (földi, vízi, légi) a különböző járműipari alágazatokban. Ezen túlmenően a feldolgozóipar szinte bármely ágazata érintett lehet még.

Kereskedelmi korlátozások esetén a szankcionált ágazat nem jut megfelelő inputokhoz, ezért csak gyengébb, alacsonyabb hatásfokú eszközöket tud a hadsereg számára beszállítani. Ezt ellensúlyozandó a szankcionált kénytelen import alapanyagok vagy kész eszközök beszerzésére támaszkodni. Ezek az idegen eszközök csak jelentős költségek mellett integrálhatók a hazai rendszerbe. Mindez arra is felhívja a figyelmet, hogy harmadik országok is profitálhatnak a szankciókból a kereskedelem-átterelési (keresleti, kínálati oldalú) hatások miatt. Ebből azonban nem következik, hogy a szankcionált gazdaságot ne érintenék kedvezőtlenül a korlátozások, mert az új kereskedelemi partnerekkel való kapcsolatfejlesztés szuboptimális.

Kutatási kérdések

A jelen tanulmányban alkalmazott termékalapú megközelítés valószínűleg egy valóságghűbb képet festhet a potenciális hatásokról, mivel csak azokat a nemzetközi tranzakciókat veszi figyelembe, amelyek valóban érintettek lehetnek. A termékeket egyértelműen hozzá lehet rendelni a kibocsátó ágazatokhoz, a kereskedelmi statisztikából pedig becsülhető, hogy az ágazat teljes beszállításának mekkora részét teszik ki. Ezáltal képet kapunk nem csupán a felhasználó (szankcionált) gazdaságról, hanem a beszállító (szankcionáló) gazdaságról is. A kereslet- és kínálatoldali kitettség

értelemszerűen aszimmetrikus, amit a szankcionáló közösség úgy használ ki, hogy célfüggvényét két feltétel mellett optimalizálja: egyrészt a szankcionált országban elért hatást maximalizálni kívánja, de ugyanakkor a szankcionálóra gyakorolt hatást minimalizálni szeretné. A kettő valószínűleg ellentétesen hat egymásra, vagyis csak úgy lehet minél nagyobb hatást elérni a szankcionált gazdaságban, ha a szankcionáló számára is emelkednek a költségek. A kialakult egyensúlyi állapot ezért nagy valószínűséggel mindkét feltétel szempontjából csupán részmegoldás, amely még elviselhető terhet ró a szankciót kivétőre, és emellett igyekszik maximalizálni a szankcionáltra gyakorolt hatást. Esetünkben tehát az EU által kivetett szankciók nagy valószínűséggel messze elmaradnak attól, amit valóban ki tudna vetni (például mindennemű kereskedelmi kapcsolat megszakítása, rákényszerítve harmadik országokat is a kereskedelem befagyasztására), ugyanakkor az ezzel kapcsolatos költségek is valószínűleg mérsékeltek maradnak.

A tanulmány a fentebb említett feltételezést kívánja ellenőrizni, vagyis azt, hogy valóban aszimmetrikusak-e a szankciók, azaz a lehető legkisebb EU-ra rótt teher mellett a lehető legnagyobb hatást éri-e el Oroszországban. Ilyen jellegű kvantitatív vizsgálat nem készült eddig. Az aszimmetria igénye az EU részéről legfeljebb politikai nyilatkozatok formájában jelent meg, konkrét modell nem kapcsolódik hozzá.

Az EU racionális gazdasági szereplő, ezért hipotézisünk szerint a szankciókat az aszimmetria igénye mellett alkotta meg. A kérdés megválaszolását nemzetközi input-output adatok alapján, globálisértéklánc-megközelítésben igyekszünk megválaszolni.

Adatbázis, módszertan és feltételezések

Kutatási célokra több nemzetközi input-output adatbázis áll rendelkezésre, amelyek időbeli és földrajzi lefedettsége meglehetősen eltérő (erről bővebben lásd Gáspár & Koppány [2020] tanulmányát). Jelenleg az OECD által fenntartott ICIO (*inter-country input-output*) adatbázis nyújt olyan adatokat, amelyek segítségével a szankciók értékláncalapú hatáselemzése elkészíthető.

Csak azokat a szankciókat vettük alapul, amelyeket az EU már érvénybe léptetett, és amelyekre egyértelmű szabályozás érhető el. Az Európai Unió szankciós politikája rendkívül bürokratikus, a korlátozásokat több lépésben fogadták el, számos kivételt tartalmaznak, és nem mindegyiket rögzítették ugyanabban a jogszabályban. A szabályozás elég nagy mozgásteret hagy a tagállamok vámhatóságainak, gyakran lehetővé téve az egyedi értékelést. A legnagyobb gondosság ellenére sem

találtunk naprakész hivatalos listát, amely felsorolja a szankciók hatálya alá tartozó termékeket és szolgáltatásokat, ezért részben a Márkus et al. (2025) által összegyűjtött terméklistára, részben saját gyűjtésre hagyatkoztunk.

Az EU által bevezetett szankciók a következőképpen különböztethetők meg:

- Exportszankciók: Bizonyos, az EU-ban gyártott termékek és szolgáltatások exportjának tilalma. Az exporttilalom nagy része a kettős felhasználású, polgári és katonai célokra egyaránt alkalmas termékekre vonatkozik, amelynek célja nem elsősorban gazdasági kár okozása, hanem az orosz katonai termelés akadályozása. Polgári felhasználásuk miatt azonban más felhasználóknak gazdasági kárt is okozhatnak.
- Importszankciók: Az EU importtilalmat vezetett be bizonyos Oroszországban gyártott termékekre. Az importkorlátozások kifejezetten gazdasági károkozásra irányulnak.
- Pénzügyi korlátozások: Az orosz bankok SWIFT-rendszerből (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication – Nemzetközi Bankközi Pénzügyi Telekommunikációs Társaság) való kizárása minden bizonnyal súlyos károkat okozott a bankrendszerben. Ez a hatás azonban nem számszerűsíthető, és nem is kapcsolható egyes tagállamokhoz. Ugyanez érvényes a biztosítási szolgáltatások korlátozására is, ezért a pénzügyi szankciókat nem vettük figyelembe.
- Egyénekre, valamint az EU-ban tartott megtakarításokra és pénzügyi eszközökre vonatkozó szankciók: Céljuk elsősorban politikai jellegű, gazdasági hatásuk csekély, ezért a tanulmányban nem vesszük őket figyelembe.

Az exportszankciók között összesen 694 tételt azonosítottunk, amelyeket kiegészítettünk a szolgáltatások tilalmával. Ezek közül a legismertebbek a logisztikai korlátozások. Az importkorlátozások között 1064 tételt találtunk, amelyeket kiegészítettünk az említett szolgáltatási tilalmakkal. A 2. táblázat a szankcionált termékeknek való kitettséget foglalja össze keresleti és kínálat oldalról. A referenciaév 2019, azaz a koronavírus-járvány előtti utolsó év, amikor még csak a 2014-ben kivetett szankciók voltak érvényben, és a keresletet nem befolyásolta a világjárvány következtében kialakult globális recesszió.

**A külkereskedelmi forgalom alapján a top 5 szankcionált termék felhasználása
2019-ben**

Importszankciók			Exportszankciók		
Termék (HS-kód)	Részesedés az EU termékimportjában (%)	Az EU részesedése az adott termék teljes orosz exportjában (%)	Termék (HS-kód)	Részesedés a teljes EU-exportban (%)	Az EU részesedése a termék teljes orosz importjában (%)
Kőolaj (2709)	20	47	Gyógyszerek (30049000)	3	70
Kőolaj (2710)	18	54	Adatfeldolgozó egységek (84715000)	4	44
Szén és brikett (2701)	41	22	Gépek, készülékek és mechanikus berendezések, M.N.S (84798997)	3	58
Fa és faipari termékek (44)	6	32	Hang, kép vagy egyéb adatok vételére, átalakítására, továbbítására szolgáló gépek (85176200)	2	8
Gyémántok (7102)	14	41	Gépek, berendezések vagy laboratóriumi felszerelések (84198998)	3	65

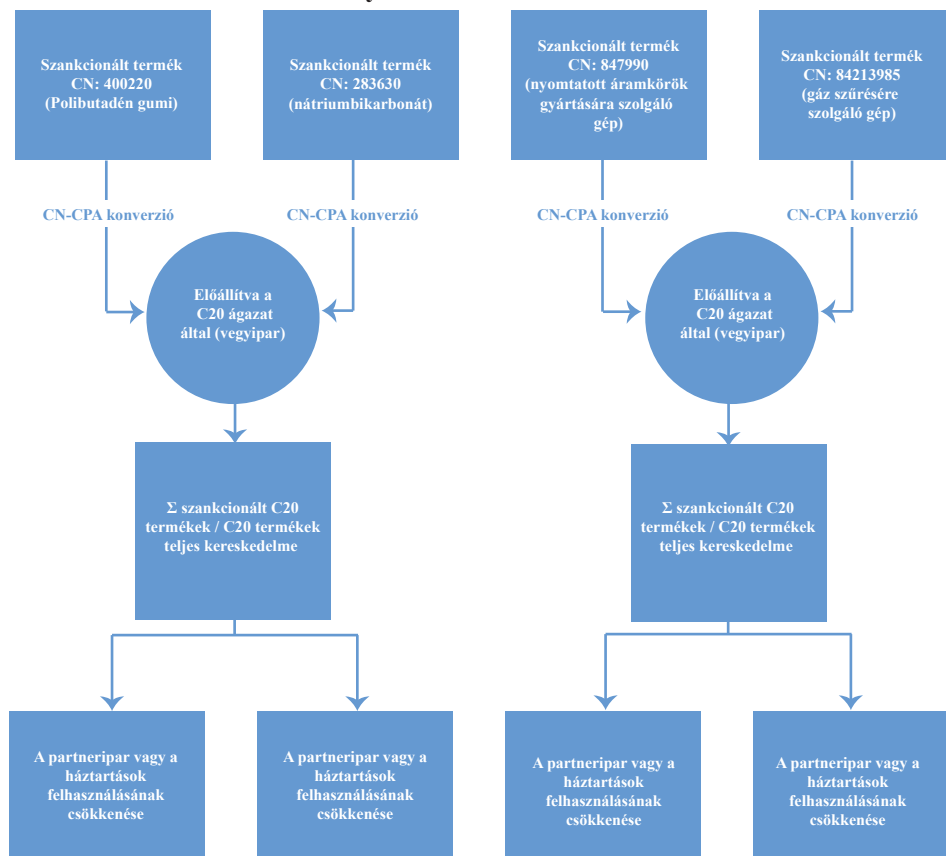
Forrás: UN-COMTRADE.

Az elemzési módszertan abból indul ki, hogy a szankciós lista a CN-HS-nómenklatúrán² alapuló tételeket tartalmaz, amelyek a CPA-nómenklatúrához³ (termékek tevékenység szerinti osztályozása) rendelhetők. Így minden szankcionált tétel alapján egyértelműen megállapítható, hogy melyik ágazat gyártja azt *downstream*, azaz a fogyasztó felé mutató irányban. Az IO-adatbázis tartalmazza az ágazatok felhasználóit (a közbelső felhasználókat és a végfelhasználókat egyaránt), azaz meghatározható, hogy a szankciók mely partnerágazatokat érintik a legnagyobb mértékben.

² CN: Kombinált nómenklatúra (combined nomenclature), HS: Harmonizál Rendszer (*harmonised system*).

³ CPA: Tevékenység szerinti termék nómenklatúra (*classification by product nomenclature*).

Átalakítási folyamat CN-HS-kódról CPA-kódra

Forrás: Saját szerkesztés a releváns statisztikák és források alapján.

Az elemzés egyik korlátja, hogy bár a beszállító és a felhasználó ágazatok ismertek, az már nem ismert, hogy a szankcionált termékek milyen arányban oszlanak meg a felhasználók között. Ezzel kapcsolatban azzal a feltételezéssel éltünk, hogy a szankcionált termékek minden ágazatban azonos arányban vannak jelen. Az sem ismert, hogy a szankcionált termékek milyen szerepet játszanak a termelésben, mennyire fontosak a kibocsátásban és a fogyasztásban. Például bizonyos közbenső termékek hiányában a termelés egyáltalán nem folytatható,⁴ más esetekben azonban teljes mértékben helyettesíthető. Például az EU teljes importtilalmat rendelt el

⁴ Ez az úgynevezett Leontieff-féle termelési függvény.

az orosz kaviárra, ami természetesen nem jelenti a végfelhasználók kibocsátásának jelentős csökkenését.⁵

Az Európai Bizottság elrendelte a félvezetők Oroszországba történő exportjának tilalmát, ami az egész termelési lánc leállítását is okozhatja. Mivel ezek nem ismertek, feltételezzük, hogy a termelés a szankcionált termékek súlyának megfelelő mértékben fog csökkenni az ágazatban, azaz a konstans skálahozadék elvét alkalmazzuk.

Ez a tanulmány nem foglalkozik a helyettesíthetőséggel, illetve azzal sem, hogy a gyártók a nemzetközi kereskedelmi megállapodásokat megsértve közvetítőn keresztül kijátszhatják a szankciókat. Nem veszi figyelembe továbbá az áremelkedés miatti keresletcsökkenést sem, a modell feltételezi, hogy a világpiaci árak nem változnak.

Az 1. ábra azt szemlélteti, hogy miként párosítottuk a szankcionált termékeket (CN-HS-kód alapján) az azokat kibocsátó ágazatokhoz (CPA-kód alapján).

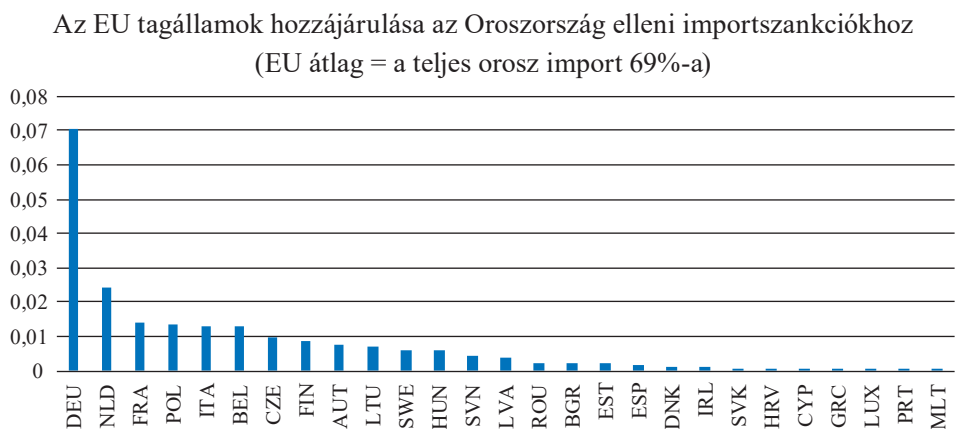
Egyes esetekben a szankciók nem átfogóak, például a világpiaci árakhoz (kőolajárplafonok) vagy mennyiségi korlátozásokhoz kötöttek. Néhány tagállam bizonyos esetekben ideiglenes mentességet kapott. Ezeket az egyedi kivételeket nem tudtuk figyelembe venni, ezért a bevezetett szankciók legszigorúbb alkalmazását tekintettük referenciaértéknek.

Az általunk meghatározott kitettségi mutató célja, hogy kifejezze a háborúban érintett egyes országok bruttó hozzáadott értékét (*gross value added* – GVA). A becslés a részleges hipotetikus eltávolítás módszerén alapul, amelynek módszertani leírását Koppány & Vakhal (2022) tartalmazza.

Adataink a 2021. évre vonatkoznak, amikor a szankciókat kivetették. Ennek alapján az Európai Unió az Oroszországba irányuló teljes exportja mintegy 21 százalékat szankcionálja. Importoldalón ez az arány sokkal magasabb, az Oroszországból származó termékek mintegy 70 százaléka valamilyen szankció hatálya alá tartozik. A gazdaságok méretének megfelelően Németország az egyik legnagyobb mértékben érintett tagállam, amelyet Hollandia követ (2. ábra).

⁵ A példa nem pontos, mivel egy orosz kaviárra szakosodott étterem például korábbi formájában biztosan nem tud működni, ugyanakkor átállhat más helyettesítő termékre.

A EU-tagállamok hozzájárulása az export/import szankciókhoz a 2021-es adatok alapján

Forrás: Eurostat-adatbázis alapján saját számítás.

Eredmények

A modellszámítások eredményeit két vetületben közöljük. Először az érintett gazdaságok főbb növekedési mutatóira (bruttó hozzáadott érték, kibocsátás és vég-ső kereslet) gyakorolt hatást vizsgáltuk meg (3. táblázat). Ezután ágazati szinten is kiszámoltuk, hogy mekkora hozzáadottérték-veszteséget okoznak potenciálisan a szankciók (4. táblázat).

**A bruttó hozzáadott érték, a kibocsátás és a végső kereslet változásai
országokként**

Ország	A bruttó hozzáadott érték változása	A kibocsátás vál- tozása	Végső kereslet változása
Ausztria (AUT)	-0,1	-0,2	-0,1
Belgium (BEL)	-0,1	-0,1	0,0
Bulgária (BGR)	-0,3	-0,4	-0,2
Ciprus (CYP)	-0,2	-0,2	-0,1
Csehország (CZE)	-0,2	-0,3	-0,2
Németország (DEU)	-0,2	-0,2	-0,1
Dánia (DNK)	-0,1	-0,1	0,0
Spanyolország (ESP)	-0,1	-0,1	0,0
Észtország (EST)	-0,4	-0,7	-0,4
Finnország (FIN)	-0,3	-0,4	-0,2
Franciaország (FRA)	-0,1	-0,1	0,0
Görögország (GRC)	-0,1	-0,1	0,0
Horvátország (HRV)	-0,1	-0,1	-0,1
Magyarország (HUN)	-0,2	-0,3	-0,2
Írország (IRL)	-0,1	-0,1	-0,1
Olaszország (ITA)	-0,1	-0,1	-0,1
Litvánia (LTU)	-0,7	-0,9	-0,3
Luxemburg (LUX)	-0,1	-0,1	0,0
Lettország (LVA)	-0,7	-0,9	-0,4
Málta (MLT)	-0,1	-0,1	-0,1
Hollandia (NLD)	-0,1	-0,1	0,0
Lengyelország (POL)	-0,1	-0,2	-0,1
Portugália (PRT)	0,0	-0,1	0,0
Románia (ROU)	-0,1	-0,1	0,0
Oroszország (RUS)	-1,7	-2,2	-0,5

Ország	A bruttó hozzáadott érték változása	A kibocsátás változása	Végso kereslet változása
Szlovákia (SVK)	-0,2	-0,2	-0,1
Szlovénia (SVN)	-0,1	-0,1	0
Svédország (SWE)	-0,1	-0,1	0,0

Forrás: OECD ICIO-adatok alapján saját számítás.

4. táblázat

Az ágazati bruttó hozzáadott érték változása Oroszországban és az EU tagállamaiban

(top 30 legnagyobb változás)

Ország	Iparág	A bruttó hozzáadott érték változása	Ország	Iparág	GVA változás
RUS	Vízi közlekedés	-15,3	CYP	Légi közlekedés	-20,7
RUS	Légi közlekedés	-11,7	EST	Légi közlekedés	-17,5
RUS	Vegyipar és vegyi termékek	-8,9	LVA	Légi közlekedés	-14,8
RUS	Koksz és finomított kőolajtermékek	-8,1	LTU	Légi közlekedés	-14,6
RUS	Fém alapanyag gyártása	-7,5	BGR	Gyógyszergyártás	-10,3
RUS	Szárazföldi közlekedés és csővezetéken történő szállítás	-6,6	BGR	Légi közlekedés	-9,6
RUS	Bányászati támogató tevékenységek	-3,8	LVA	Gyógyszergyártás	-9,3
RUS	Raktározás és szállítási támogató tevékenységek	-3,1	CZE	Légi közlekedés	-7,7
RUS	Papírtérmekek és nyomtatás	-2,9	FIN	Légi közlekedés	-6,3
RUS	Vízellátás, csatornázás, hulladékgazdálkodás és kármentesítés	-2,8	LVA	Elektromos berendezések	-5,8

Ország	Iparág	A bruttó hozzáadott érték változása	Ország	Iparág	GVA változás
RUS	Egyéb nemfémek ásványi termékek	-2,6	SVK	Légi közlekedés	-5,6
RUS	Gumi- és műanyagtermékek	-2,4	EST	Számítógépek, elektronikus és optikai berendezések	-5,2
RUS	Bányászat és kőbányászat, energiaipari termékek	-2,3	LTU	Szárazföldi közlekedés és csővezetéken történő szállítás	-5,2
RUS	Közigazgatási és támogató szolgáltatások	-2,2	CYP	Szárazföldi közlekedés és csővezetéken történő szállítás	-5,1
RUS	Bányászat és kőbányászat, nem energiaipari termékek	-2,1	SVK	Gyógyszergyártás	-4,7
RUS	Villamos energia, gáz, gőz és légkondicionálás	-1,9	HUN	Gyógyszergyártás	-3,7
RUS	Gyártás, gépek és berendezések javítása és telepítése	-1,9	LVA	Szárazföldi közlekedés és csővezetéken történő szállítás	-3,7
RUS	Fa- és parafaipari termékek	-1,6	MLT	Gyógyszergyártás	-3,6
RUS	Egyéb közlekedési eszközök	-1,2	POL	Légi közlekedés	-3,4
RUS	Gépek és berendezések, egyéb	-1,2	EST	Szárazföldi közlekedés és csővezetéken történő szállítás	-3,3
RUS	Nagy- és kiskereskedelem; gépjárműjavítás	-1,1	ROU	Gyógyszerek, gyógyászati kémiai és növényi termékek	-3,0
RUS	Elektromos berendezések	-1,0	FIN	Alapfémek	-2,7
RUS	Pénzügyi és biztosítási tevékenységek	-1,0	LVA	Raktározás és szállítási támogató tevékenységek	-2,6
RUS	Fémfeldolgozási termékek	-1,0	AUT	Légi közlekedés	-2,5

Ország	Iparág	A bruttó hozzáadott érték változása	Ország	Iparág	GVA változás
RUS	IT és egyéb információs szolgáltatások	-0,7	SVN	Légi közlekedés	-2,3
RUS	Szakmai, tudományos és műszaki tevékenységek	-0,7	EST	Fém alapanyagok gyártása	-2,3
RUS	Ingatlankezelési tevékenységek	-0,6	POL	Gyógyszergyártás	-2,2
RUS	Számítógépek, elektronikus és optikai berendezések	-0,6	LVA	Számítógépek, elektronikus és optikai berendezések	-2,2
RUS	Postai és futárszolgálati tevékenységek	-0,5	EST	Gépek és berendezések, egyéb	-2,1
RUS	Építőipar	-0,4	LVA	Koksz és finomított kőolajtermékek	-2,1

Forrás: OECD ICIO-adatok alapján saját számítás.

Modellünk alapján, *ceteris paribus*, a szankciók nem gyakorolnak erősebb negatív hatást az Európai Unió tagállamaira, mivel még a legnagyobb visszaesés sem éri el az 1 százalékot. Ezzel szemben az orosz gazdaság csaknem 2 százalékkal csökken. Ezek az eredmények nem meglepőek, mivel az EU exportkorlátozásai az importkorlátozásokhoz képest nem túlzottan agresszívek, csak bizonyos termékeket érintenek, és az orosz piac nem különösebben fontos az EU számára. Másrészt a korábbiakból kitűnt, hogy az EU Oroszország egyik fő kereskedelmi partnere, a szankciók jelentősek, így a 2 százalékos csökkenés alacsonynak is tűnhet. Az európai háztartások alig érzik az orosz késztermékek hiányát, és az orosz lakosság sem kénytelen drasztikusan csökkenteni a fogyasztását. Mindkét gazdaságnak nagy belső piaca van, ahol a termelők többségét közvetlenül nem érintik a szankciók.

Ugyanakkor jelentős különbség figyelhető meg az EU keleti és nyugati tagállamai között. Az előbbieket közül Litvánia, Lettország és Észtország a leginkább kitett a szankciók kedvezőtlen hatásainak, mivel ezeknek az országoknak jelentős az orosz piaci részesedésük, amelyet a korlátozások bevezetése után nagy valószínűséggel elveszítenek.

A félkész termékek piacát tekintve a szankciók Oroszország számára fájdalmasak, mivel az erős nyersanyagexport-kitétség egy monokulturális gazdaság képét mutatja, amely a korlátozások miatt elvesztette egyik fő partnerét. Bár egyes ke-

reszkedelmi korlátozások valóban inkább szimbolikusnak tekinthetők, a szabályozás minden olyan terméket érint, amely jelentős bevételt eredményezett az állami költségvetésnek. Az orosz légi közlekedés szenved el a legnagyobb visszaesést, mivel utasainak nagy részét elveszíti, ráadásul nem juthat hozzá a gépeihez szükséges alkatrészekhez. A feldolgozóiparban a vegyipar és a kőolaj-finomítás teljesítménye az európai uniós kereslet jelentős csökkenése miatt 8 százalékos visszaeséssel a legkedvezőtlenebb, de a fémipar is 7,5 százalékkal zsugorodik.

Az Európai Unió tagállamaiban is a légi közlekedés szenved el a legtöbb kárt, mivel közvetlen oroszországi járatait nem tudja elindítani. Ezzel az orosz utasok döntő többségét elveszíti, mivel ők ezután nem repülnek Európába, vagy harmadik ország légitársaságain keresztül érkeznek. Az iparági hozzáadott érték csökkenése az oroszországihoz képest ugyan nagyobbban tűnik, de ezek nemzetgazdasági súlya jóval kisebb, mint a leginkább érintett orosz ágazatoké.

Összefoglalás és következtetések

A tanulmány az Európai Unió Oroszország elleni szankciós politikájának hatásait vizsgálta a globális értékláncok kontextusában. A kutatás központi kérdése az volt, hogy a bevezetett korlátozások megfelelnek-e az aszimmetria elvének, azaz nagyobb gazdasági kárt okoznak-e a szankcionált félnek, mint az azokat bevezető közösségnek. Az input-output modellezésen alapuló kvantitatív eredmények egyértelműen megerősítik a kezdeti feltételezést: a szankciók hatása aszimmetrikus, az orosz gazdaság lassulása (közel 2 százalék) szignifikánsan meghaladja az EU-t érő negatív sokkot (kevesebb mint 1 százalék).

A kutatás eredményei több ponton alátámasztják a nemzetközi szakirodalom klasszikus megállapításait, ugyanakkor módosítják is azokat. A Hufbauer–Schott–Elliot (HBE) iskola és Peksen (2019) elméleteivel összhangban igazolja, hogy a szankciók gazdasági költségei közvetlenül mérhetők, és a sikeresség egyik lényeges feltétele a célzott, stratégiai jelleg. Az eredmények megerősítik Koppány & Vakhal (2022) korábbi elméleti várakozásait is, amelyek szerint az értékláncok mentén továbbgyűrűző hatások felerősítik a primer kereskedelmi korlátozásokat.

Ugyanakkor a tanulmány ellentmond azon szkeptikus hangoknak, amelyek szerint a szankciók a globális függőségek miatt szükségszerűen visszafelé sülnek el, és nagyobb kárt okoznak az EU-nak az energiafüggőség miatt. A modell rávilágított, hogy az EU importoldali szankciói – bár fájdalmasak – sikeresen célba vették az

orosz költségvetés bevételeit anélkül, hogy az európai termelési hálózatok összeomlottak volna. Ez kiegészíti Márkus et al. (2025) technológiai embargókkal kapcsolatos kutatásait azzal, hogy nemcsak a csúcstechnológia, hanem az aggregált ágazati kapcsolatok szintjén is kimutatja az orosz gazdaság sebezhetőségét.

A tanulmány legfőbb tudományosan újszerű megállapítása a szankciók hatásának termékszintű (CN-HS) és ágazati szintű (CPA) összekapcsolása a globális értékláncmodellekkel. Amíg a korábbi elemzések többnyire aggregált adatokkal dolgoztak, addig ez a kutatás több mint 1700 egyedi szankcionált termék hatását vezette le a makrogazdasági mutatókig.

Új eredmény továbbá az import- és exportkorlátozások hatásmechanizmusának különválasztása. A kutatás bebizonyította, hogy az orosz importra kivetett uniós szankciók multiplikátorhatása jóval erősebb, ami rávilágít arra, hogy Oroszország gazdasági stabilitása sokkal inkább függ az európai piacok felvevőképességétől, mint amennyire az európai ipar függ az orosz félkész termékektől (az energia hirtelen kiváltásának nehézségei ellenére is).

Elméleti szempontból a tanulmány hozzájárul a gazdasági hadviselés értéklánc-alapú elméletéhez. Igazolja, hogy a modern, hálózatosodott gazdaságban a szankciók hatékonysága nem csupán a kereskedelmi volumenektől, hanem a hálózati pozíciótól (centralitástól) függ. A kutatás elméleti keretet ad annak megértéséhez, hogyan lehet egy interdependens rendszerben szelektív módon megszakítani kapcsolatokat úgy, hogy a rendszer egésze ne sérüljön végzetesen.

Gazdaságpolitikai szempontból az eredmények azt sugallják, hogy az uniós döntéshozók racionálisan és hatékonyan jelölték ki a szankciós célpontokat. Az aszimmetria meglelte igazolja a fokozatosan bevezetett szankciós csomagok létjogosultságát. A döntéshozók számára a fő tanulság, hogy a stratégiai autonómia növelése és a beszállítói láncok diverzifikálása kulcsfontosságú a külső sokkok elleni védekezésben. A modell azt mutatja, hogy a lecsatlakozás, leválás (*decoupling*) kontrollált módon is végrehajtható, ha azt alapos hatásvizsgálat előzi meg.

A jelenlegi kutatás korlátaiból adódóan több ígéretes további kutatási irány azonosítható. Az első a dinamikus hatások vizsgálata: a jelenlegi statikus IO-modell nem számol a technológiai helyettesítéssel és a hosszú távú beruházások elmaradásával. Jövőbeni kutatások vizsgálhatják, hogyan erodálódik az orosz tőkeállomány a szankciók hatására 5-10 éves távlatban.

A második a harmadik országok szerepe. Kulcsfontosságú kérdés a szankciók megkerülésének modellezése, különösen Közép-Ázsia és Kína közvetítő szerepének tükrében. A harmadik a regionális hatások, az EU-n belüli heterogenitás vizs-

gálatához kapcsolódik: mely tagállamok és régiók viselték a legnagyobb terhet az aszimmetria fenntartása érdekében?

A kutatás korlátja, hogy nem vette figyelembe a világgpiaci árak változását, amelyek gyökeresen átalakíthatják a mindkét félre gyakorolt hatást, ez azonban szankcióktól függetlenül is megvalósulhat. A szankciók terén mindkét fél stratégiája hasonló: a helyettesítő termékekre és alternatív piacokra való átállás. A kormányok ebben tudják segíteni a termelőket és a fogyasztókat.

Hivatkozások

- Allen, S. H. (2005). The Determinants of Economic Sanctions Success and Failure. *International Interactions*, 31(2), 117–138. <https://doi.org/10.1080/03050620590950097>
- Astrov, V., Ghodsi, M., Grieveson, R., Holzner, M., Kochnev, A., Landesmann, M., Pindyuk, O., Stehrer, R., Tverdostup, M., & Bykova, A. (2022). Russia's invasion of Ukraine: Assessment of the humanitarian, economic, and financial impact in the short and medium term. *International Economics and Economic Policy*, 19(2), 331–381. <https://doi.org/10.1007/s10368-022-00546-5>
- Bali, M., Rapelanoro, N., & Pratson, L. F. (2024). Sanctions Effects on Russia: A Possible Sanction Transmission Mechanism? *European Journal on Criminal Policy and Research*, 30(2), 229–259. <https://doi.org/10.1007/s10610-024-09578-w>
- Bergmann, M., Snegovaya, M., Dolbaia, T., Fenton, N., & Bendett, S. (Contributor) (2023). *Out of Stock? Assessing the Impact of Sanctions on Russia's Defense Industry*. Center for Strategic and International Studies. <https://www.csis.org/analysis/out-stock-assessing-impact-sanctions-russias-defense-industry>
- Chupilkin, M., Javorcik, B., & Plekhanov, A. (2023). *The Eurasian Roundabout: Trade Flows Into Russia Through the Caucasus and Central Asia* (No. 276.; EBRD Working Paper). European Bank for Reconstruction and Development (EBRD). <https://www.ssrn.com/abstract=4368618>
- Early, B. R. (2011). Unmasking the Black Knights: Sanctions Busters and Their Effects on the Success of Economic Sanctions. *Foreign Policy Analysis*, 7(4), 381–402. <https://doi.org/10.1111/j.1743-8594.2011.00143.x>
- Epifanova, A. (2023). *Tech Sanctions Against Russia* (No. 3.; DGAP Analysis). German Council on Foreign Relations. <https://dgap.org/en/research/publications/tech-sanctions-against-russia>
- Estrada, M. A. R., & Koutronas, E. (2022). The impact of the Russian Aggression against Ukraine on the Russia-EU Trade. *Journal of Policy Modeling*, 44(3), 599–616. <https://doi.org/10.1016/j.jpolmod.2022.06.004>
- Fouad, K. (2024). The Russian Oil Ban: Reassessment of The Effectiveness of Sanctions. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 30(2), 261–276. <https://doi.org/10.1007/s10610-024-09583-z>
- Gáspár, T., & Koppány, K. (2020). A globális értékláncok mérése nemzetközi ÁKM-ek alapján. *Statistikai Szemle*, 98(9), 1035–1065. <https://doi.org/10.20311/stat2020.9.hu1035>
- Gaur, A., Settles, A., & Väätänen, J. (2023). Do Economic Sanctions Work? Evidence from the Russia-Ukraine Conflict. *Journal of Management Studies*, 60(6), 1391–1414. <https://doi.org/10.1111/joms.12933>
- Giumelli, F. (2024). A Comprehensive Approach to Sanctions Effectiveness: Lessons Learned from Sanctions on Russia. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 30(2), 211–228. <https://doi.org/10.1007/s10610-024-09585-x>

- Giumelli, F., Geelhoed, W., Vries, M. de, & Molesini, A. (2022). United in Diversity? A Study on the Implementation of Sanctions in the European Union. *Politics and Governance*, 10(1), 36–46. <https://doi.org/10.17645/pag.v10i1.4702>
- Hosoe, N. (2023). The cost of war: Impact of sanctions on Russia following the invasion of Ukraine. *Journal of Policy Modeling*, 45(2), 305–319. <https://doi.org/10.1016/j.jpolmod.2023.04.001>
- Hufbauer, G. C., & Jung, E. (2021). Economic sanctions in the twenty-first century. In *Research Handbook on Economic Sanctions* (pp. 26–43). Edward Elgar Publishing. <https://china.elgaronline.com/edcollchap/edcoll/9781839102714/9781839102714.00008.xml>
- Koppány, K., & Vakhal, P. (2022). Az Ukrajna elleni háború globális értékláncokra gyakorolt hatásai. *Külgazdaság*, 66(3–4), 73–119. <https://doi.org/10.47630/KULG.2022.66.3-4.73>
- Márkus, Á., Mező, D., Fenyves, V., & Erdey, L. (2025). Oroszország elszigetelése a technológiától – mennyire hatékony a Nyugat stratégiai embargója? *Külgazdaság*, 69(7–8), 3–42. <https://doi.org/10.47630/KULG.2025.69.7-8.3>
- Mbah, R. E., & Wasum, D. (2022). Russian-Ukraine 2022 War: A Review of the Economic Impact of Russian-Ukraine Crisis on the USA, UK, Canada, and Europe. *Advances in Social Sciences Research Journal*, 9(3), 144–153. <https://doi.org/10.14738/assrj.93.12005>
- McLean, E. V., & Whang, T. (2010). Friends or Foes? Major Trading Partners and the Success of Economic Sanctions: Friends or Foes? *International Studies Quarterly*, 54(2), 427–447. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2478.2010.00594.x>
- Peksen, D. (2019). When Do Imposed Economic Sanctions Work? A Critical Review of the Sanctions Effectiveness Literature. *Defence and Peace Economics*, 30(6), 635–647. <https://doi.org/10.1080/10242694.2019.1625250>
- Stępień, B., Early, B. R., Grauvogel, J., Preble, K. A., & Truskolaski, S. (2024). The Impact of External Pressure on Companies' Responses to Sanctions – an International Comparative Study. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 30(2), 1–26. <https://doi.org/10.1007/s10610-024-09576-y>
- Wen, J., Zhao, X., & Chang, C.-P. (2024). The impact of international sanctions on innovation of target countries. *Economics & Politics*, 36(1), 39–79. <https://doi.org/10.1111/ecpo.12231>

Meritokrácia vagy informális hálózatok? Az MTA levelező tagságának odaítélési mechanizmusáról

FERTŐ IMRE*

A Magyar Tudományos Akadémia (MTA) levelező tagságának odaítélési mechanizmusa központi kérdés a hazai tudományos életben. Nem pusztán arról van szó, hogy ki válik akademikussá, hanem mélyebb, strukturális problémák állnak a háttérben: miként mérhető a tudományos kiválóság, és hogyan garantálható az intézményes legitimitás. Ez az írás az MTA IX. osztályán belül az 1990 és 2025 közötti jelölési folyamatokat vizsgálta meg, hangsúlyt helyezve a közgazdaságtan, jog és a többi társadalomtudomány területére. A kvantitatív elemzés során világossá vált, hogy a tudományos teljesítmény – publikációs és idézettségi mutatók – csupán mellékszereplő. A főszerepet az informális kapcsolati hálók játsszák: a sikeres jelölések mögött rendre erős támogató hálózat áll. A kiválasztási folyamat tehát nem elsősorban meritokratikus elvek alapján működik, hanem informális alkuk és kapcsolati tőke alapján. Az intézményi kötődések, valamint a demográfiai tényezők, mint például a nem és életkor, marginális szerepet kapnak csupán. Az elemzés rávilágít arra, hogy komoly intézményi reformokra van szükség ahhoz, hogy az akadémiai kiválasztás valóban a tudományos teljesítményre, és ne informális kapcsolatokra épüljön.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: A1, I2, D7, J44

Kulcsszavak: tudományos díjak, tudománymetria, hálózatok.

* Fertő Imre főigazgató, ELTE Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, egyetemi tanár, Budapesti Corvinus Egyetem, Fenntartható Fejlődés Intézet. E-mail: fertó.imre@krtk.elte.hu
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3742-5964>

A kézirat 2025. szeptember 16-án érkezett a *Külgazdaság* szerkesztőségébe.

<https://doi.org/10.47630/KULG.2025.69.11-12.78>

Abstrack

Meritocracy or Informal Networks? On the Awarding Mechanism of Corresponding Membership of the Hungarian Academy of Sciences

IMRE FERTŐ

The mechanism for awarding corresponding membership in the Hungarian Academy of Sciences (HAS) is a central issue within Hungary's scientific community. The debate extends beyond simply determining who becomes an academician, as deeper structural problems lie behind the process: namely, how scientific excellence should be measured and how institutional legitimacy can be guaranteed. This analysis examined the nomination processes within the IX. Section of the HAS between 1990 and 2025, focusing specifically on economics, law, and other social sciences. The quantitative analysis clearly revealed that scientific performance indicators—such as publication records and citation metrics—play only a minor role. Informal networks, by contrast, dominate the selection process; successful nominations consistently rely on strong networks of support. Therefore, the selection mechanism does not primarily operate on meritocratic principles, but rather through informal negotiations and social capital. Institutional affiliations and demographic factors, such as gender and age, have only marginal significance. The analysis highlights the necessity of profound institutional reforms to ensure that academic selection genuinely relies on scientific achievement rather than informal relationships.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: A1, I2, D7, J44.

Keywords: scientific awards, scientometrics, networks.

Bevezetés

Az akadémiai kiválóság kérdése egyszerre tudományos és közpolitikai jelentőségű probléma, ezért nem véletlen, hogy a Magyar Tudományos Akadémia körül fellángolt vita élénk közérdeklődésre tart számot. Schmidt (2025) éles bírálata a *Látószög* blogon, az MTA elnökségének válasza (Freund, 2025), valamint Lentner (2025) publicisztikája az *Indexen* rávilágít arra, hogy a tudományos intézmények legitimációja nem adottság, hanem folyamatosan teremthető erőforrás. E megbeszélések stílusa és politikai kontextusa azonban megosztó, ami csökkentheti a szakmai vita konstruktivitását. Jelen tanulmány célja éppen ezért az, hogy az érzelmileg terhelt diskurzust empirikus, adatalapú elemzéssel egészítse ki, amely túlmutat az egyéni véleményeken és közéleti pozíciókon. A vita központi kérdése az, hogy az akadémiai tagság milyen mértékben múlik a tényleges teljesítményen, a kapcsolati hálókön, illetve a történelmi örökségen.

A magyar közgazdaságtudományban ez a kérdéskör régóta jelen van. Laki (1995) már évtizedekkel korábban felvetette a magyar közgazdászok nemzetközi láthatóságának problémáját, különös tekintettel a nyugati, impaktfaktorral rendelkező folyóiratokban való megjelenésükre, mint objektív minőségi indikátorra. Valentinyi (2000) szintén ezt vizsgálta, a legmagasabb presztízsű folyóiratokban való megjelenések és citációk alapján, igen kritikus képet rajzolva a hazai közgazdasági tudomány helyzetéről. Eredményei élénk szakmai vitát váltottak ki a *BUKSZ* hasábjain. Török (2000), Csaba (2000) és Major (2000) elismerték ugyan a nemzetközi jelenlét hiányosságait, ám strukturális és intézményi okokra is rámutattak, árnyalva ezzel Valentinyi (2000) következtetéseit. Simonovits (2004) további tényezőként hangsúlyozta a publikációs szelekció szerepét.

A fenti vitához szorosan kapcsolódva, a magyar gazdaságtudományi doktori képzések és a tudományos teljesítménymérés kérdései az elmúlt évtizedben szintén élénk diskurzus tárgyát képezték a hazai tudományos közösségben. A szakirodalom részleges áttekintése alapján három kulcsfontosságú témakör rajzolódik ki, amelyek összefüggnek az akadémiai kiválóság kérdésével.

Az akadémiai utánpótlás bázisát jelentő gazdaságtudományi doktori iskolák helyzetét vizsgálva Balogh & Golovics (2023) megállapította, hogy bár Magyarországon jelentős számú ilyen intézmény működik, nemzetközi láthatóságuk és versenyképességük gyakran elmarad a nyugat-európai intézményekétől. Lengyel (2015, 2021, 2025) kutatásai rámutatnak az egyetemi fenntartóváltások hatásaira és a doktori képzések kettős – kutatói és oktatói – szerepére. Michalkó & Zsóka (2016) a gazdálkodástani doktori iskolák jövőbeli irányait elemezve kiemelik a hazai és nemzetközi elvárások között feszülő ellentéteket. A közgazdasági doktori képzés korszerűsítésére Benczúr et al. (2013) átfogó javaslatcsomagot dolgoztak ki, hangsúlyozva a nemzetközi standardokhoz való felzárkózás szükségességét. Csaba (2013, 2023) kritikusan vizsgálja a közgazdaságtani oktatás és kutatás helyzetét, kiemelve a tudományterület módszertani és tartalmi kihívásait. Móczár (2014) a rendszerváltás utáni közgazdaság-tudomány átalakulását elemzi, amely folyamat jelentősen befolyásolta a doktori képzések fejlődési irányát is.

Az akadémiai elismerés rendszerében kulcsszerepet játszó habilitációs eljárások tekintetében Dobos et al. (2017, 2019) több tanulmányban vizsgálták a hazai gazdaságtudományi habilitációs folyamatokat, összehasonlítva azokat nemzetközi standardokkal. Eredményeik szerint jelentős különbségek mutatkoznak az egyes intézmények habilitációs követelményei között, és általánosságban elmondható, hogy Közép- és Kelet-Európában tapasztalható bizonyos lemaradás a nyugati or-

szágokhoz képest. A habilitációs eljárások során a tudományometriai mutatók egyre nagyobb szerepet játszanak, ugyanakkor a különböző intézmények eltérő hangsúlyt fektetnek ezekre az indikátorokra.

Az akadémiai kiválóság mérésének alapját képező tudományos teljesítménymérés problematikája visszatérő téma a szakirodalomban. Csaba et al. (2014) és Török (2009) megkérdőjelezik a tudánymérés jelenlegi gyakorlatát, különösen az impaktfaktor és az MTMT mechanikus használatát. Csóka et al. (2019) a magyar felsőoktatás gazdasági képzéseinek tudományos teljesítményét elemezve jelentős különbségeket találtak az intézmények között. Dobos et al. (2020) Közép- és Kelet-Európa gazdaságtudományi kutatóinak összehasonlító elemzésével rámutattak a regionális sajátosságokra. Sasvári et al. (2018, 2019, 2020, 2021) a tudományos publikálási gyakorlatokat elemezték, rámutatva a nemzetközi láthatóság fontosságára és a Web of Science, valamint Scopus által indexált folyóiratcikkek növekvő jelentőségére. Kutatásaik szerint a magyar gazdaság- és társadalomtudományi karok publikációs stratégiái jelentősen eltérnek egymástól. Krajcsák & Szabó (2021) a megbízható és objektív publikációs teljesítménymérés szükségességét hangsúlyozzák, kiemelve a jelenlegi rendszer hiányosságait. Török (2013) pedig az egyenlő feltételek megteremtésének fontosságát emeli ki a tudományos értékelésben. Móczár (2019) szerint az akadémiai tagság elnyerésében – különösen a társadalomtudományokban – a hálózati kapcsolatok és az érdekérvényesítő képesség fontosabbak, mint a mérhető tudományos teljesítmény. Elemzése szerint sokszor politikai vagy ideológiai háttérű támogatások kompenzálták a nemzetközi publikációs tevékenység hiányát.

Tanulmányunk azt vizsgálja, hogyan választják meg a Magyar Tudományos Akadémia IX. osztályának levelező tagjait, és ezzel őt, a szakirodalomban eddig hiányzó területen nyújt újdonságot. Először is, a 35 évet (1990–2025) lefedő adatbázis páratlan empirikus alapot kínál a hazai akadémiai szelekció dinamikájának feltárásához. Másodsor, egyedülálló módon kombináljuk a Scopus-alapú teljesítménymutatókat, a mentori kapcsolati indexet és a nomináló hálózat szerkezetét, ami korábban sem magyar, sem nemzetközi vizsgálatokban nem jelent meg ilyen összetételben. Harmadrészt, módszertanilag IV-probit modellel kezeljük az ajánlók számának endogenitását, így pontosabb képet adunk a hálózati hatásokról, elkerülve a szelekciós torzítást, amely sok előző kutatás gyenge pontja volt. Negyedszer, eredményeink árnyalják a meritokratikus kiválasztási narratívát: a publikációs és idézettségi mutatók háttérbe szorulnak, míg az informális kapcsolati hálók döntő súllyal bírnak. Végül, a feltárt mechanizmusok közpolitikai relevanciával bírnak, mert konkrét irányt mutatnak egy transzparensabb akadémiai kiválasztási rendszer

kialakításához, amely a tudományos élet hitelességét és a fiatal kutatók pályaválasztását is befolyásolhatja. E komplex empirikus, módszertani és elméleti hozzájárulás révén tanulmányunk új referenciapontot teremthet a magyar és a nemzetközi tudományszociológiai irodalomban.

Végezetül meg kell jegyeznünk, hogy a tanulmány szigorúan a tudományos teljesítmény és az akadémiai előmenetel közötti összefüggésekre koncentrál, és nem foglal állást tudománypolitikai kérdésekben vagy egyedi személyi döntések helyességében. Nem vizsgáljuk a különböző tudományterületek belső értékrendszerének megalapozottságát sem – elfogadjuk a diszciplínák sokféleségét. Célunk nem az akadémiai rendszer átfogó kritikája vagy reformjának felvázolása, hanem kizárólag a kiválasztási mechanizmusok működésének empirikus elemzése, különös tekintettel a teljesítmény és a kapcsolati tőke viszonyára. Tartózkodunk az egyéni motivációk elemzésétől; kizárólag a megfigyelhető, adatokkal alátámasztható strukturális mintázatokra fókuszálunk. Nem tekintjük feladatunknak az akadémiai teljesítménymutatók minőségi értékelését sem – ezek kritikája fontos, de más jellegű kutatás tárgya kell legyen.

Fontos hangsúlyozni, hogy elemzésünk a mérhető, adatokkal dokumentálható kapcsolati és teljesítménymutatókra koncentrál. Nem vitatjuk, hogy a levelező tagság elnyerése gyakran az életút egészének, az iskolateremtő képességnek, a hazai és nemzetközi szakterületi vezetői szerepnek a díjazása. E dimenziók azonban nehezen operacionalizálhatók kvantitatív keretben. A mentorhatást (végzett PhD-hallgatók száma) és az intézményi vezetői pozíciót (doktoriiskola-vezető státusz) ugyan mérjük, de az életmű összetett, narratív jellege túlmutat az ökonometriai modellezésen. Eredményeink tehát arra mutatnak rá, hogy a *mérhető* teljesítménymutatók (Scopus-publikációk, idézettség) marginális szerepet játszanak a döntésben, míg a hálózati beágyazottság kulcsfontosságú. Ez nem zárja ki, hogy a támogatói háló mögött valódi, de nehezen számszerűsíthető érdemek álljanak – de azt igen, hogy a rendszer transzparensen és reprodukálható módon jutalmazza ezeket.

A tanulmány további részei a következők szerint épülnek fel: először ismertetjük az elméleti keretet és az irodalmi előzményeket, ezt követően bemutatjuk az adatokat és a kutatási hipotéziseket, majd részletezzük az alkalmazott módszertant. Ezután ismertetjük a kutatás eredményeit, végül pedig levonjuk azokat a következtetéseket, amelyek relevánsak lehetnek mind a hazai, mind a nemzetközi tudományos közösség számára.

Kapcsolódó irodalom

A tudományos díjak és az akadémiai tagságok a modern tudományos élet egyik legfontosabb legitimációs mechanizmusát képviselik. A kiválóság hivatalos elismerései – legyen szó Nobel-díjról, Fields-medálról vagy nemzeti akadémiák tagságáról – egyszerre jutalmak és jelek: jutalmazzák a múltbeli teljesítményt, és jelzik a tudományos közösségnek, ki számít a belső kör tagjának. Az elismerések elosztása nem véletlenszerű, hanem egy komplex, intézményileg beágyazott szelekciós folyamat eredménye, amely egyszerre tükrözi és alakítja a tudományos mező hierarchiáját.

A nemzetközi kutatások bőségesen tárgyalják a tudományos díjak történetét és hatásait. Sanderson & Siegfried (2019) ötven év Nobel-díj-adatain végzett elemzése világosan mutatja, hogy a díjak nem pusztán a már meglévő hírnevet koronázzák meg, hanem aktívan formálják is a kutatási programokat: a díjazottak körül téma-robbanás figyelhető meg, amely új hallgatókat, kutatási forrásokat és intézményi támogatást vonz. Boettke et al. (2012) a díjak politikai-gazdasági vetületét hangsúlyozzák: a reputációs verseny nem csupán tudományos, hanem hatalmi verseny is, ahol az egyetemek és országok presztízse forog kockán. Choi & Everard (2009) rámutatnak, hogy a legtöbb globális díjnál a nominálás folyamata rejtett: a jelölt gyakran nem is tud róla, hogy neve felmerült. Ezzel szemben a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagságának gyakorlata aktív részvételt követel: a jelöltnek támogatókat kell toboroznia, előadásokat kell tartania, és személyes lobbizást kell folytatnia. Ez a különbség a szelekciós mechanizmus természetét is megváltoztatja: a meritokratikus logikát kiegészíti egy politikai-gazdasági jellegű alkufolyamat.

Frey & Neckermann (2009a) klasszikus megközelítése szerint az elismerések nem pénzügyi ösztönzők, amelyek a belső motivációra építenek. Frey & Gallus (2014) továbbmennek: a díjakat stratégiai jeleknek tekintik, amelyek a tudományos piac információs aszimmetriáit mérséklék, és hitelesítik a kutatási teljesítményt. McCabe & Babutsidze (2024) Nobel-adatok alapján kimutatják, hogy a díjazottak idézettsége tartósan magasabb marad – ez a reputációs hozadék lényegében láthatatlan tőkeként működik. Gallus & Frey (2017) Bourdieu fogalmát kölcsönözve szimbolikus tőkéről beszélnek: a díj a kutató társadalmi helyzetét erősíti meg, ami további erőforrásokhoz (kutatási pályázatok, hallgatói figyelem) nyit utat. Kosfeld et al. (2017) kísérletileg bizonyítják, hogy a reputációs jutalom pszichológiai ereje akkor a legerősebb, ha a feladat társadalmilag jelentősnek érződik. Az MTA levelező tagsága ebből a szempontból ideális terep: egyszerre retrospektív jutalom és jövőbeli lehetőségek kapuja.

Az 1. táblázat szemléletesen mutatja, hogy a nemzetközi díjakról szóló kutatások tanulságai csak részben vihetők át a hazai akadémiai tagságra. A jelölés módja, a támogató háló láthatósága, a döntéshozatali mechanizmus és a kommunikációs csatornák mind-mind eltérnek. Amíg egy Nobel-bizottság döntése zárt ajtók mögött születik, addig az MTA folyamata erősen nyilvános, és a jelölt személyes stratégiája kulcsszerepet játszik.

1. táblázat

A nemzetközi díjak és az MTA-tagság közötti különbségek

Jellemző	Nemzetközi díjak	MTA levelező tagság
Jelölés módja	Gyakran titkos, passzív (von Zedtwitz et al., 2025)	Jelölt gyűjt támogatókat (MTA SzMSz)
Támogató háló	Részben láthatatlan (Aadland et al., 2019)	Nyilvános és célzott toborzás
Döntéshozó testület	Szűk bizottság (Zheng & Liu, 2015)	Osztály + közgyűlés
Kommunikáció	Jelölt gyakran nincs bevonva (Alhuzali et al., 2022)	Intenzív lobbizás, prezentáció

Forrás: Saját szerkesztés.

A tudományometriai kutatások az elmúlt két évtizedben jelentősen előrehaladtak abban, hogy számszerűsítsék a kiválóságot. A h- és g-index, illetve ezek továbbfejlesztett változatai (Ahmed et al., 2025) képesek élesen elkülöníteni a díjazottakat a populáció többi részétől. Aizenman & Kletzer (2011) citation death tax modellje szerint az idézettség életciklust követ: a csúcspont után elkerülhetetlenül hanyatlás jön, hacsak a kutató nem képes megújulni. Bornmann & Haunschild (2024) prize winner indexe új dimenziót ad ehhez: beépíti a díjhálózati súlyokat, és így a tudományos reputáció „tőzsdéjének” pontosabb képét adja. Hou et al. (2022) kimutatják, hogy a karrier korai szakaszában elért topfolyóiratos publikációk hosszú távon is jelzik a siker esélyét, míg Mixon Jr. & Upadhyaya (2019) alternatív metrikákkal rangsorolják a fiatal közgazdászokat. Haslam & Baes (2023) bibliometriai alapú tagsági esettanulmánya 90 százalékos pontossáig jutott a predikcióban. Ugyanakkor az MTA esetében mindezt érthetően kell kommunikálni: az adat önmagában nem győz meg, a narratíva elengedhetetlen.

Merton klasszikus Máté-effektusa (a gazdag még gazdagabb lesz) új bizonyítékokat kapott az elmúlt években (Barabási, 2018). Farys & Wolbring (2021) idézethálózatos elemzése és Tol (2023) „Nobel begets Nobel” hatása azt mutatja, hogy a dí-

jak kumulatív előnyöket generálnak: a díjazottak további díjakra is nagyobb eséllyel számíthatnak. Jin et al. (2021) empirikusan kimutatták a témarobbanást: a díjazott kutatási területe körül ugrásszerűen nő a publikációs aktivitás. Von Zedtwitz et al. (2025) a felfedezés–elismerés időbeli lefolyását Nobel Pride jelenségnek nevezték. A hazai környezetben hasonló szerepet tölthetnek be a korai OTKA-, Lendület- és Bolyai-ösztöndíjak, amelyek hólabdahatásként gyorsítják a karrierépítést.

A hálózati megközelítés különösen termékeny terepnek bizonyult. Aadland et al. (2019) baráti ajándékokat – például társszerzőségeket vagy kitüntetésekét – dokumentáltak, amelyek erősítik a központi szereplők pozícióját. Xu et al. (2024) gráfalgoritmusai szerint a legnagyobb hatású kutatók sűrű, de nyitott hálózatokban helyezkednek el. Jiang & Liu (2018) díjhierarchiája és Zheng & Liu (2015) díjtérképe azt sugallja, hogy a központi pozíció önmagában erőforrás. Gallus & Frey (2017) hangsúlyozzák: a bizottsági díjknál a belső kapcsolat gyakran elsődleges. A hazai választás bizottság jellegét Mixon Jr. et al. (2022) „bizottság vagy piac?” kerete írja le: támogató nélkül nincs tagság.

A karrieridőzítés kérdése külön figyelmet érdemel. Mixon et al. (2017) szerint a karrier közepén benyújtott jelölés hozza a legnagyobb hozadékot; Mitsis (2022) a Nobel-rés növekedését dokumentálja, míg Chan et al. (2018, 2022) az életkor hatását vizsgálják. A levelező tagság esetében az átlagos jelölési életkor 60 év körül van, amely láthatóan optimálisnak bizonyul: elég hosszú a publikációs múlt, de a pályafutás még aktív szakaszában tart.

A nemi és regionális torzulások szintén fontos kérdések. Lincoln et al. (2012) Matilda-effektust mutattak ki, vagyis a nők tudományos érdemeinek alulértékelését. Haslam & Baes (2023) ausztrál adatokat vizsgálva hasonló mintázatot találtak. Tol (2023) szerint a Nobel-díjknál kimutatható gender gap fennmarad, bár lassan csökken. Ezért a magyar adatokban is célszerű mérni a nemi és regionális különbségeket, mert a támogató hálózat mobilizálása vidéki intézményeknél magasabb tranzakciós költséggel járhat.

Az intézményi láthatóság szintén kulcsfontosságú. Meho (2020) és Sanderson & Siegfried (2019) is kimutatták, hogy a díjazottak túlnyomó többsége vezető egyetemekhez kötődik. Hou et al. (2022) a topfolyóirat prémiumhatását mutatták ki az üzleti tudományokban, Boettke et al. (2012) pedig a mainline versus mainstream vitát emelik ki. Magyarországon az MTA-intézeti kötődés egyértelmű reputációs előnyt jelenthet, amely stabilizálja a kutató pozícióját.

Összegzés a fő hajtóerőkről

Hajtóerő	Nemzetközi bizonyíték	MTA-specifikus kiegészítés
Publikációs teljesítmény	Ahmed et al., 2025; Hou et al., 2022; Mixon Jr. & Upadhyaya	Narratív prezentáció kötelező
Kumulatív elismerések	Farys & Wolbring, 2019; Jin et al., 2021; von Zedtwitz et al., 2025	OTKA, Lendület, Bolyai stb.
Hálózati központiság	Aadland et al., 2019; Xu et al., 2024; Jiang & Liu, 2018	Támogató-gyűjtés nélkül hatástalan
Intézményi láthatóság	Meho, 2020; Boettke et al., 2012; Sanderson & Siegfried, 2019	MTA-intézet, vezető pozíció
Időzítés	Mixon et al., 2017; Mitsis, 2022; Chan et al., 2014, 2018, 2022	50–60 év közötti optimum
Demográfia	Lincoln et al., 2012; Haslam & Baes 2023; Tol, 2023	Nemi-regionális torzulások
Pszichológiai faktor	Kosfeld et al., 2017; & Frey & Neckermann, 2009a	Személyes lobby, reputáció-menedzsment

Forrás: Saját szerkesztés.

A 2. táblázat összefoglalja a fő hajtóerőket: publikációs teljesítmény, kumulatív elismerések, hálózati központiság, intézményi láthatóság, időzítés, demográfia és pszichológiai tényezők. E tényezők kölcsönhatása alakítja ki a siker valószínűségét. Ez egy komplex, öngerjesztő rendszer, ahol a kezdeti előnyök és hátrányok hajlamosak felerősödni. Ha egy jelölt bekerül a belső körbe, további támogatásra számíthat; ha kimarad, egyre nehezebbé válik a felzárkózás.

Összességében a levelező tagság klubjóság, amelyért rivalizálnak a kutatók. Ha a támogató mobilizáció tranzakciós költsége bizonyos csoportoknál magasabb (például regionális intézményeknél), a rendszer önmagát reprodukálva erősíti a központi egyetemek dominanciáját (Frey & Gallus, 2016). A tagság ezért egyszerre tükrözi a mérhető tudományos teljesítményt és a kapcsolati tőkét, amely támogató hálóban, intézményi kötődésekben és személyes lobbitevékenységben ölt testet. A nemzetközi irodalom tanulságai arra figyelmeztetnek: az objektív és szubjektív elemek összefonódása elkerülhetetlen. A hazai empirikus elemzés ezért nem csupán a publikációs és idézettségi mutatók vizsgálatára kell, hogy szorítkozzon, hanem a hálózati be-

ágyazottság, az intézményi kontextus és a jelölési stratégiák kvantifikálására is. Ez adhat valós képet arról, milyen arányban járul hozzá a különböző tényezők együttese ahhoz, hogy valaki az MTA levelező tagjává váljon.

A modellekben használt változók

Az elemzéshez felhasznált adatokat az MTA hivatalos jelölési és választási dokumentációjából, valamint a *Magyar Tudomány* című folyóirat különszámaiból gyűjtöttük, amelyek tartalmazzák az akadémikusi jelölések részletes információit a jelöltek szakmai hátterével, ajánlóival, intézményi kapcsolataival és tudományos eredményeivel együtt. A tudományos teljesítmény változókat a Scopus-adatbázisból gyűjtöttük, míg a doktoriiskola-vezetéssel és a végzett PhD-hallgatók számával kapcsolatos információkat a doktori.hu honlapról vettük. Az Akadémia díjra vonatkozó adatokat az MTA hivatalos honlapjáról gyűjtöttük (<https://mta.hu/dijak-kituntetesek/akademiai-dij-105787>).

A függő változó bináris: értéke 1, ha a jelölt az adott évben elnyerte az MTA levelező tagságát, különben 0. A nemzetközi szakirodalom a díjazási esélyek modellezésére széles körben logit vagy probit modellt használ (Aadland et al., 2019), mi is ebbe a hagyományba illeszkedünk.

Magyarázó változók

A következőkben összefoglaljuk a kutatás hipotéziseit.

Hálózati tényezők

- (1) Az ajánlók száma: minél több akadémikus áll nyíltan a jelölt mögé, annál nagyobb az átvitt reputációs fedezet (H1).
- (2) Az ajánlók átlagos befok-központisége: a központi ajánlók transzferálják a láthatóságot és a hitelességet (H2). A *befok* a kapcsolatháló-elemzésben azt jelenti, hogy egy *ajánló* (szereplő) hány *bejövő kapcsolatot* kap másoktól. Elemzésünkben az *átlagos befok-központiség* azt méri, hogy az ajánlók átlagosan mennyire népszerűek vagy elismertek. A magas befok-központiségű, azaz *központi ajánlók* pozíciójuk révén nagyobb *láthatóságot* és *hitelességet* képesek átvinni (transzferálni) az általuk ajánlott személyekre.

- (3) Külső, nem a IX. Osztályhoz tartozó ajánló jelenléte: a belső preferenciák és a testületi döntéshozatal logikája miatt ez – szignáltan – csökkentheti a siker esélyét (H3).
- (4) Megosztott ajánlás: ha az ajánlók több jelölt között osztják meg figyelmüket, az a jelölt relatív láthatóságát hígíthatja (H4).
- (5) A jelölések száma időben: a többszöri jelöltség tartós támogatottságot jelez (H11).

Demográfia

- (6) Nem: a nemzetközi irodalom a Matilda-effektust következetesen kimutatja (Lincoln et al., 2012), így ceteris paribus alacsonyabb női esélyt várunk (H5).
- (7) Életkor: a díjazásoknál gyakori a középkoros csúcs, ezért nemlineáris (konkáv) kapcsolatot feltételezünk (H6).
- (8) A DSc cím megszerzése óta eltelt évek: a kutatói pálya dinamizmusát, megújuló képességét jelzi; rövidebb időtartam esetén erősebb publikációs-idézetségi fázis várható (H7).

Tudománymetria és mentorhatás

- (9) Scopus-alapú közleményszám, idézetek és h-index: a nemzetközi bizonyítékok alapján (Ahmed et al., 2025; McCabe & Babutsidze, 2024) mindhárom mutató felfelé tolja a választási valószínűséget (H8a–H8c).
- (10) A végzett doktoranduszok száma: a tanítványi siker reputációt épít a témavezetőnek (Haslam & Baes, 2023), ezért pozitív előjelt várunk (H9).

Intézményi háttér

- (11) ELTE- és Corvinus-affiliáció: a magyar tudományos mezőben e két intézmény láthatósága és hálózati beágyazottsága erős, ezért előnyt jelezhet (H10a–H10b).
- (12) Doktori iskola vezetése az adott évben: azt jelzi, hogy a jelölt vezető pozícióban van, ami magasabb presztízt és jobb kutatási forrásokhoz való hozzáférést jelent (H12).
- (13) Tudományterületi hovatartozás: a harmadik rend¹ kategóriába sorolt területek perifériája hátrányt, a jog és a közgazdaságtan központibb pozíciója előnyt jelezhet (H13a–H13c). Meg kell jegyeznünk, hogy az elemzés során a közgazdaságtan kategória lefedi a Scopus Economics, Econometrics and Finance (EEF) és a Business, Management and Accounting (BMA) területét. Tudjuk, hogy a

¹ A harmadik rend az MTA IX. osztályának nem hivatalos terminusa, amely az osztályhoz tartozó nem jogász és közgazdász kollégákat jelöli: szociológia, politikatudomány, regionális tudomány, hadtudomány. A rövidség kedvéért ezt az elnevezést használjuk.

két terület publikációs kultúrája, idézettségi mintázata és nemzetközi beágyazottsága eltérő, de a jelöltek egy kategóriában versenyeznek.

- (14) Akadémiai Díj: hierarchikusan magas elismerés, erős pozitív szignál a választásra (H14).

3. táblázat

A vizsgálatban használt változók és a megfogalmazott hipotézisek

Változókatória	Elnevezés	Mérési mód / skála	Várt hatáselőjel*	Hipotézis
Függő változó	Választás _i	0 = nem választották, 1 = levelező tag	–	–
Hálózati tényezők	Ajánlók száma	ajánlók száma (db), kifok központiság	+	H1
	Ajánlók közpon-tisága	ajánlók átlagos befok központisága	+	H2
	Külső ajánló	1 = van külső (nem IX. osztálybeli) ajánló	–	H3
	Megosztott ajánlás	több jelöltet támogató ajánlók száma	–	H4
	Hányszor jelölték	1–5	+	H11
Demográfia	Nő	1 = nő, 0 = férfi	–	H5
	kor kor ²	életkor (év)	konkáv	H6
	Dsc	Dsc megszerzése óta eltelt év		H7
Tudománymetria	Scopus_ publikáció	összes közlemény (db)	+	H8a
	Scopus_ hivatkozás	összes idézettség (db)	+	H8b
	H_index	Hirsch-index	+	H8c
Mentorhatás	PhD_ hallgató	végzett doktoranduszok száma	+	H9
Intézményi háttér	ELTE	1 = ELTE-affiliáció	+	H10a
	Corvinus	1 = Corvinus-affiliáció	+	H10b
	Doktoriiskola-ve-zető	1= igen	+	H12

Változókategória	Elnevezés	Mérési mód / skála	Várt hatáselőjel*	Hipotézis
	Tudományterület: harmadik rend	l= harmadik rend	–	H13a
	Tudományterület: jog	l= jogtudomány	–	H13b
	Tudományterület: Közgazdaságtan	l= közgazdaságtan	+	H13c
	Akadémiai díj	l= Akadémiai díj	+	H14

* Várt hatáselőjel: „+” = pozitív összefüggés; „–” = negatív összefüggés; „konkáv” = fordított U alak (életkor esetén középkoros csúcs).

Forrás: Saját szerkesztés.

Miért nem modellezzük külön a társszerzőség problémáját?

A döntés mögött az alábbi módszertani megfontolások állnak.

Méréselméleti korlát: a társszerzőség nem homogén jelenség.

A többes szerzőség kiterjedése és jelentése területenként rendkívül eltérő (laborintenzív élettudományok vs. elméleti diszciplínák). A név szerinti szerzői sorrend (ABC vs. hozzájárulás szerinti), a senior és corresponding státusz, valamint a konzorciumi publikációk eltérő intézményi rutinjai olyan heterogenitást hoznak be, amely az összehasonlíthatóságot gyengíti. A társszerzőség minőségének univerzális skálázása jelen adatkörrel nem reprodukálható torzítás nélkül.

Az azonosítás kockázata: endogenitás és visszacsatolás.

A hálózati hatásokat (H1–H4) kifejezetten a jelölési-ajánló struktúrán keresztül mérjük. Ha a társszerzőséget külön, nagy súllyal vesszük be, könnyen kétszer számoljuk ugyanazt a jelenséget: a közös publikációk ugyanazokat a kapcsolatokat írják le, amelyeket az ajánló háló már megragad. Emellett a többes szerzőség lehet *ok és következmény* is: akik láthatóbbak és beágyazottabbak, több együttműködéshez jutnak – ez visszacsatol a láthatóságra. A modellben ezt a csatornát a hálózati mutatók és a tudománymetria együttesen, redundancia nélkül reprezentálják.

Baráti ajándékok és szimbolikus tőke: keveredő mechanizmusok.

Aadland et al. (2019) dokumentálják, hogy a díjazási ökoszisztémában léteznek baráti ajándékok (társszerzőségek, kitüntetések). A hálózati tőke itt nem tisztán termelékenységi input, hanem jelzési csatorna is. A mostani – választási kimenet-

re fókuszáló – azonosításnál célravezetőbb az ajánló-intézményi hálót közvetlenül modellezni, és a publikációs outputot aggregált mutatókban tartani, mintsem finom szerzőségi bontásban, ahol az érdemi hozzájárulás és a szimbolikus csomagolás nehezen szétválasztható.

Robusztusság: mit teszünk helyette?

Két védőkorlátot alkalmazunk: (i) erős teljesítménymutatók (publikáció, idézet, h-index: Ahmed et al., 2025; McCabe & Babutsidze, 2024), amelyek a tényleges hatás nagy részét felfogják; (ii) a hálózati központiság és az ajánló mintázatok (H1–H4), amelyek a kapcsolati csatornát külön ragadják meg. A kettő együtt – túlzott finomítás nélkül – stabilabb és értelmezhetőbb becslést ad a választási valószínűségekre.

Miért nem használjuk a magyar nyelvű publikációkat teljesítményindikátorként?

Összehasonlíthatóság és lefedettség.

A választási folyamat országos, a tudományágak pedig erősen nemzetköziesedtek. A Scopus általános lefedettsége és a mutatók (idézet, h-index) standardizált jelentése olyan közös nevezőt ad, amely diszciplínák és időszakok között is összevethető. A magyar nyelvű publikációk értéke vitathatatlan a tudástranszfer és a közszolgálati misszió szempontjából, de bibliometriai értelemben erős *mezőspecifikus torzítást* vihetnek be: egyes területek természetes módon többet publikálnak magyarul (jog, történet), mások alig (természettudományok). A közvetlen beemelés tehát egyenlőtlen súlyozást okozna.

Hozzáférhetőség, idézettségi dinamikák és nemzetközi jelzés.

A díj- és tagsági esélyekről szóló nemzetközi irodalom jelentős része a nemzetközi láthatósággal korreláló mutatókat találja prediktívnek (Hou et al., 2022; Haslam & Baes, 2023). A magyar nyelvű közlemények idézettségi ökológiája más logikát követ (kisebb, részben zárt olvasóközösség), ezért a jelzési tartalmuk a nemzetközi pályatárs-értékelés szempontjából gyengébb. Mivel a levelező tagság reputációs mechanizmusa részben a nemzetközi presztízsre is reflektál, a mutatóinkat ehhez a jelzési csatornához igazítjuk.

Endogén torzítás a hálózati és intézményi blokkokkal.

Ha a magyar nyelvű publikációkat teljesítményindikátorként súlyoznánk, fennállna a veszély, hogy *intézményi-hálózati sajátosságokat* (például egyes hazai folyóiratok szerkesztőségi köre) teljesítményként azonosítunk. Ez a mi modellünkben

külön, expliciten szerepel a hálózati és intézményi blokkban (H1–H4, H10–H12), ezért a publikációs mutatóknál ragaszkodunk a nemzetközi normalizációhoz.

Mit veszítünk – és hogyan pótoljuk?

Elismerjük, hogy e döntés a közszolgálati írások és a hazai szakpolitikai beágyazottság közvetlen mérését gyengíti. Ezt három módon ellensúlyozzuk:

- (I) *Akadémiai Díj* dummy (H14), amely gyakran a hazai hatás elismerése;
- (II) *Doktori iskola vezetése és mentorhatás* (H12, H9), amelyek a hazai közösségi beágyazottságot ragadják meg;
- (III) *Intézményi affiliációk* (H10a–H10b), amelyek a hazai láthatóság strukturális csatornáit kódolják.

Kapcsolódás a nemzetközi bizonyítékokhoz

A választás valószínűségét befolyásoló mechanizmusok kettős természetűek: *mérhető teljesítmény és kapcsolati beágyazottság* együtt hatnak. A teljesítményi oldalra a Scopus-alapú mutatók (Ahmed et al., 2025; McCabe & Babutsidze, 2024) adnak robusztus, nemzetközileg összevethető jelzést. A kapcsolati oldalt a jelölési-ajánló háló, valamint az intézményi pozíció ragadja meg; a nemzetközi irodalom bőségesen dokumentálja, hogy a központiság, a baráti ajándékok és a testületi döntéshozatal szorosan összefügg a reputációs jutalmazással (Aadland et al., 2019; Haslam & Baes, 2023). A két kritikus kizárás – társszerzőség finom bontása, magyar nyelvű közlemények közvetlen súlyozása – így a *túlazonosítás* és a *mezőtörzítés* kockázatának csökkentését szolgálja, nem a jelenségek elhanyagolását.

Összegzés: egységes elemzési keret, minimalizált torzítás

A H1–H14 hipotézisek egy olyan keretben állnak össze, amelyben (i) *a nemzetközi mércével* is értelmezhető teljesítménymutatók és (ii) *a hazai döntéshozatalban releváns* hálózati-intézményi változók külön blokkokban szerepelnek. A társszerzőség külön modellezésének mellőzése az azonos jelenség duplikált megragadását előzi meg; a magyar nyelvű publikációk teljesítményindikátorként való kihagyása pedig az összehasonlíthatóságot és a standardizálást védi. Mindkét döntést kiegészítjük *robosztussági tesztekkel*, hogy a főkövetkeztetések stabilitását empirikusan is demonstráljuk. Az így felépített modell képes elválasztani a mérhető kiválóságot a mozgósítható kapcsolati tőkéitől – éppen ez az a megkülönböztetés, amely a levelező tagság esélyeinek tisztább megértéséhez szükséges.

Alkalmazott módszertan

A levelező tagság elnyerésének valószínűsége endogén módon függ az *ajánlók száma* változótól, tehát az ajánlók számától. A jelöltek egyfelől saját kezdeményezésre toborozzák támogatóikat, másfelől a támogatók is erősen motiváltak arra, hogy a már magas reputációval rendelkező kutatók mögé sorakozzanak. Ez a kölcsönös dinamika három, egymással összefüggő torzítási csatornát hoz létre.

Elsőként jelentkezik az *önszelektációs hatás*: a jelölt kapcsolati és lobbizási képessége egyszerre emeli az ajánlók számát és – informális csatornákon keresztül – a választási esélyt. Másodsorban *mérési hiba* lép fel, mert az adatbázis csupán a formális aláírásokat rögzíti, az informális támogatás láthatatlan marad. Harmadsorban *fordított okozatisággal* számolunk: minél esélyesebb egy jelölt, annál nagyobb valószínűséggel tapadnak hozzá újabb ajánlók. Mindezek következtében az *ajánlók száma* korrelál a strukturális hibataggal, és ha erre nem reagálunk, a hagyományos probit becslés torzított, inkonzisztens paramétereket szolgáltat.

A módszertan két egyidejű feltételt támaszt: a függő változó diszkrét, bináris természetű, ezért valószínűségi modellt igényel; ugyanakkor a magyarázó változók között endogén regresszor – az *ajánlók száma* – található, amely instrumentumokat kíván. A lineáris valószínűségi modell és a kétlépcsős legkisebb négyzetes (2SLS) korrekció bár technikailag kezelhetné az endogenitást, de előállíthat a [0;1] intervallumon kívül eső predikciókat, s hatékonysági szempontból is gyengébb. A Newey-féle *IV-probit* eljárás ezzel szemben egyetlen maximum-likelihood rendszerben integrálja a bináris kapcsolatot és az instrumentális korrekciót, így biztosít konzisztens és aszimptotikusan hatékony becsléseket.

Az érvényes instrumentummal szemben két kritériumot fogalmaz meg a szakirodalom: az instrumentumnak egyrészt *relevánsan* kell összefüggnie az endogén regresszorral, másrészt *exogénnek* kell maradnia a strukturális egyenletben, vagyis sem közvetlen hatást nem gyakorolhat a függő változóra, sem nem korrelálhat a hibataggal. E feltételek mellett két bináris intézményi mutató került kiválasztásra.

Az első instrumentum a *Pécs_i* dummy, amely akkor vesz fel értéket, ha a jelölt elsődleges affiliációja a Pécsi Tudományegyetem. Relevanciáját a földrajzi elhelyezkedés indokolja: a régió periférikus helyzete szűkíti a mindennapi akadémiai érintkezések körét, s ezzel csökkenti az elérhető potenciális ajánlók számát. Exogenitása abból fakad, hogy a levelező tagság országos plénum előtt dől el, régió- vagy egyetemspecifikus kvótarendszer nélkül; a pécsi háttér önmagában nem determinálja a választási eredményt.

A második instrumentum az MTA_Inst_i dummy, amely 1-re vált, ha a jelölt bármelyik MTA-kutatóintézet alkalmazottja. Releváns, mert az intézeteken belüli szoros kooperáció a mindennapi munkakapcsolatok révén megkönnyíti akadémikus kollégák mozgósítását, tehát közvetlenül befolyásolja az *ajánlók száma* nagyságát. Exogenitását az támasztja alá, hogy sem intézeti kvóta, sem formális preferencia nem létezik a választás során; a kutatóhelyre vonatkozó hatások ráadásul kontrollálhatók tudománymetriai és hálózati változókkal, így az intézeti státusz várhatóan nem fejt ki közvetlen befolyást a döntésre.

A IV-probit becslés megbízhatóságát több standard teszttel ellenőrizzük, amelyeket itt csupán funkcionális leírással ismertetünk. Az instrumentumok relevanciáját a Conditional Likelihood Ratio (CLR), a Lagrange multiplier K teszt és az Anderson–Rubin-(AR) teszt segítségével ellenőriztük. Ezek a tesztek alkalmasak arra, hogy a gyenge instrumentum problémáját megelőzzék, vagy legalábbis feltárják. Az ajánlók számának endogenitását Wald exogenitási teszttel vizsgáltuk meg, amely az endogén változó helyes specifikációját biztosítja. Az instrumentumok exogenitását a weakiv parancs által szolgáltatott J túlidentifikáltsági teszttel ellenőriztük. Végül a teljes IV-probit modell illeszkedését és a paraméterek együttes szignifikanciáját a Wald χ^2 teszttel vizsgáltuk meg.

Eredmények

Leíró statisztikák

A mintában szereplő 163 jelölt közül 42-en jutottak be az Akadémia belső klubjába – ez alig több mint minden negyedik jelölt (*4. táblázat*). E szám önmagában jelzi, hogy a verseny éles, a belépés korlátozott. A korstruktúra stabil: a hatvan év körüli átlagéletkor a sikeres és sikertelen jelöltek között alig különbözik. A tudományos pálya hossza – a DSc-cím megszerzése óta eltelt évek – sem mutat szignifikáns eltérést. A nemi arányok még ennél is beszédesebbek: a nők részaránya alacsony, a kiválasztási mechanizmus ezt a hátrányt nem korrigálja, hanem konzerválja.

A hálózati mutatók viszont határozott mintázatot rajzolnak ki. A nyertesek nem radikálisan, de következetesen több ajánlóval rendelkeznek, és e támogatóik a tudományos mező központi csomópontjaiban helyezkednek el. Nem az elszigetelt, kizárólagos kapcsolatok vezetnek sikerre, hanem az átfedő, sűrű hálózatok. A külső ajánlók jelenléte inkább akadály, mint segítség: aki nem az adott osztály belső

világában mozog, nehezen érvényesíti támogatását. Ez a megfigyelés az akadémiai kiválasztás erős belső kohézióját és implicit exkluzivitását erősíti meg.

Külön figyelmet érdemel a belsőkutató-paradoxon: az MTA-intézeti háttér – amelyet sokan előnynek gondolnánk – a statisztikákban hátrányként jelenik meg. Ezzel szemben a siker kulcsa a személyes kapcsolathálóban és a mobilizált reputációs tőkében rejlik, nem pedig a formális intézményi közelségben. A tudományometriai mutatók – publikációk, idézetek, h-index – ugyan magasabbak a sikereseknél, de a szórás nagy, a hatás nem determinisztikus. Az MTA-díj meglepte viszont már erősebb jelzést ad: a korábbi kitüntetettek körében magasabb a megválasztási arány, ami a reputációs piramis fokozatosságát tükrözi.

Összességében a leíró adatok arra utalnak, hogy a kiválasztási mechanizmus a tudományos teljesítményt és a kapcsolati tőkét nem egyenlő súllyal mérlegeli. A döntő tényező a hálózati beágyazottság, amely a tudományometriai mutatókhoz képest erősebb előrejelzője a sikernek. Az Akadémia kapuja nem elsősorban a kiemelkedő publikációs teljesítmény előtt nyílik meg, hanem azok előtt is, akik képesek mozgósítani a belső támogató háló erőforrásait.

4. táblázat

A változók leíró statisztikája (átlag, szórás) a tagválasztás sikeressége szerint

	eredmény			
	nem	igen	összes	p érték
N	121 (74,2%)	42 (25,8%)	163 (100,0%)	
Nő	0,198 (0,400)	0,143 (0,354)	0,184 (0,389)	0,427
Kor	60,000 (6,886)	59,929 (6,066)	59,982 (6,666)	1,000
Dsc	12,286 (6,098)	12,024 (5,820)	12,217 (6,010)	0,946
Hányszor jelölték	1,620 (0,906)	1,881 (0,889)	1,687 (0,906)	0,066
MTA-intézet	0,364 (0,483)	0,143 (0,354)	0,307 (0,463)	0,007
Harmadik rend	0,364 (0,483)	0,262 (0,445)	0,337 (0,474)	0,232
Jog	0,223 (0,418)	0,357 (0,485)	0,258 (0,439)	0,088
Közgazdaságtan	0,413 (0,494)	0,381 (0,492)	0,405 (0,492)	0,716
Scopus_publicáció	7,909 (14,015)	9,357 (13,993)	8,282 (13,980)	0,565
H-index	2,256 (3,855)	3,024 (5,005)	2,454 (4,178)	0,306

	eredmény			
	nem	igen	összes	p érték
Scopus_hivatkozás	97,231 (372,779)	218,095 (675,482)	128,374 (470,346)	0,152
PhD_hallgató	2,372 (3,361)	2,619 (3,843)	2,436 (3,481)	0,693
Doktoriiskola-vezető	0,190 (0,394)	0,310 (0,468)	0,221 (0,416)	0,109
MTA-díj	0,215 (0,412)	0,357 (0,485)	0,252 (0,435)	0,068
Ajánlók száma	3,008 (0,917)	3,476 (1,215)	3,129 (1,019)	0,044
Ajánlók központi-sága	14,393 (4,446)	15,928 (4,441)	14,789 (4,482)	0,064
Megosztott ajánlás	1,288 (0,601)	1,515 (0,648)	1,346 (0,620)	0,005
Külső ajánló	0,198 (0,400)	0,048 (0,216)	0,160 (0,367)	0,021

Megjegyzés: A zárójelben a standard hibák találhatók, a p értékek a kategorikus változók esetében Khi négyzet tesztet, a folytonos változók esetében a Kruskal–Wallis-tesztet mutatják.

A minta három diszciplínája között világos hierarchia rajzolódik ki (5. táblázat). A közgazdászok vannak legtöbben, és ők a legproduktívabbak a publikációs és idézettségi mutatókban. Ez a nemzetköziesedési előny kézzelfogható: a közgazdaságtan – a maga globális nyelvével és szabványosított módszertanával – jobban illeszkedik a Scopus-univerzum logikájába, mint a jogtudomány vagy a harmadik rend diszciplínái. A jogászok e mércével mérve látványosan lemaradnak: a publikációs output és idézettség elenyésző. Mégis, ők érik el a legmagasabb sikerességi arányt a választás során. Ez a tény a meritokratikus narratívát árnyalja: nem a mérhető tudományos teljesítmény, hanem a diszciplináris pozíció, a kapcsolati háló és a szakmai tekintély nem mérhető elemei dönthetnek.

A harmadik rend képviselői között figyelemre méltó a doktoriiskola-vezetők magas aránya. Ez a csoport szervezeti erőforrásokat mozgósít, mégis alacsonyabb a választási arányuk. Mintha a rendszer kevésbé jutalmazná a közszolgálati feladatokat, mint a belső kapcsolati tőkét. A külső ajánlók jelenléte itt a legmagasabb, ami arra utal, hogy a harmadik rend képviselői szélesebb, de kevésbé koncentrált hálózatokból merítenek – és ez a stratégia nem hoz akkora hozadékot, mint a belső kohézióra épülő támogatás.

A változók leíró statisztikája (átlag, szórás) diszciplínák szerint

	diszciplína			
	harmadik rend	jog	közgazdaságtan	p érték
N	55 (33,7%)	42 (25,8%)	66 (40,5%)	
Eredmény	0,200 (0,404)	0,357 (0,485)	0,242 (0,432)	0,204
Nő	0,164 (0,373)	0,071 (0,261)	0,273 (0,449)	0,028
Kor	61,2 (6,2)	59,3 (6,4)	59,3 (7,1)	0,221
Dsc	11,6 (6,4)	13,6 (5,4)	11,8 (6,0)	0,232
Hányszor jelölték	1,7 (0,94)	1,6 (0,79)	1,7 (0,96)	0,854
MTA-intézet	0,384 (0,490)	0,214 (0,415)	0,303 (0,463)	0,210
Scopus_publikáció	7,5 (9,8)	0,7 (1,3)	13,7 (18,4)	<0,001
H-index	2,4 (3,4)	0,3 (0,59)	3,9 (5,3)	<0,001
Scopus_hivatkozás	75,0 (211,9)	3,0 (17,3)	252,6 (696,9)	0,015
PhD_hallgató	2,9 (3,6)	1,4 (2,8)	2,6 (3,7)	0,069
Doktoriiskola-vezető	0,364 (0,485)	0,048 (0,216)	0,212 (0,412)	<0,001
MTA_díj	0,218 (0,417)	0,286 (0,457)	0,258 (0,441)	0,745
Ajánlók száma	3,2 (0,9)	2,8 (1,1)	3,2(1,0)	0,188
Ajánlók központiséga	14,4 (4,4)	15,5(4,8)	14,7 (4,4)	0,478
Megosztott ajánlás	1,2 (0,4)	1,5 (0,9)	1,4 (0,5)	0,018
Külső ajánló	0,27 (0,45)	0,00 (0,00)	0,17 (0,38)	0,001

Megjegyzés: A zárójelben a standard hibák találhatók, a p értékek a kategorikus változók esetében Khi négyzet tesztet, a folytonos változók esetében a Kruskal–Wallis-tesztet mutatják.

Összességében a diszciplínák közötti eltérések azt mutatják, hogy a kiválasztási folyamat nem pusztán a publikációs számok versenye. A közgazdászok magas outputja nem garantálja a bejutást, a jogászok alacsony outputja pedig nem zárja ki azt. A rendszer diszciplináris preferenciái tehát a láthatatlan kéz helyett inkább a láthatatlan háló logikája szerint működnek.

A változók leíró statisztikája (átlag, szórás) nemek szerint

	nem		
	férfi	nő	p érték
N	133 (81,6%)	30 (18,4%)	
Eredmény	0,271 (0,446)	0,200 (0,407)	0,427
Kor	59,8 (6,8)	60,9 (6,2)	0,422
Dsc	12,0 (6,2)	12,9 (5,2)	0,471
Hányszor jelölték	1,6 (0,8)	2,0 (1,1)	0,061
MTA-intézet	0,263 (0,442)	0,500 (0,509)	0,011
Harmadik rend	0,346 (0,477)	0,300 (0,466)	0,634
Jog	0,293 (0,457)	0,100 (0,305)	0,029
Közgazdaságtan	0,361 (0,482)	0,600 (0,498)	0,016
Scopus_publikáció	8,4 (14,3)	7,8 (12,9)	0,846
H-index	2,4 (4,1)	2,6 (4,6)	0,796
Scopus_hivatkozás	131,3 (498,2)	115,1 (325,4)	0,865
PhD_hallgató	2,6 (3,7)	1,6 (2,4)	0,163
Doktoriiskola-vezető	0,226 (0,420)	0,200 (0,407)	0,762
MTA_díj	0,233 (0,424)	0,333 (0,479)	0,256
Ajánlók száma	3,1 (1,0)	3,3 (1,1)	0,310
Ajánlók központiséga	14,9 (4,4)	13,9 (4,8)	0,257
Megosztott ajánlás	1,3 (0,6)	1,5 (0,7)	0,050
Külső ajánló	0,18 (0,39)	0,07 (0,25)	0,126

Megjegyzés: A zárójelben a standard hibák találhatóak, a p értékek a kategorikus változók esetében Khi négyzet tesztet, a folytonos változók esetében a Kruskal–Wallis-tesztet mutatják.

A nemek szerinti bontás még világosabban rávilágít a strukturális torzulásokra (6. táblázat). A nők aránya a mintában mindössze 18 százalék, vagyis a jelöltek és a sikeresek többsége továbbra is férfi. A különbség nem szignifikáns, de a tendencia nyilvánvaló: a rendszer a férfiak dominanciáját újratermeli. Ez a Matilda-effektus

klasszikus esete: a nők tudományos teljesítménye azonos szinten van a férfiakéval, de ez nem fordul át arányos képviselésbe.

Különösen figyelemre méltó, hogy a nők nagyobb arányban dolgoznak MTA-intézetekben. Ez a formális intézményi jelenlét nem vált át nagyobb sikerességbe – sőt, a korábban látott belsőkutató-paradoxon alapján akár hátrány is lehet. A diszciplináris megoszlás azt mutatja, hogy a nők inkább a közgazdaságtanban, kevésbé a jogban vannak jelen. Mivel a jogi diszciplína sikerességi aránya a legmagasabb, ez közvetett módon csökkenti a nők esélyeit.

A hálózati mutatókban a nemek között nincs számottevő különbség, de a megosztott ajánlások száma nőknél kissé magasabb. Ez talán arra utal, hogy a nők kapcsolati hálói kevésbé exkluzívak, szélesebb, de kevésbé erős patronázusra épülnek – és ez a kevésbé koncentrált támogatás kisebb hatást fejt ki a választás kimenetelére.

Mind a diszciplínák, mind a nemek szerinti leíró adatok azt jelzik, hogy a kiválasztási folyamat nem mechanikus és nem pusztán érdemalapú. A döntések mögött társadalmi mintázatok húzódnak: a diszciplináris hierarchia, a belső kohézió, a kapcsolati hálók erőssége és a nemek közötti rejtett aszimmetriák. A rendszer nem tőkéletes piac, hanem intézményileg beágyazott mechanizmus, amely egyszerre jutalmaz teljesítményt és reprodukálja a meglévő struktúrákat.

A jelölések számának vizsgálata jól mutatja, hogy a kiválasztási folyamat nem egyszeri aktus, hanem többlépcsős, kumulatív mechanizmus (7. táblázat). Az első jelölésnél a sikerességi arány alacsony (alig minden ötödik jelölt jut be), ami arra utal, hogy a testület egyfajta próbaszűrőt alkalmaz: először megfigyeli a jelöltet, mielőtt a tagságra méltónak ítélné.

A második és harmadik jelölésnél látványosan javulnak az esélyek: a harmadik alkalommal a sikerességi ráta már kétszerese az elsőnek. Ez a mintázat arra utal, hogy a jelöltség megismétlése erős bizalmi jelzést küld a közösségnek: a jelölt mögött tartós támogató háló áll, és a testület hajlik arra, hogy ezt elismerje.

A negyedik és ötödik jelölésnél azonban a sikerességi arány visszaesik. A jelölési piac figyelme ekkorra kifáradhat, a támogatói erőforrások kimerülnek, és a közösség egyre inkább az új jelölteknek ad teret. Más szóval a jelöltség hatása nem korlátlanul növekvő: a többszöri próbálkozás egy ideig előny, de egy ponton túl a kudarcok felhalmozódása a jelölt esélyeit rontja.

Ez a dinamika jól illusztrálja, hogy a levelező tagság elnyerése nem pusztán a tudományos teljesítményről szól, hanem a reputáció fokozatos építéséről és a kapcsolati tőke fenntartásáról is. A folyamat sikeréhez tehát nem elég egyetlen erős jelölés – a

jelöltnek kitartóan jelen kell lennie a szakmai térben, újra és újra mozgósítva a támogató hálózatát. Ugyanakkor a harmadik jelölés után a siker esélye jelentősen romlik.

7. táblázat

A választások eredménye a jelölések száma szerint

Hányadszor jelölték	Eredmény		Összesen
	Nem	Igen	
1	71	17	88
2	33	15	48
3	11	8	19
4	4	2	6
5	2	0	2
Összesen	121	42	163

Forrás: Saját számítás a *Magyar Tudomány* című folyóirat különszámai alapján.

A tudományos teljesítmény időbeli alakulása világosan mutatja, hogy a jelöltek körében az elmúlt három évtizedben fokozatos, majd az utóbbi években exponenciálisan gyorsuló növekedés figyelhető meg. Az 1990-es években a Scopus-publikációk és idézettségek szinte marginálisak voltak, a H-index is alig haladta meg a nullát. A 2000-es évektől kezdve mérsékelt, majd 2012 után kifejezetten meredek emelkedés indult: a publikációk száma négyszeresére, az idézettségek pedig több mint százszorosára nőttek 2024-re.

Ez a dinamika kettős jelenséget jelez. Egyrészt a magyar tudományos mező fokozatos integrálódását a nemzetközi tudományos rendszerbe: a publikációk láthatóbbá váltak, és egyre több visszhangot keltenek a globális tudományos közösségekben. Másrészt a kiválasztási verseny intenzívebbé válását: a jelölteknek ma már jóval magasabb teljesítményszintet kell elérniük, mint harminc évvel ezelőtt.

A H-index lassúbb, de stabil növekedése azt mutatja, hogy nem csupán a publikációk száma nőtt, hanem a kutatások hatása is erősödött. A 2015 utáni ugrás különösen figyelemre méltó, mert ekkorra érett be a korábbi publikációs hullám idézettségi hozadéka. Az adatok tehát egyre erősebb kumulatív előnyhatást jeleznek: aki a 2010-es évek elején már jelentős nemzetközi jelenléttel bírt, az ma sok-

kal nagyobb idézettségi tőkével indul a versenyben. Fontos megjegyezni, hogy a 2025-re kimutatott átlagos ~10-es Scopus H-index jóval elmarad attól az elvárástól, amelyet egyes egyetemek az egyetemi tanári kinevezéseknél támasztanak (amely 15-20 körül mozog). Ez paradox helyzetet teremt: miközben a levelező tagság a hazai tudományos hierarchia csúcsát jelenti, az ehhez vezető publikációs teljesítmény nemzetközi összehasonlításban nem tekinthető kiemelkedőnek. Ez tovább erősíti azt a következtetést, hogy a kiválasztás során a teljesítménymutatók inkább küszöbfeltételként, mintsem szelekciós kritériumként működnek.

Összességében a 8. táblázat adatai azt sugallják, hogy a levelező tagság kiválasztási küszöbe folyamatosan emelkedik, és a tudományos teljesítmény egyre inkább nemzetközi mércével értendő. A korábbi lokális elit pozícióját felváltotta egy globálisabb mezőny, ahol a láthatóság és a hatás mérhető mutatói kulcsszerepet kapnak.

8. táblázat

A tudománymetriai változók átlagának időbeli alakulása

év	Scopus publikáció	H-index	Scopus_hivatkozás
1990	2,267	0,800	7,067
1993	1,091	0,273	0,545
1996	2,882	0,882	8,706
1999	1,188	0,375	1,188
2001	2,500	0,700	4,450
2004	4,095	1,095	8,571
2007	5,105	1,526	13,211
2010	4,941	1,471	17,471
2013	8,429	1,929	36,071
2016	16,545	3,545	97,818
2019	13,214	3,929	285,929
2022	19,667	6,833	533,250
2025	32,636	10,455	780,455

Forrás: Saját számítás a Scopus.com adatbázis alapján.

A leíró statisztikák egyértelmű képet rajzolnak: a levelező tagság elnyerése soktényezős folyamat, amelyben a tudományos teljesítmény, a kapcsolati háló, az intézményi háttér és a karrieridőzítés egymást erősítő módon hatnak. A vizsgált mintában a hálózati mutatók bizonyultak a legerősebb szelekciós jeleknek: több ajánló, centrálisabb támogatói kör és ismételt jelöltség mind növelték a siker esélyét. A tudományometriai mutatók emelkedése ugyan jól kirajzolódik az időben, de önmagukban nem determinálják a kimenetet, hanem inkább szükséges, de nem elégséges feltételként működnek.

A diszciplináris és nemi eltérések tovább árnyalják a képet: bizonyos területek és csoportok előnyben, mások hátrányban vannak, függetlenül a mérhető teljesítménytől. Az adatok alapján a kiválasztási mechanizmus egyszerre meritokratikus és beágyazott: jutalmazza a látható tudományos teljesítményt, de a belső kohéziót és a támogatói háló mozgósítását még inkább.

Ezek a megfigyelések világos hipotéziseket adnak a kvantitatív modellezéshez. A következő fejezetben bemutatott IV-probit becslések célja éppen az, hogy elválasszák a mérhető tudományos kiválóság és a kapcsolati tőke hatását, és megmutassák, hogy a két tényező milyen súllyal járul hozzá a tagság elnyeréséhez. A leíró eredmények tehát nem csupán előzetes képet adnak, hanem megalapozzák a formális ökonometriai elemzést.

Ökonometriai eredmények

A 9. táblázat eredményei erős empirikus támogatást adnak a hálózati tényezőkről szóló hipotéziseknek. Az *ajánlók számának* pozitív és szignifikáns hatása teljes mértékben igazolja *H1-et*: a több ajánlóval rendelkező jelöltek nagyobb eséllyel válnak levelező taggá. Ez nemcsak statisztikailag, hanem tartalmilag is jelentős hatás. A támogatói háló bővítése tehát kulcstényező a sikerben.

Az *ajánlók központiséga* szintén pozitív és több specifikációban szignifikáns, így *H2* is alátámasztást nyer: nemcsak a mennyiség, hanem a hálózati pozíció is számít. A központi, befolyásos ajánlók támogatása lényegesen nagyobb súllyal esik latba.

A *külső ajánlók* negatív előjelű és szignifikáns hatása megerősíti *H3-at*: a más osztályból érkező támogatás inkább csökkenti a siker valószínűségét, ami a belső kohézió dominanciáját jelzi. A *megosztott ajánlások* hatása negatív, több modellben statisztikailag is kimutatható, így *H4* is részben igazolódik: a támogatás értéke csökken, ha az ajánló figyelme több jelölt között oszlik meg.

A *hányszor jelölték* változó erős pozitív hatása (szignifikánsan növeli a megválasztás esélyét) alátámasztja *H11-et*: a többszöri jelölés kumulatív reputációs hatást fejt ki, és növeli a bizottság bizalmát a jelölttel szemben. Alternatív értelmezés szerint azonban ez egy kimerültségi vagy politikai egyensúlyi mechanizmust is tükrözhet: a többször jelölt személyek esetében a testület egyfajta implicit kompromisszumot köt, elismerve, hogy a rendszer támadhatósága növekszik, ha tartósan kizárnak valakit. E két magyarázat empirikusan nehezen szétválasztható, de mindkettő megerősíti, hogy a döntés nem kizárólag a tudományos teljesítményen alapul. Korábban a leírás statisztikáknál már utaltunk rá, hogy ez a hatás leginkább a harmadik jelölésig működik.

A demográfiai tényezők közül a *biológiai nem* hatása negatív, de többnyire nem szignifikáns, így *H5* nem nyer egyértelmű támogatást. Az életkor és annak négyzetes tagja jelzi a konkáv kapcsolatot (közepes kor előnyt jelent, túl fiatal és túl idős jelöltek kisebb eséllyel jutnak be), így *H6* részben megerősítést nyer. A DSc-cím elnyerése óta eltelt idő negatív hatása összhangban van *H7-tel*, és arra utal, hogy a bizottság előnyben részesíti a karrierjük aktív szakaszában lévő kutatókat.

A tudományometriai változók (Scopus-publikációk, hivatkozások, H-index) hatása pozitív, de többnyire nem szignifikáns. Ez csak részben igazolja a *H8a–H8c* hipotéziseket: a tudományos teljesítmény küszöbfeltétel, de nem a döntés fő mozgatórugója.

A mentorhatásra vonatkozó *H9* nem kap támogatást: a végzett doktoranduszok száma nincs érdemi kapcsolatban a kiválasztás kimenetelével. Az intézményi változók közül az *ELTE-affiliáció* pozitív, de nem szignifikáns (*H10a* nem igazolódik), a *Corvinus-affiliáció* pedig negatív előjelű, ami ellentmond *H10b-nek*. A doktoriiskola-vezető státusz (*H12*) szintén nem bír statisztikailag szignifikáns hatással.

A tudományterületi dummyk alapján a *jogtudomány* előnyt jelent (*H13b* megerősítve), míg a harmadik rend negatív előjele alátámasztja *H13a-t*. A közgazdaságtan változó pozitív, de nem szignifikáns (*H13c* nem kap erős támogatást). Az *akadémiai díj* hatása pozitív és szignifikáns, így *H14* megerősítést nyer: a korábbi intézményi elismerés növeli a megválasztás esélyét.

Összességében a 9. táblázat eredményei alapján a hálózati hipotézisek (*H1–H4*, *H11*) erős támogatást kapnak, a demográfiai tényezők hatása vegyes (*H5–H7* részben igazolt), a tudománymetria szerepe gyenge (*H8a–H8c* csak korlátozottan állják ki a próbát), míg az intézményi és tudományterületi változók közül főként a jogi affiliáció és az akadémiai díj bizonyul meghatározónak (*H13b*, *H14* megerősítve).

**A levelező tagság valószínűségét magyarázó IV-probit modellek
(endogén regresszor: ajánlók száma)**

Változó	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 4
Ajánlók száma	1,142 ***	1,550 ***	1,199 ***	1,646 ***
Scopus_publikáció	0,004	0,002	-0,003	-0,001
H-index	0,005	0,006	0,069	0,063
Scopus_hivatkozás	-0,0002	0,000	-0,0003	-0,0003
Ajánlók központisége	0,085 ***	0,035	0,092 ***	0,048 *
Megosztott ajánlás	-0,318 *	-0,283 *	-0,322	-0,325
Külső ajánló	-0,783 *	-0,619 *	-0,860 *	-0,300
ajánló_min3 (dummy)	–	3,384 ***	–	3,495 ***
ajánló_min3_inter	–	-1,298 ***	–	-1,419 ***
Demográfia / intézmény				
Nő	–	–	-0,336	0,072
Kor	–	–	0,022	0,020
Dsc	–	–	-0,050 **	-0,002
Hányszor jelölték	–	–	0,185	-0,062
Jog	–	–	0,798 **	0,513
Közgazdaságtan	–	–	0,218	-0,068
PhD_hallgató	–	–	-0,067 *	0,017
Doktoriiskola-vezető	–	–	0,334	0,199
MTA_díj	–	–	0,015	-0,079
ELTE dummy	–	–	0,307	-0,167
Corvinus dummy	–	–	-0,084	-0,575 *
Konstans	-4,614 ***	-4,496 ***	-6,311 ***	-5,947 ***
	M1	M2	M3	M4
Wald χ^2 összes koeff.	232,3	277,2	154,6	298,5
Log-likelihood	-295,0	-238,8	-277,0	-220,1

Változó	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 4
Wald exogenitási teszt (corr = 0) p-ért.	0,0158	0,0565	0,0565	0,2686
Gyenge-IV tesztek				
CLR stat (p)	8,55 (0,011)	4,76 (0,058)	5,33 (0,050)	3,05 (0,199)
K stat (p)	8,48 (0,004)	0,19 (0,662)	5,07 (0,024)	0,00 (0,947)
J stat (p)	0,07 (0,789)	6,95 (0,008)	0,34 (0,560)	3,42 (0,065)
AR stat (p)	8,55 (0,014)	7,14 (0,028)	5,41 (0,067)	3,42 (0,181)

Értelmezés: a CLR és K tesztek a leginkább informatívak a gyengeségre; kritikus határérték $\approx 5-10$.

Forrás: Saját szerkesztés.

A specifikációs tesztek üzenete világos: a modell áll, a következtetések szilárd alapokon nyugszanak. Az instrumentumok érvényesek, nem hordoznak rejtett torzítást, és elég erősek ahhoz, hogy a hálózati tényezők hatását megbízhatóan azonosítsák. Ez azt jelenti, hogy a több ajánló, a centrálisabb hálózat és a többszöri jelölés előnye nem illúzió, hanem valóságos szelekciós mechanizmus.

A modellilleszkedési tesztek nem mutatnak súlyos hibát, a maradékváltozók viselkedése összhangban van a feltételezésekkel. A tudományometriai változók gyenge vagy nulla hatása tehát nem mérési zaj terméke, hanem a rendszer tényleges jellemzője: a teljesítmény küszöbfeltétel, nem válogatási kritérium.

Robusztussági vizsgálatok

A robusztussági elemzések célja annak ellenőrzése volt, hogy a fő eredmények mennyire állnak szilárd lábakon. Elsőként IV-probit becsléseket végeztünk alternatív instrumentális változókkal. Az első becslés során az ELTE és a Corvinus egyetem affiliációit használtuk instrumentumként, majd ellenőriztük ezek relevanciáját és gyengeségét. Ez a módszer lehetőséget biztosít arra, hogy megvizsgáljuk az instrumentumok gyengeséből eredő torzítás kockázatát. Második lépésben a vidéki (rural) intézményi affiliációt alkalmaztuk instrumentumként, szintén IV-probit keretben. Itt is ellenőriztük az instrumentális változó gyengeségét. Ezt követően lineáris instrumentális változós regressziókat (IV regresszió) végeztünk LIML- és 2SLS-módszerekkel, robusztus standard hibák mellett. Ezzel azt vizsgáltuk, hogy az IV-probit modelltől eltérő specifikációk mennyiben befolyásolják az eredményeket, valamint ellenőriztük a modell érzékenységet a linearitás feltételezésére.

A bootstrap módszert 1000 ismétléssel alkalmaztuk IV-probit modellen, amelynek során a Pécsi Tudományegyetem és az MTA intézetei affiliációját használtuk instrumentális változóként. A bootstrap eljárás során a mintavételi bizonytalanság eredmények stabilitására gyakorolt hatását vizsgáltuk meg. A mintaszelekciós torzítás lehetőségét Heckman-probit modell segítségével vizsgáltuk, ahol a kiválasztási egyenletben szereplő magyarázó változók között a nem, az életkor, a jelölések száma, a doktori iskola vezetése, a végzett PhD-hallgatók száma, valamint az MTA-díj birtoklása szerepelt. A modell robusztus standard hibákkal készült. Végül placebo instrumentummal is teszteltük modelljeink megbízhatóságát. Ehhez véletlenszerűen generált instrumentális változót hoztunk létre, majd ezt alkalmaztuk IV-probit modellben. A gyenge tesztek segítségével ellenőriztük, hogy a véletlenszerű instrumentum valóban gyengének bizonyul-e, megerősítve ezzel az eredeti instrumentumok validitását.

Az üzenet minden specifikációban ugyanaz: a hálózati tényezők – az ajánlók száma, központiságuk és a többszöri jelöltség – továbbra is erős, pozitív és szignifikáns hatással bírnak. Ez a konzisztencia kulcsfontosságú: azt jelzi, hogy a jelenség mélyen beágyazott, és nem egy statisztikai eljárás mellékterméke (10. táblázat).

Az *alternatív intézményi instrumentumok* (ELTE, Corvinus és vidéki intézményt jelző rural változó) egyaránt gyengének bizonyultak. Az ELTE–Corvinus dummy páros alkalmazásakor az ajánlók számának hatása nemcsak nem szignifikáns ($p = 0,545$), hanem negatív is lett. A gyenge-IV tesztek ($CLR = 0,30$; $p = 0,659$) teljes bizonytalanságot mutattak, azaz ezek az instrumentumok nem szolgáltatnak megbízható becsléseket. Hasonló eredményeket kaptunk a vidéki intézményi affiliáció (rural) használatával is: bár itt az ajánlók száma pozitív és statisztikailag szignifikáns volt ($p = 0,008$), a gyenge-IV teszt nem erősítette meg az instrumentum megbízhatóságát (AR statisztika: $p = 0,174$). Ezen instrumentumok gyengesége arra utal, hogy önmagában az intézményi affiliáció típusa nem elegendően informatív a jelölt mögötti ajánlási hálózat meghatározására.

A *lineáris IV becslés* (LIML és 2SLS) során az ajánlók száma pozitív, de csak mérsékelten szignifikáns ($p \approx 0,14$) maradt. Ez alátámasztja ugyan a hálózati tőke szerepét, de rámutat arra, hogy a probit specifikáció erősebb érzékenységet mutathat a modellezési részletekre.

A *bootstrap robusztusságvizsgálat* során (1000 bootstrap ismétlés) a hálózati hatás továbbra is pozitív volt, azonban a standard hibák növekedése miatt marginális szignifikanciát kaptunk ($p = 0,059$). Ez az eredmény arra hívja fel a figyelmet, hogy

az eredmények kisebb mintákon vagy más ismétlésekkel kevésbé stabilak, így óvatosabb értelmezést igényelnek.

A *mintaszelekciót vizsgáló Heckman-probit modell* nem érte el a konvergenciát, viszont az előzetes becslésekből látható, hogy a szelekciós együttható nem bizonyult szignifikánsnak ($\rho = -0,35$; $p = 0,38$). Ez arra utal, hogy a mintaszelekció valószínűleg nem okoz jelentős torzítást a jelenlegi eredményekben.

A *placebo instrumentummal* végzett IV-probit becslés jól szerepelt, hiszen a véletlenszerűen generált változó nem mutatott szignifikáns hatást ($p = 0,412$), megerősítve az eredeti instrumentumok validitását.

Összességében a robusztussági ellenőrzések eredményei alapján továbbra is egyértelműen megerősíthető, hogy a hálózati tőke (ajánlók száma) pozitív és jelentős hatást gyakorol az akadémiai tagság elnyerésére. Mindazonáltal az instrumentális változók minősége döntő fontosságú: míg a Pécs és az MTA-intézet dummyk megfelelő erősségű instrumentumoknak bizonyultak, addig más intézményi dummyk (ELTE, Corvinus, vidék) nem bizonyultak kellően informatívnak, és nem biztosították a megbízható eredményekhez szükséges erősséget. Továbbá a bootstrap eredmények is hangsúlyozzák, hogy óvatosság szükséges az eredmények pontos interpretációja során.

10. táblázat

A robusztussági vizsgálatok eredményei

Robusztussági vizsgálatok	Hatás előjele	Szignifikancia	Instrumentum erőssége
Alternatív instrumentum (ELTE, Corvinus)	negatív	Nem ($p = 0,545$)	Nagyon gyenge ($p = 0,659$)
Alternatív instrumentum (vidéki intézmény – vidék)	pozitív	Igen ($p = 0,008$)	Mérsékelten gyenge ($p = 0,174$)
LIML/2SLS lineáris IV	pozitív	Mérsékelten ($p \approx 0,14$)	Elfogadható
Bootstrap (1000 ismétlés)	pozitív	Marginálisan ($p = 0,059$)	Elfogadható
Heckman szelekció	pozitív (nem konvergált)	Nem szignifikáns ρ	Szelekció nem jelentős
Placebo instrumentum	negatív	Nem ($p = 0,412$)	Gyenge (várt)

Forrás: Saját szerkesztés.

Az eredmények alapján tehát továbbra is megerősíthető az alapvető következtetés, amely szerint az akadémiai kiválasztási folyamatban a hálózati tőkének valóban kiemelt jelentősége van, ugyanakkor a további kutatások során mindenképpen ajánlott gondosan megválasztott, erősebb és relevánsabb instrumentumokkal operálni. A vidéki intézmények és más intézményi affiliációk szerepének vizsgálata önmagában nem tűnik elegendően informatívnak, ezért ezek finomhangolása, például további hálózati vagy publikációs mutatókkal való kombinálása ajánlott.

Összefoglalás

Elemzésünk célja annak feltárása volt, hogy mi mozgatja a Magyar Tudományos Akadémia IX. Osztályán belül a levelező tagság elnyerésének folyamatát. Nem csupán az érdekelt bennünket, hogy kiket választanak meg, hanem az is, hogy milyen logika szerint működik a kiválasztás. Megnéztük a formális teljesítménymutatókat – publikációkat, idézettségeket, H-indexet –, és mellé tettük az informális tényezőket: a támogató háló nagyságát és szerkezetét, valamint a jelölések ismétlődését.

A kép, ami kirajzolódott, egyértelmű: a tudományos teljesítmény fontos, de nem döntő tényező. Egy bizonyos küszöb elérése után a további teljesítmény növekedése alig növeli a választás esélyét. A valódi szelekciós erőt a kapcsolati háló hordozza. Az ajánlók száma és központi pozíciója legerősebb előrejelző. Az is kiderült, hogy a külső ajánlások inkább hátrányt jelentenek – a rendszer belső kohéziója erősebb, mint a külső impulzusokra való nyitottsága.

A demográfiai tényezők, mint a nem és az életkor, csak finoman árnyalják a képet: a nők és a pálya végén lévő kutatók esélyei alacsonyabbak, de ezek a hatások gyengék. Az intézményi háttér és a diszciplináris hovatartozás viszont már érezhetően számít: a jogtudomány előnyt élvez, a harmadik rend perifériára szorul.

Robusztussági vizsgálataink azt mutatták, hogy ezek a megállapítások nem függenek a modell apró beállításaitól vagy az alkalmazott becslési eljárástól. A rendszer belső logikája stabil: aki a támogató hálózat középpontjába tudja pozícionálni magát, annak jók az esélyei; aki kívül reked ezen a körön, annak hiába magas a publikációs mutatója, kisebb az esélye a sikerre.

A tanulság kettős. Egyrészt a rendszer képes szűrni: valóban csak azok jutnak be, akiknek teljesítménye megfelel a minimumelvárásoknak. Másrészt azonban a szelekció nem tisztán meritokratikus: a kapcsolati tőke mobilizálása nélkülözhetetlen. Ez felveti a tudományos elit újratermelődésének kérdését, és a jövőbeni kutatás

számára is fontos irányt jelez: érdemes vizsgálni, hogyan lehet a hálózati logikát és a teljesítményelvet úgy összehangolni, hogy a rendszer egyszerre legyen igazságos és nyitott az új kiválóságok számára.

Fontos leszögezni: elemzésünk nem tévedhetetlenségi bizonyítvány. Adataink gazdagok, becsléseink robusztusak, de a valóság komplexebb annál, hogy pusztán számszerűsítéssel maradéktalanul megragadható legyen. A kapcsolati hálók mélyebb rétegei, az informális alkuk, a rejtett lobbitevékenység és az egyéni reputáció finom mechanizmusai nem látszanak teljes tisztasággal a statisztikai modellekben. Ezért értelmezésünk szükségképpen korlátozott: a mögöttes társadalmi folyamatokat csak közelíteni tudjuk, feltárni teljes egészében nem.

A kutatás több irányban is folytatható. Az egyik kézenfekvő lépés a kvalitatív mélyfúrás: interjúk, esettanulmányok, amelyek az adatbázis száraz számaint élő tapasztalatokkal és történetekkel egészítik ki. A másik irány az idődimenzió feltárása: hogyan változik a támogató háló, hogyan épül és kopik a reputáció, és hogyan hatnak mindezekre a politikai és intézményi reformok. Harmadszor, érdemes kiterjeszteni az elemzést az MTA-doktora eljárásokra is, ahol hasonló mechanizmusok – a szubjektív értékelés túlsúlya, a kapcsolati tőke szerepe –figyelhetők meg. Előzetes megfigyelések szerint fiatal, nem kimagasló teljesítményű kollégák jó belső mentorral sikerrel veszik az eljárást, míg idősebbek olyan életútra kapják meg, amelyek az MTMT alapján nem felelnek meg egyértelműen a követelményeknek. E jelenségek szisztematikus vizsgálata tovább árnyalná a hazai tudományos elismerési mechanizmusok képét.

Nem kerülhető meg a normatív kérdés sem: milyen irányba kellene mozdulnia a rendszernek, ha valóban közelíteni akar a meritokratikus ideálhoz? A tapasztalat azt mutatja, hogy a pusztán formális szabálymódosítás kevés. Ha az informális hálózat marad a kiválasztás fő csatornája, a változás is korlátozott lesz. Valódi elmozdulást mélyebb intézményi kultúraváltás hozhat: olyan, amely nemcsak a kritériumokat, hanem a döntési mechanizmus alaplogikáját is átalakítja. Ebben a kontextusban különösen problematikus a külföldön (főként az Egyesült Királyságban és Hollandiában) terjedő kvalitatív értékelés hazai átvételének veszélye. E modell – amely a narratív önértékelésre és az impakt kvalitatív leírására helyezi a hangsúlyt – azokban a tudományos kultúrákban fejlődött ki, amelyek már átestek a kvantitatív szélsőségek (például a folyóiratok impakt faktorának fetiszizálása) korszakán, és ahol a szakmai közösség rendelkezik azzal az ítélőképeséssel, amely lehetővé teszi a teljesítmény gyors, kontextuális megítélését mély tudománymetriai ismeretek nélkül is. A magyar tudományos közösség azonban még nem jutott el erre a szintre: a kvantitatív

mutatók használata nem vált rutinná, az MTMT mechanikus alkalmazása helyett a kvalitatív megközelítés könnyen válhat a kapcsolati tőke és a szubjektív preferenciák legitimálásának eszközévé. Amíg nem alakul ki széles körű konszenzus a mérhető teljesítmény értékeléséről, addig a kvalitatív rendszerek bevezetése nem a meritokrácia erősítését, hanem annak további gyengítését szolgálja.

Összegzésül: amit bemutattunk, túlmutat egy akadémiai statisztikai gyakorlaton. Társadalmi diagnózis is egyben. A tudományos közösség belső piaca nem tisztán meritokratikus: a kapcsolati tőke és a belső beágyazottság jelenleg meghatározóbb a kiválasztásban, mint a mérhető teljesítmény. Aki valódi reformot akar, annak e struktúrák mélyére kell néznie – és az ösztönzőket úgy alakítania, hogy a kiválóság és a nyitottság ne csak deklaráció, hanem ténylegesen érvényesülő gyakorlat legyen.

Hivatkozások

- Aadland, E., Cattani, G., & Ferriani, S. (2019). Friends, gifts, and cliques: Social proximity and recognition in peer-based tournament rituals. *Academy of Management Journal*, 62(3), 883–917. <https://doi.org/10.5465/amj.2016.0437>
- Ahmed, B., Wang, L., Hussain, W., Mustafa, G., & Afzal, M. T. (2025). Investigating scholarly indices and their contribution to recognition patterns among awarded and non-awarded researchers. *International Journal of Data Science and Analytics*, 1–18. <https://doi.org/10.1007/s41060-024-00702-x>
- Aizenman, J., & Kletzer, K. (2011). The life cycle of scholars and papers in economics – the ‘citation death tax’. *Applied Economics*, 43(27), 4135–4148. <https://doi.org/10.1080/00036846.2010.485930>
- Alhuzali, T., Beh, E. J., & Stojanovski, E. (2022). Multiple correspondence analysis as a tool for examining Nobel Prize data from 1901 to 2018. *PLOS ONE*, 17(4), e0265929. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0265929>
- Balogh, G., & Golovics, J. (2023). A gazdaságtudományi doktori iskolák helyzete Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*, 70(3), 322–338. <http://dx.doi.org/10.18414/KSZ.2023.9.1038>
- Barabási Albert-László (2018). *A képlet*. Libri Kiadó, Budapest.
- Benczúr, P., Kézdi, G., Kondor, P., Mátyás, L., & Valentinyi, Á. (2013). Javaslat a magyarországi közgazdasági doktori képzés korszerűsítésére. *Közgazdasági Szemle*, 60(6), 722–732. <http://www.kszemle.hu/tartalom/letoltes.php?id=1394>
- Boettke, P. J., Fink, A., & Smith, D. J. (2012). The impact of Nobel Prize winners in economics: Mainline vs. mainstream. *American Journal of Economics and Sociology*, 71(5), 1219–1249. <https://doi.org/10.1111/j.1536-7150.2012.00861.x>
- Bornmann, L., & Haunschild, R. (2024). The Prize Winner Index (PWI): A proposal for an indicator based on scientific prizes. *Journal of Informetrics*, 18(4), 101560. <https://doi.org/10.1016/j.joi.2024.101560>
- Chan, H. F., Frey, B. S., Gallus, J., & Torgler, B. (2014). Academic honors and performance. *Labour Economics*, 31, 188–204. <https://doi.org/10.1016/j.labeco.2014.05.005>

- Chan, H. F., Gleeson, L., & Torgler, B. (2014). Awards before and after the Nobel Prize: A Matthew effect and/or a ticket to one's own funeral? *Research Evaluation*, 23(3), 210–220. <https://doi.org/10.1093/reseval/rvu011>
- Chan, H. F., Mixon Jr., F. G., Sarkar, J., & Torgler, B. (2022). Recognition and longevity: An examination of award timing and lifespan in Nobel laureates. *Scientometrics*, 127(6), 3629–3659. <https://doi.org/10.1007/s11192-022-04379-6>
- Chan, H. F., Mixon Jr., F. G., & Torgler, B. (2018). Relation of early career performance and recognition to the probability of winning the Nobel Prize in economics. *Scientometrics*, 114, 1069–1086. <https://doi.org/10.1007/s11192-017-2614-5>
- Choi, C., & Everard, B. (2009). Who will win the Nobel Prize? *Economics Bulletin*, 29(2), 1107–1116. <http://www.accessecon.com/pubs/eb/2009/volume29/eb-09-v29-i2-p58.pdf>
- Csaba, L. (2000). A világpiaci és a magyar közgazdaságtan. *BUKSZ*, 12(4), 315–318. <https://epa.oszk.hu/00000/00015/00020/vita.html#csaba>
- Csaba, L. (2013). Kérdőjelek a közgazdaságtanban és oktatásában. *Közgazdasági Szemle*, 60(1), 47–63. <http://www.kszemle.hu/tartalom/letoltes.php?id=1358>
- Csaba, L. (2023). A mindenséggel mérd magad! *Educatio*, 32(3), 385–395. <https://doi.org/10.1556/2063.32.2023.3.2>
- Csaba, L., Szentes, T., & Zalai, E. (2014). Tudományos-e a tudománymérés? *Magyar Tudomány*, 175(4), 442–466. https://matarka.hu/klikk.php?cikkmutat=2046424&mutat=http://epa.oszk.hu/00600/00691/00127/pdf/EPA00691_mtud_2014_04_442-466.pdf
- Csóka, I., Neszveda, G., & Sebestyén, G. (2019). Tudományos teljesítmény mérése a magyar felsőoktatás gazdasági képzéseiben. *Közgazdasági Szemle*, 66(7–8), 751–770. <http://dx.doi.org/10.18414/KSZ.2019.7-8.751>
- Dobos, I., Michalkó, G., & Nováky, E. (2017). Habilitáltak publikációs adatainak vizsgálata többváltozós statisztikai módszerekkel. *Statisztikai Szemle*, 95(7), 669–691. <https://doi.org/10.20311/stat2017.07.hu0669>
- Dobos, I., Michalkó, G., & Nováky, E. (2019). Habitus-metria: a hazai gazdaságtudományi habilitációs eljárások áttekintése nemzetközi összehasonlításban. *Statisztikai Szemle*, 97(5), 439–457. <https://doi.org/10.20311/STAT2019.5.HU0439>
- Dobos, I., Michalkó, G., & Sasvári, P. L. (2020). Messze még a híd? Kelet-Közép-Európa gazdaságtudományi kutatóinak összehasonlítása. *Statisztikai Szemle*, 98(8), 981–1000. <https://doi.org/10.20311/stat2020.8.hu0981>
- Dobos, I., Michalkó, G., Nováky, E., & Sasvári, P. L. (2019). A Statisztikai Szemle habitus-metria diskurzusára alapozott scénárió. *Statisztikai Szemle*, 97(10), 972–980. <https://doi.org/10.20311/STAT2019.10.HU0972>
- Farys, R., & Wolbring, T. (2021). Matthew effects in science and the serial diffusion of ideas: Testing old ideas with new methods. *Quantitative Science Studies*, 2(2), 505–526. https://doi.org/10.1162/qss_a_00129
- Freund, T. (2025). *Elnöki tájékoztatás Schmidt Mária írásával kapcsolatban*. https://mta.hu/mta_hirei/elnoiki-tajekoztatasi-schmidt-maria-irasaval-kapcsolatban-114349
- Frey, B. S., & Gallus, J. (2014). The power of awards. *The Economists' Voice*, 11(1), 1–5. <https://doi.org/10.1515/ev-2014-0002>
- Frey, B. S., & Gallus, J. (2016). Honors: A rational choice analysis of award bestowals. *Rationality and Society*, 28(3), 255–269. <https://doi.org/10.1177/1043463116634656>
- Frey, B. S., & Gallus, J. (2017). Towards an economics of awards. *Journal of Economic Surveys*, 31(1), 190–200. <https://doi.org/10.1111/joes.12127>
- Frey, B. S., & Neckermann, S. (2009). Abundant but neglected: Awards as incentives. *The Economists' Voice*, 6(2). <https://doi.org/10.2202/1553-3832.1378>
- Frey, B. S., & Neckermann, S. (2009). Awards: A disregarded source of motivation. *Journal of Library & University Publishing*. <https://doi.org/10.22029/jlupub-344>

- Gallus, J., & Frey, B. S. (2017). Awards as strategic signals. *Journal of Management Inquiry*, 26(1), 76–85. <https://doi.org/10.1177/1056492616658127>
- Haslam, N., & Baes, N. (2023). Scientific eminence and scientific hierarchy: bibliometric prediction of fellowship in the Australian Academy of Science. *Scientometrics*, 128(12), 6659–6674. <https://doi.org/10.1007/s11192-023-04870-8>
- Hou, L., Wu, Q., & Xie, Y. (2022). Does early publishing in top journals really predict long-term scientific success in the business field? *Scientometrics*, 127(11), 6083–6107. <https://doi.org/10.1007/s11192-022-04509-0>
- Jiang, F., & Liu, N. (2018). The hierarchical status of international academic awards in social sciences. *Scientometrics*, 117, 2091–2115. <https://doi.org/10.1007/s11192-018-2928-y>
- Jin, C., Ma, Y., & Uzzi, B. (2021). Scientific prizes and the extraordinary growth of scientific topics. *Nature Communications*, 12(1), 5619. <https://doi.org/10.1038/s41467-021-25712-2>
- Kosfeld, M., Neckermann, S., & Yang, X. (2017). The effects of financial and recognition incentives across work contexts: The role of meaning. *Economic Inquiry*, 55(1), 237–247. <https://doi.org/10.1111/ecin.12350>
- Krajcsák, Z., & Szabó, I. (2021). A megbízható és objektív publikációs teljesítménymérés szükségessége: a gazdálkodástudományok igénye a változásra és a tudomanymetria.com projekt. *Vezetéstudomány – Budapest Management Review*, 52(12), 31–39. <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2021.12.04>
- Laki, M. (1995). Zárthelyi dolgozat. *BUKSZ*, 1995 (tavasz), 83–84.
- Lengyel, I. (2015). Vágyak és realitások közt vergődve: A közgazdasági doktori képzésekről. *Közgazdasági Szemle*, 62(7–8), 819–834. https://real.mtak.hu/25814/1/07_Lengyel_Imre_u.pdf
- Lengyel, I. (2021). Láttelet a hazai közgazdasági felsőoktatásról az egyetemek fenntartóváltása előtt. *Közgazdasági Szemle*, 68(10), 1055–1088. <http://dx.doi.org/10.18414/KSZ.2021.10.1055>
- Lengyel, I. (2025). Doktori iskolák: kutatók és/vagy oktatók képzése? *Magyar Tudomány*, 186(3), 566–579. <https://doi.org/10.1556/2065.186.2025.3.19>
- Lentner, Cs. (2025). Pénz, paripa, fegyver! És teljesítmény? Nem sok... *Index*. <https://index.hu/velemeney/2025/05/05/mta-kozgyules-orban-viktor-tiszteletidjak-tudomanyos-teljesitmeny-felulvizsgalat>
- Lincoln, A. E., Pincus, S., Koster, J. B., & Leboy, P. S. (2012). The Matilda Effect in science: Awards and prizes in the US, 1990s and 2000s. *Social Studies of Science*, 42(2), 307–320. <https://doi.org/10.1177/0306312711435830>
- Major, I. (2000). Hol a mainstream mostanában? *BUKSZ*, 12(4), 318–322. https://www.kornai-janos.hu/media/about/reviews/BUKSZ_2000_Tel_Major_Istvan_Hol-a-mainstream-mostanaban.pdf
- McCabe, M. J., & Babutsidze, Z. (2024). *Scientific prizes and post-award attention: Evidence from the Nobel Prize in economics*. Boston University Questrom School of Business Research Paper. <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3534922>
- Meho, L. I. (2020). Highly prestigious international academic awards and their impact on university rankings. *Quantitative Science Studies*, 1(2), 824–848. https://doi.org/10.1162/qss_a_00045
- Michalkó, G., & Zsóka, Á. (2016). Quo vadis, gazdálkodástani doktori iskola? *Köz-gazdaság*, 11(1), 187–202. <https://www.retp.eu/index.php/retp/article/view/388>
- Mitsis, P. (2022). The Nobel Prize time gap. *Humanities and Social Sciences Communications*, 9, 407. <https://doi.org/10.1057/s41599-022-01418-8>
- Mixon Jr, F. G., & Upadhyaya, K. P. (2019). Research productivity and the ranking of junior economics faculty: An appraisal of alternative metrics. *Advances in Management and Applied Economics*, 9(2), 9–17. http://www.scienpress.com/Upload/AMAE%2FVol%209_2_2.pdf
- Mixon Jr, F. G., Torgler, B., & Upadhyaya, K. P. (2022). Committees or markets? An exploratory analysis of best paper awards in economics. *Economics*, 10(5), 110. <https://doi.org/10.3390/economics10050110>
- Mixon, F. G., Torgler, B., & Upadhyaya, K. P. (2017). Scholarly impact and the timing of major awards in economics. *Scientometrics*, 112, 1837–1852. <https://doi.org/10.1007/s11192-017-2429-4>

- Móczár, J. (2014). Rendszerváltás és közgazdaság-tudomány. *Közgazdasági Szemle*, 61(2), 220–227. <http://www.kszemle.hu/tartalom/letoltes.php?id=1456>
- Móczár, J. (2019). Barabási-féle sikertörvények, hálózatok és közpénzek a magyar tudományban. *Pénzügyi Szemle*, 64(1), 111–126. https://unipub.lib.uni-corvinus.hu/9375/1/moczarj-2019-1-m-javitott2pdf_20190502111308_10.pdf
- Sanderson, A. R., & Siegfried, J. J. (2019). The Nobel Prize in economics turns 50. *The American Economist*, 64(2), 167–182. <https://doi.org/10.1177/0569434519852429>
- Sasvári, P. L., Teleki, B., & Urbanovics, A. (2020). How to go on university professors? Or the minimum publication requirement in social sciences. *Civic Review*, 16(Special Issue), 265–283. <https://doi.org/10.24307/psz.2020.1217>
- Sasvári, P., & Nemeslaki, A. (2018). Az MTA Gazdasági és Jogi Osztály köztestületi tagjai tudományos teljesítményének empirikus elemzése az MTMT alapján. *Magyar Tudomány*, 179(9), 1399–1412. <https://doi.org/10.1556/2065.179.2018.9.13>
- Sasvári, P., Bakacsi, G., & Urbanovics, A. (2021). „Két út van előtttem, melyiken induljak?” Gazdaság- és társadalomtudományi karok Web of Science és Scopus által indexált folyóiratcikkeinek vizsgálata 2016 és 2020 között. *Vezetéstudomány – Budapest Management Review*, 52(12), 16–30. <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2021.12.03>
- Sasvári, P., Nemeslaki, A., & Duma, L. (2019). Exploring the influence of scientific journal ranking on publication performance in the Hungarian social sciences: The case of law and economics. *Scientometrics*, 119(2), 595–616. <https://doi.org/10.1007/s11192-019-03081-4>
- Schmidt, M. (2025). Az utolsó, szinte érintetlenül maradt sztálinista intézmény: A Magyar Tudományos Akadémia. *Látószög blog*. <https://latoszogblog.hu/aktualis/az-utolso-szinte-erintetlenul-maradt-sztalinista-intezmeny-magyar-tudomanyos-akademia/>
- Simonovits, A. (2004). Publikációs szelekció a közgazdaságtanban. *BUKSZ*, 16(2), 158–164. <http://buzsz.c3.hu/0402/07simon.pdf>
- Tol, R. S. (2023). Nobel begets Nobel in economics. *Journal of Informetrics*, 17(4), 101457. <https://doi.org/10.1016/j.joi.2023.101457>
- Török, Á. (2000). Csónakok a parton, avagy mivel keljünk át a főáramon? *BUKSZ*, 12(3), 211–214.
- Török, Á. (2009). Társadalomtudományi tények és természettudományos módszerek. *Közgazdasági Szemle*, 56(11), 1067–1087. http://epa.niif.hu/00000/00017/00165/pdf/1_torok.pdf
- Török, Á. (2013). Levelled or tilted playing field? *Közgazdasági Szemle*, 60(3), 342–351. <http://www.kszemle.hu/tartalom/letoltes.php?id=1373>
- Valentinyi, Á. (2000). A tudomány piaca és a hazai közgazdaságtan. *BUKSZ*, 12(2), 144–150.
- von Zedtwitz, M., Gutmann, T., & Engelmann, P. (2025). The Nobel „pride” phenomenon: An analysis of Nobel Prize discoveries and their recognition. *Research Policy*, 54(1), 105150. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2024.105150>
- Xu, B., Guo, J., & Liu, S. (2024). Graph-based algorithm for exploring collaboration mechanisms and hidden patterns among top scholars. *Expert Systems with Applications*, 249, 123810. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2024.123810>
- Zheng, J., & Liu, N. (2015). Mapping of important international academic awards. *Scientometrics*, 104, 763–791. <https://doi.org/10.1007/s11192-015-1613-7>

Jogi melléklet

Külgazdaság, LXIX. évf., 2025. november-december (114–130. o.)

A kényszermunkával előállított áruk kereskedési tilalma

CSEKŐ KATALIN*

Az Európai Unió új, ESG-alapú szabályozási rendszere 2024 decemberében új elemmel, a kényszermunkával előállított termékek külkereskedelmét és belsőpiaci forgalmazását tiltó rendelettel bővült. A törvény hatálya alá tartozó upstream és downstream¹ vállalkozásoknak mind az előállítási, mind a (kül)kereskedelmi folyamataikat meg kell tisztítaniuk bármely olyan árutól vagy szolgáltatástól, amely sérti a tisztességes munkakörülményekre vonatkozó európai alapelveket. A cikk az Európai Unió kényszermunkával előállított termékek uniós piacon belüli tilalmáról szóló rendeletében² előírt vállalati adatszolgáltatási kötelezettség amerikai összefüggését és a jelentéssel kapcsolatos feladatok CSDD-irányelv³ és ESRS (European Sustainability Reporting Standards) általi meghatározottságát mutatja be. Az uniós kényszermunka-mentességi rendeletből eredő vállalati átvilágítási, ellenőrzési és

¹ Az upstream vállalkozás olyan gazdasági entitás, amely az ESG-jelentésadásra kötelezett vállalat része. Olyan terméket és/vagy szolgáltatást állít elő, amelyet a jelentésadásra kötelezett gazdálkodó a saját termékéhez vagy szolgáltatásához felhasznál. A downstream szereplőt a jelentésadásra kötelezett vállalat mint disztribútort, ügyfelet, hulladékkezelőt stb. alkalmazza (European Sustainability Reporting Standards).

² Az Európai Parlament és Tanács (EU) 2024/3015 rendelete a kényszermunkával előállított termékek uniós piacon belüli tilalmáról és az (EU) 2019/1937 irányelv módosításáról, amely 2024. december 12-én lépett hatályba.

³ Corporate Sustainability Due Diligence Directive: Az Európai Parlament és Tanács (EU) 2024/1760 irányelve a fenntarthatósággal kapcsolatos vállalati átvilágításról.

* Csekő Katalin egyetemi docens, Károli Gáspár Református Egyetem, Gazdaságtudományi, Egészségtudományi és Szociális Kar. E-mail: cseko.katalin@kre.hu ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1461-0531>

A kézirat 2025. január 24-én érkezett a *Külgazdaság* szerkesztőségébe.

<https://doi.org/10.47630/KULG.2025.69.11-12.114>

dokumentációs kötelezettségek a globális értékláncok szervezeti struktúrájának és működési modelljének radikális átalakulását vetítik előre.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: K220, F180.

Kulcsszavak: kényszermunka, értékláncok, CSDDD, ESRS

Abstract

Prohibition on trading in goods produced by forced labor

KATALIN CSEKŐ

In December 2024, the European Union's new ESG-based regulatory system was expanded with a new element, a regulation prohibiting the foreign trade and internal market distribution of products produced by forced labor. Mainstream and downstream companies within the scope of the law must clean up their production and (foreign) trade processes for any goods or services produced in violation of European principles on fair working conditions. This article presents the US context of the corporate reporting obligations set out in the European Union's Forced Labor Regulation and the reporting tasks defined by the CSDD (Corporate Sustainability Due Diligence Directive) and the European Sustainability Reporting Standards (ESRS). The corporate due diligence, monitoring, and documentation obligations arising from the EU Forced Labor Regulation foreshadow a radical transformation of the organizational structure and operating model of global value chains.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: K220, F180.

Keywords: forced labor, value chains, CSDDD, ESRS.

Bevezetés

2022. szeptember 14-én az Európai Bizottság sajtóközleményt adott ki, amelyben behozatali és kiviteli tilalom bevezetését javasolta bármely kényszermunkával előállított termékre és annak a tagállamokban történő fizikai vagy online forgalmazására.

A tiltás általános tárgyi és személyi hatályú; egyrészt mind a 22 áruosztályban felsorolt termékre, másrészt – vállalati mérettől függetlenül – minden olyan gazdálkodó esetében is alkalmazandó, amely belföldi vagy külföldi értékesítési, illetve beszerzési tranzakcióban közvetlenül vagy közvetve vesz részt.

Az Európai Bizottság a javaslat indoklásában az ILO 2022. évi jelentésében foglalt adatokra hivatkozik (ILO, 2022), és az USA kényszermunka (*forced labour*) joganyagának terminológiáját használja.

A jogi kodifikációs munka után 2024. december 12-én lépett életbe az Európai Unió 2024/3015 a kényszermunkával előállított termékek uniós piacon belüli tilalmáról szóló rendelete, amely mind koncepciója, mind tartalma alapján összhangban van az Európai Unió és az USA között folyamatosan zajló háromoldalú kereskedelmi és munkaügyi párbeszéd (Tripartite Trade and Labour Dialogue) keretében rögzített követelményekkel. Az egyeztetések során a felek olyan kereskedelempolitikai és információs működtetést vállaltak, amely képes megakadályozni a gyermek- és kényszermunkával történő gyártást és az így létrehozott termékek forgalomba kerülését.

A tárgyaló felek azt is kijelentették, hogy a sikeres, igazságos és inkluzív zöld-átállás egyik feltétele az ellátási láncok megtisztítása a gyermek- és kényszermunkától. E közös cél elérését egyrészt azonos elveken nyugvó engedélyezési és határ-, illetve vámellenőrzési eljárásokkal, másrészt a kijelölt hatóságok közötti valós idejű információcserével kell biztosítani. Az összehasonlítható és ellenőrizhető adattartalmat a vállalatoknak – saját költségviselésük mellett – kell lehetővé tenniük az előírt dokumentumok és jelentések rendelkezésre bocsátásával.

Ennek a tanulmánynak a 2025. augusztus 21-én közzétett Közös nyilatkozat az USA és az Európai Unió keretéről a kölcsönös, tisztességes és kiegyensúlyozott kereskedelemről szóló megállapodásról⁴ című dokumentum ad különleges aktualitást. Ebben a megállapodásban az Európai Unió azt vállalta, hogy a CSDD-irányelvből eredő kötelezettségek nem fognak túlzott adminisztrációs terhet róni a kis- és középvállalkozásokra. Az irányelv rendelkezéseit azoknak a vállalatoknak is alkalmazniuk kell, amelyek országa magas színvonalú releváns szabályozással rendelkezik. A nyilatkozat azokra a dokumentációs kötelezettségekre utal, amelyeket a direktíva hatálya alá tartozó vállalatoknak kell teljesíteniük.

A cikk műfaja kvalitatív elemzés. Célja, hogy fölvázolja ezeket az új compliance, azaz megfelelési adatszolgáltatási és adminisztratív terheket. A tanulmány betekintést ad az uniós rendelet mintájául szolgáló amerikai szabályozásba, beleértve annak végrehajtási gyakorlatát. A két entitás közötti szoros vámadminisztrációs együttműködés miatt az uniós szabályozás vélhetően követni fogja az amerikai sztenderdjeit.

Az USA joganyagának áttekintő ismertetése azért is lényeges, mert az amerikai törvények és elnöki rendeletek tárgyi és személyi hatálya a közvetlen külföldi

⁴ https://policy.trade.ec.europa.eu/news/joint-statement-united-states-european-union-framework-agreement-reciprocal-fair-and-balanced-trade-2025-08-21_en

termékekre vonatkozó szabályok (Foreign Direct Product Rules, FDRP) alapján az Európai Unióban letelepedett gyártókra és forgalmazókra is kiterjed. Az FDPR rendelkezései szerint az exportellenőrzési törvény (Export Administration Act)⁵ szabályait mindazon direkt külföldi termékekre is kötelező alkalmazni, amelyek amerikai technológiával vagy software felhasználással készültek. E termékek esetében figyelembe kell venni az USA nemzetbiztonsági szabályait is.

A cikkben bemutatott rendelkezések és különösen a vámhatóságok jogkörében lévő folyamatok ismertetése hasznos információval szolgál a vállalati megfelelési rendszerek megteremtéséhez vagy újragondolásához és a pénzbírságok, illetve büntetőjogi konzekvenciák elkerüléséhez. A szakirodalmi áttekintés azokat a szakcikkeket mutatja be, amelyek a hatályban lévő különféle nemzeti jogszabályok ismertetésével foglalkoznak. Az USA gyermek- és kényszermunka felszámolására vonatkozó joganyagának ismertetése után a tanulmány az Európai Unió szabályozását tekinti át. Az összefoglalás az új uniós jogszabályból eredő komplex adminisztratív és jelentésadási kötelezettségek miatt az előzetes szakmai egyeztetés szükségességére hívja fel a figyelmet.

Szakirodalmi áttekintés

A kényszermunka fogalmának és tartalmi elemeinek meghatározása szorosan összefügg a modern rabszolgaság (modern slavery) definíciójával. Amíg a modern rabszolgaság jogi terminológiájának és szabályozásának fejlődéstörténetével több cikk is foglalkozik, addig az ellátási láncok dokumentációs kötelezettségére csak két tanulmány (Acuff et al., 2020; Nolan & Pryde, 2024) utal röviden.

A modern rabszolgaság fogalmát tárgyaló cikkek közül Bhakoo & Meshram (2021) tanulmányának az a fejezete emelendő ki, amely a modern kori rabszolgaságot határozza meg. A fogalom részelemeit több szerző is vizsgálta (Bell, 2016., Singh & Mishra, 2024; Acuff et al., 2020; Hiscock & Farvar, 2018). Singh & Mishra (2024) a definíció megszületését az ILO jelentései alapján szemlélte. Utalt a kényszermunka elleni küzdelem első törvényére, az USA 1930. évi vámtörvényének 307. cikkére (19. U.S.C. Code §1307), amely több más tanulmányban is megjelenik (Bell, 2016; Bhala, 2024; Acuff et al., 2020; Nolan & Pryde, 2024).

Acuff et. al. (2020) táblázatos formában ad áttekintést a modern rabszolgaságot tiltó több nemzeti jogszabályról, így az Egyesült Királyság modern rabszolgatörvényéről (Nolan & Pryde, 2024), a francia vállalati éberségi kötelezettségről szóló

⁵ Az USA exportellenőrzési rezsímje. <https://www.bis.gov/regulations/ear>

2017. évi törvényről (Corporate Duty of Vigilance), valamint a 2019. évi holland gyermekmunka megelőzésének kötelező gondosságáról (Child Labour Due Diligence Bill) szóló törvényjavaslatról. A cikk megemlíti Kalifornia államnak az ellátási lánc átláthatóságáról szóló törvényét (Transparency in Supply Chain Act), és foglalkozik az USA büntetőtörvénykönyvével is.

A körülbelül 3000 ausztrál vállalkozást érintő modern kori rabszolgaságról szóló törvény (Modern Slavery Act, 2018) megszületéséről és főbb rendelkezéseiről három cikk is beszámol (Hiscock & Farvar, 2018; Acuff et. al., 2020; Singh & Mishra, 2024).

Az USA ujjur kényszermunka megelőzéséről szóló törvénye (Uyghur Forced Labour Prevention Act – UFLPA) számos szerző művében szerepel, a törvény személyi hatálya alá tartozó szervezetekre (Entity List) történő utalással együtt (Singh & Mishra, 2024; Bhala, 2024).

Az USA, Mexikó, Kanada (USMCA) megállapodás 23.6. cikkében⁶ használt fogalmakat és az aláíró államok által vállalt kötelezettségeket Hiscock & Farvar (2018) is ismerteti a kényszermunkát a csendes-óceáni régióban bemutató tanulmányban. Az Európai Unió kényszermunkával kapcsolatos jogalkotásából a vitára bocsátott, de még tervezeti formában lévő jogszabályt kizárólag egy tanulmány említi (Fruscione, 2023).

Az USA kiegészítő jogszabályai

A szakirodalom által fentiekben hivatkozott alapjogszabályokon túl az USA-ban további négy törvény is kapcsolódik a kényszermunkával előállított termékek gyártásának és forgalmazásának tilalmához. Elsőként az 1956. évi pénzmosás elleni törvény⁷ érdemel figyelmet, amelynek alapján 500 000 dollár vagy az érintett vagyontárgy értékének kétszeresével egyenértékű pénzbírsággal, illetve maximum 20 évnyi börtönbüntetéssel sújtandó az a személy, aki jogellenes bevétel-szerző cselekményben vagy annak kísérletében vesz részt. Az USA kényszermunkáról szóló 18 U.S. Code § 1589 törvényi cikkelye nemcsak a kényszermunka alkalmazását nyilvánítja bűncselekménynek, hanem a kényszermunka hasznából való részesedést is.

Az USA 2015. évi kereskedelemkönnyítési és -végrehajtási törvénye (Trade Facilitation and Trade Enforcement Act – TFTEA) teljes körű felhatalmazást ad az

⁶ <https://ustr.gov/sites/default/files/files/agreements/FTA/USMCA/Text/23-Labor.pdf>

⁷ <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/1956>

⁸ <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/1589>

USA vám- és határvédelmi hatósága (Customs and Border Protection Agency – CBP) számára, hogy a kényszermunkával kapcsolatos rendelkezések érvényesítéséhez szükséges ellenőrzési⁹ és büntetési jogköröket¹⁰ gyakorolhassa.

Az amerikai vám- és határvédelmi hatóság egyik lényeges, operatív intézkedése az áruküldemény felszabadítást visszatartó végzés (Withhold Release Order). E cikk írásakor a CBP 52 áruküldemény felszabadítást visszatartó végzést bocsátott ki 15 ország importőreire vonatkozóan. A 2024. október 1-e és 2025. június 30-a közötti időszakban a CBP összesen 6947 szállítmányt állított meg a vámhatáron. Ezekben a gyanúra okot adó esetekben az érintett gazdálkodók megdönthető vélelemmel élhettek a vámhatóság intézkedésével szemben. Ha a vállalatok hitelt érdemlő dokumentumokkal nem tudták bizonyítani az importvámkezelésre bejelentett szállítmányuk kényszermunka-mentességét, akkor az áruküldeményüket elko-bozták. (A legutolsó közzétett adat szerint 132,55 millió USD értékben foglalt le a CBP kényszermunkával érintett árukat.)

Az USA 2017. évi, az Amerika ellenségei elleni küzdelemben alkalmazott szankciókról szóló törvény (Countering America's Adversaries Through Sanctions Act) III. fejezetének 321(b) cikke is említést érdemel; e törvényi hely alapján észak-koreai termékek esetében automatikusan feltételezni kell a kényszermunkát.

A kényszermunka felszámolásának további hatékony eszköze a gyors reagálású munkaügyi mechanizmus (Rapid Response Labour Mechanism), amelynek szabályai az említett USMCA-megállapodás 31. vitarendezési fejezetének „A” mellékletében olvashatók. A jogszabályban foglaltak megsértése esetén az adott gyártótól vagy üzemtől megtagadható az általa előállított termékeknek az USA vámterületére történő szállítása. 2021 és 2024 között 74 mexikói vállalat ellen indult ilyen eljárás.

Ahhoz, hogy az importvámeljárást kezdeményező vállalatok az amerikai jogalkotó által elvárt, kellően gondos (*due diligence*) magatartást tanúsítani tudják, érdemes áttanulmányozniuk a CBP iránymutatásait és az USA új stratégiáját,¹¹ amely a Kínából származó és kényszermunkával előállított bányászati és ipari feldolgozású termékekre vonatkozik.

A CBP útmutatója négy fejezetet tartalmaz, amelyből a kellő gondosságu ellenőrzési rendszerek információi (Due Diligence System Information), az ellátási lánc

⁹ 19 U.S.C. 1499 – Examination of merchandise

¹⁰ 19 U.S.C. § 1595a (2023) – Aiding unlawful importation

¹¹ Strategy to Prevent the Importation of Goods Mined, Produced, or Manufactured with Forced Labor in the People's Republic of China, <https://ustr.gov/about-us/policy-offices/press-office/press-releases/2024/july/forced-labor-enforcement-task-force-publishes-updated-uyghur-forced-labor-prevention-act-strategy>

nyomon követésének információi (Supply Chain Tracing Information) és az információk az ellátáslánc-menedzsmentben végrehajtott intézkedésekről (Information on Supply Chain Management Measures) fejezetet azért kell az európai uniós vállalatoknak is megismerniük, mert az ezekben foglalt dokumentációs előírások általános, extraterritoriális érvénnyel alkalmazandók. A 4. fejezet olyan bányatermékekre és ipari gyártmányokra tartalmaz előírásokat, amelyek az ujgur régióból származnak. Az egyes fejezetekben foglalt feladatok teljesítését a vállalatoknak független szakértők bevonásával kell hitelt érdemlően igazolniuk, auditáltatniuk. A CBP útmutatója alapján a jelentéstételre kötelezett (amerikai és külföldi illetőségű) vállalkozások a teljes értékláncukat kötelesek a kényszermunkával való érintettség szempontjából feltérképezni, és az átvilágításból származó adatokat – a vámokmányok megőrzésére irányadó határidőig – bármikor a hatóság rendelkezésére bocsátani.

Ha az upstream és downstream folyamatok bármely szakaszában az átvilágítást végző vállalat kényszermunkát vagy annak gyanúját észleli, akkor az adott beszállítóval köteles azonnal megszüntetni az üzleti kapcsolatát és újraszervezni az érintett folyamatokat. Az importőröknek – a fentiek értelmében – részletes leírással kell rendelkezniük az ellátási láncukon belül a bányászat, a gyártás és a feldolgozás helyzetéről és az abban részt vevő vállalkozások cégjogi státuszáról.

A vállalatok ellenőrzési, nyilvántartási és nyomon követési kötelezettsége minden olyan adatra, bizonyítékra és dokumentációra kiterjed,¹² amely az adott árura vagy annak bármely komponensére (alkatrész, összetevő stb.) vonatkozik. Az importőröktől megkövetelt adatgyűjtési és adatkezelési feladat rendkívüli mélységű. A gyártási kapacitás-kihasználtság dokumentálásán túl a vállalatok kötelesek részletes jegyzőkönyveket készíteni az upstream és a downstream beszállítóknál tett gyárlátogatásaikról. Azt is igazolniuk kell, hogy a beszállítóiknál az adott termékhez szükséges anyagfelhasználás összhangban áll-e a legyártott késztermék mennyiségével. Néhány kiemelten kezelendő termék esetében, mint amilyen például a gyapot, a poliszilikon vagy a paradicsom, az importőröknek a termelési folyamat minden egyes lépését – a beszerzéstől a végső értékesítésig – bemutató folyamatábrával is rendelkezniük kell. Miután a jelentéstételre kötelezett szervezeteknek mindazon jogi, illetve adott esetben magánszemélyeket is ellenőrizniük kell, akikkel ugyan

¹² Megrendelések (PO), a beszállítói (vagy albeszállítói) számlák, csomagolási listák, anyagjegyzékek, származási igazolások, minden fizetéssel kapcsolatos dokumentáció és feljegyzés, az eladók raktári nyilvántartása, beleértve a kikötői átvételi elismervényeket, a raktárjegyeket és minden fuvarokmányt, így különösen a rakományjegyzéket (*manifest*), a tengeri hajórakjegyet, az *airway billt* stb., a vevő készletnyilvántartását, a raktárbevételezési bizonylatokat és bármilyen olyan elismervényt, amely a beszállítóktól származik, és bármely az exportálással és az importálással kapcsolatos dokumentumot és feljegyzést.

nem állnak közvetlen üzleti kapcsolatban, de az értéklánc teljesítményéhez hozzájárulnak, a fenti bizonyítási kötelezettségek a szerződött partnereik alvállalkozóira is kiterjednek.

A fenti szabályokat kiegészíti az USA 19. C.F.R. §152.102 (g)¹³ törvényi rendelkezése, amely a kapcsolódó személy (*related person*) fogalmát rögzíti. Kapcsolódó személynek minősülnek az adott szervezet munkavállalói, vezető tisztségviselői és a végső tulajdonosok (*ultimate owners*) is. Végső tulajdonosnak tekintendő bármely olyan személy, aki közvetlenül vagy közvetve irányítási és/vagy ellenőrzési befolyással rendelkezik a szervezetben, és ezáltal ő viseli a fent ismertetett egymással összefüggő, összetett törvények megsértéséből eredő büntetőjogi felelősséget is. Az EU jogszabályai is ismerik a végső tulajdonos fogalmát, amely az amerikai terminológiával azonos.

Az USA-ban összesen nyolc hatóság rendelkezik a kényszers munkával kapcsolatos jogszabályok érvényesítésére vonatkozó jogkörrel. Az importőrök jogkövető magatartását számos adatbázis segíti,¹⁴ amelyek közül relevanciájával az USA Munkaügyi Minisztériumának honlapján található információtömeg emelkedik ki.¹⁵

Az Európai Unió szabályozása

Az Európai Parlament és Tanács (EU) 2024/3015 rendelete az Európai Unió Alapelvei¹⁶ mellett az ILO 1930. évi 29. konvenciójának 2. cikkelyében foglalt elvekre és kötelezettségekre támaszkodik. Az ILO konvenciójának terminológiája szerint kényszers munkának minősül „a túlzott túlórátatás, a bér különféle jogcímenek való visszatartása vagy túlzott mértékű csökkentése, a bérezést, illetve a munkafeltételeket illetően elkövetett megtévesztés, a szabad mozgás korlátozása, ideértve a személyi iratok visszatartását, az elkülönítést és a munkahelyre vagy bármely zárt területre való bezáratást, a munkabér rendszertelen vagy késve történő megfizetését vagy a munkabér meg nem fizetését abból a célból, hogy a foglalkoztatottat a munkahelyhez kössék, és végezetül mindazokat a munkakörülményeket, amelyek

¹³ Ez a rendelkezés az USA vámtörvényének része <https://www.ecfr.gov/current/title-19/chapter-I/part-152/subpart-E/section-152.102>

¹⁴ Contemporary forms of slavery, including its causes and consequences/ Trafficking in Persons Report 2024

¹⁵ Supply Chain Research: Child Labor and Forced Labor Risks | U.S. Department of Labor

¹⁶ https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/principles-and-values/aims-and-values_en

durva módon megsértik a munka- és az életkörülményeket” (European Commission, 2021).

A rendelet előkészítése során az Európai Bizottság és az Európai Külügyi Szolgálat 2021 júliusában közzétett (idézett) iránymutatása három kockázati kört azonosított: az országhoz fűződő kockázatot, a migrációs kockázatokat, beleértve a munkaszerződés nélküli foglalkoztatásból eredő jogsértéseket, valamint a munkahelyi adóssághoz (például iratok visszatartása, kötelező hitelfelvétel stb.) kötődő kockázatokat (European Commission, 2021).

A rendelet felhatalmazza az Európai Bizottságot a végrehajtásához szükséges intézkedések kidolgozására is. A végrehajtási szabályok központi elemét a vállalati adatszolgáltatási kötelezettség szabályozása és a kapcsolati pontok (*due diligence contact point*) kialakítása képezi. Ezekben a tagállami kapcsolati pontokon¹⁷ a gazdálkodó szervezeteknek – különös tekintettel kkv-kra – megfelelő tájékoztatást és segítséget kell kapniuk a kényszermunkával előállított áruk forgalmazásának tilalmáról. Ennek érdekében az Európai Bizottságnak létre kell hoznia egy tájékoztató és nem kimerítő jellegű adatbázist a kényszermunka kockázatairól,¹⁸ illetve egy olyan egyetemes portált is üzemeltetnie kell, ahol minden releváns információ megtalálható, és ahol biztosítható, hogy a vállalkozások kapcsolatba léphessenek a tagállamok által kijelölt illetékes hatóságokkal. A tervezett adatbázis és portál az USA már működő tájékoztatói rendszerének logikáját és felépítését követi. A tagállami kapcsolati pontok információnyújtási kötelezettségei az amerikai kiválósági és szakértői központ¹⁹ szervezeteinek feladataihoz hasonlítanak.

Az Európai Unió kényszermunkával előállított termékek uniós piacon belüli tilalmáról szóló rendeletének érvényesítése ugyanúgy a tagállami vám- és adóhatóságok feladata és kötelezettsége lesz, miként az USA-ban. E szervezetek kötelezettsége, hogy a különböző (primer és szekunder) forrásokban található adatok alapján előzetes kockázatelemzést végezzenek, és szükség esetén megalapozott aggálllyal²⁰ éljenek.

Megalapozott aggály esetében az Európai Bizottság vagy a tagállami illetékes hatóság a rendelkezésére álló tárgyilagos, tényszerű és ellenőrizhető információk vagy észszerű jelzések alapján vélelmezi, hogy az adott terméket kényszermunkával állították elő. Megalapozott aggály esetén az illetékes tagállami hatóság három mun-

¹⁷ Az Európai Parlament és Tanács (EU) 2024/3015 rendeletének 33. pontja p.7.

¹⁸ Az Európai Parlament és Tanács (EU) 2024/3015 rendeletének 31. pontja p.6.

¹⁹ Centre of Excellence and Expertise <https://www.cbp.gov/trade/centers-excellence-and-expertise-information>

²⁰ Az Európai Parlament és Tanács (EU) 2024/3015 rendeletének 2. cikkely 16. pontja p.15.

kanapon belül köteles az érintett gazdasági szereplőt tájékoztatni a vizsgálat megindításáról. Az ellenőrzés alá vont vállalkozásoknak 30, de legfeljebb 60 munkanap áll rendelkezésére, hogy a hatóság által megkövetelt információkat benyújtsák. Ez az eljárás hasonlít az USA *rebuttable assumption*, azaz megdönthető vélelem folyamatához.

Ezen a ponton érdemes utalni az Európai Unió és az USA 2025. augusztus 21-i közös közleményére, amelyben az amerikai fél az USA jogszabályaiban előírt adatszolgáltatási kötelezettség elismerését kérte. Ennek a kérésnek az USA extraterritoriális szabályai miatt is célszerű eleget tenni. Ha egy adott szállítmány esetében megállapítják, hogy azt vagy annak egy részét kényszermunkával állították elő, akkor az érintett árukat a forgalomból azonnal ki kell vonni, meg kell semmisíteni vagy újra kell hasznosítani. Gyorsan romló termékek esetében a 2024/3015 rendelet 7. pontja alapján lehetőség van közérdekű vagy jótékonyági adományozásra is.

Az Európai Parlament és Tanács (EU) 2024/3015 kényszermunkával előállított termékek uniós piacon belüli tilalmáról szóló rendelet 13. cikke tagállami hatáskörbe utalja a jogszabály megsértésekor alkalmazandó polgári és büntetőjogi szankciók kidolgozását, de a jogszabály 66. pontja lehetőséget ad arra az Európai Bizottságnak, hogy a pénzbírságok kiszámításának módszerére javaslatot tegyen. Az amerikai szabályozással összhangban az uniós rendelet 10. pontja alapján sem tekinthető a kényszermunka felszámolásának, illetve az erre vonatkozó határozat végrehajtásának, ha az ellátási láncon belül csupán beszállítói csere történik.

Az Európai Parlament és Tanács (EU) 2024/3015 kényszermunkával előállított termékek uniós piacon belüli tilalmáról szóló rendeletének teljes körű megértéséhez segítségül kell hívni az Európai Parlament és Tanács (EU) 2024/1760 – már idézett – a fenntarthatósággal kapcsolatos vállalati átvilágításra vonatkozó irányelvét, és ismerni kell az Európai Parlament és Tanács (EU) 2022/2464 a fenntarthatósággal kapcsolatos vállalati beszámolásról szóló irányelvének alapján kialakított ESRS-sz-tenderdeket is.

Az ESRS hat fogalommal, így az upstream és a downstream tevékenységek, az ellátási és értéklánc (*supply* és a *value chain*), a tevékenységi lánc, valamint az üzleti kapcsolatok megújított definíciójával kapcsolódik a rendelethez. A CSDD-irányelv a globális ellátási láncokat működtető, illetve azok értékláncaiban tevékenykedő vállalatoktól nemcsak felelős üzleti magatartást vár el, hanem e kötelezettségük teljesítésének bizonyítását is, az ESRS-ben foglalt 17 + 5 adat közlésével.

A CSDD-irányelv így összegzi az elvárt munkajogi magatartást: „Minden vállalkozás felelősséggel tartozik az emberi jogok tiszteletben tartásáért, hiszen azok

egyetemesek, oszthatatlanok, egymástól kölcsönösen függnék és egymással kölcsönösen összekapcsolódnak.”

Az Európai Parlament és Tanács (EU) 2022/2464 CRS-irányelvének 29. pontjában meghatározott kettős lényegesség²¹ követelménye azt várja el a vállalatoktól, hogy azonosítsák az értékláncaikban végzett tevékenységek káros hatásait. Az átvilágítás eredményeként a vállalatoknak értékelniük, illetve becsülniük kell a közvetlen, illetve a közvetett üzleti partnereik magatartására való befolyásuk mértékét is. A direktíva ugyanakkor leszögezi, hogy az üzleti partnerek nem kötelezhetőek az Európai Parlament és Tanács (EU) 2016/943 a nem nyilvános know-how és üzleti információk (üzleti titkok) jogosulatlan megszerzésével, hasznosításával és felfedésével szembeni védelemről szóló irányelvében²² meghatározott, üzleti titoknak minősülő információk közlésére, de az ESRS sztenderdjeiben szereplő adatok, így különösen a biztos foglalkoztatás, a munkaidőnek megfelelő bérezés, a gyermek- és kényszermunka tilalma, a megfelelő lakhatás és a személyiségi jogok²³ védelmére vonatkozó információk ez alól kivételt képeznek.

Az ESRS-sztenderd szerint a saját munkaerő fogalmába nemcsak a vállalat által munkaszerződés alapján foglalkoztatott személyek tartoznak, hanem a megbízási vagy a vállalkozási szerződésekkel bevont önálló vállalkozónak (*self-employed*) minősülő személyek is.

Az ESRS előírásai alapján a vállalatoknak azt is be kell mutatniuk, hogy a kényszermunka vagy az állam által, illetve bármely feltétel által kötelezővé tett munka milyen típusú működésben (például gyárban, termelőüzemben vagy logisztikai központban), illetve mely országban és azon belül mely földrajzi területen képez kockázatot. Ezek az információk egyrészt összefüggenek egymással, másrészt külön nyomatékot kap két uniós jogszabály tükrében; az Európai Parlament és Tanács (EU) 2019/2088 rendelete szerint a beruházások esetében a társadalmi és munkavállalói kérdések tárgykörben kell feltüntetni a beszállítók által képviselt kockázatokat. Az Európai Bizottság felhatalmazáson alapuló 2022/1288. rendelete a jelentős

²¹ A kettős lényegesség követelménye szerint „...a vállalkozásoknak be kell számolniuk mind a vállalkozás tevékenységei által az emberekre és a környezetre gyakorolt hatásokról, mind pedig arról, hogy a fenntarthatósági kérdések hogyan hatnak a vállalkozásra. Ezt nevezzük kettős lényegességi perspektívának, amelyben a vállalkozást érintő kockázatok és a vállalkozás hatásai egy-egy lényegességi perspektívát képviselnek.”

²² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=CELEX:32016L0943>

²³ „Secure payment, working times, adequate wages, prohibition of child labour, forced labour, adequate housing and privacy.” Az ESRS Social exposure további 9 elemével ez a cikk nem foglalkozik.

károkozás elkerülését biztosító információk tartalmát és azok értelmezését biztosító mutatókat és módszereket határozza meg.

Mivel a kényszermunka-rendelet mind az értékláncok, mind az üzleti kapcsolatok átvilágítását kötelezővé teszi, érdemes e két utóbbi fogalmat közelebbről szemügyre venni. Az *értéklánc* definíciója a jelentéstételre kötelezett vállalat üzleti modelljéhez kapcsolódó összes tevékenységet és erőforrást foglalja magába, beleértve az üzleti kapcsolatokat és a külső környezetet is. A vállalat – az értékláncában – azokra a gazdálkodókra támaszkodik, amelyek a termékeit és/vagy szolgáltatásait a tervezéstől kezdve, a gyártáson, a szállításon és a fogyasztáson át, a termék életvégi gondozásáig megvalósítják. Az értéklánc felöleli mind az upstream, mind a downstream tevékenységet, és a körforgásos gazdaság megteremtésének alapkövét is jelenti.

Az *üzleti kapcsolatok* fogalma mindazon állami és nem állami szereplőkkel kialakított viszonyra utal, amely a vállalat üzleti működéséhez, termékeihez és/vagy szolgáltatásaihoz kapcsolódik. Az üzleti kapcsolat nem korlátozódik a szerződéses viszonyokra, hanem tartalmazza a közvetett kapcsolatokat is, mint például vegyesvállalat (*joint venture*) típusú vállalkozásban vagy a beruházásokban lévő részvényesi pozíciókat is.

A kényszermunka-rendelet előremutató vonása, hogy mivel nem uniós országokban bejegyzett és üzemeltetett weblapokon keresztül, közvetlenül a fogyasztónak történő kistételű eladásokkal a törvényben foglalt tilalom megkerülhető, ezért a tiltás az online vagy egyéb távértékesítésre is vonatkozik. Véleményem szerint az MLM-rendszerekben (*multilevel marketing*) történő értékesítést is célszerű a törvény hatálya alá vonni. Online értékesítés esetén már az eladási ajánlat ténye is lehetővé teszi az illetékes hatóságok beavatkozását, mert a termék online felületen való megjelenése a piacon forgalmazott terméknek minősül. Nemcsak az eladásra való felkínálás, hanem az online piacterek működtetésével kapcsolatos közvetítő tevékenység is jogellenes.²⁴ A rendelet által érintett kör így rendkívül széles; a nagy- és kiskereskedőktől kezdve egészen az MLM-rendszerben részt vevő magánszemély közvetítőkre is kiterjed.

A kényszermunka-rendelet eredményes végrehajtását az uniós jog megsértését bejelentő személyek védelméről szóló Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1937 (*whistleblowing*) irányelve is támogatja, mert védi a visszaéléseket bejelentő személyeket, garantálja, hogy munkahelyi retorziótól való félelem nélkül értesíthessék az illetékes hatóságokat a jogsértésekről.

²⁴ Az Európai Parlament és Tanács (EU) 2022/2065 rendelete.

Az Európai Parlament és Tanács (EU) 2024/3015 rendeletének végrehajtását szolgálja a magyar 2023. évi ESG CVIII. törvény is (2023. évi 108. törvény). A törvényben foglalt információadási kötelezettségek teljesítését a Szabályozott Tevékenységek Felügyeleti Hatósága honlapján közzétett kérdőívek is segítik.

Az Európai Gazdasági Térség (EGT) és Svájc közepes vállalatai számára összeállított kérdőíveket áttanulmányozva azonban megállapítható, hogy egyetlen kérdés sem kapcsolódik a kényszermunka feltárásához. Nem található adatbekérés például a munkavédelemre vagy a szociális ellátásra fordított kiadásokról, illetve olyan indikátorok kiszámításáról, amelyek foglalkoztatási típusonként mutatnák be az egy órára jutó átlagos bért, túlórárt, szabadidőt stb.

Összefoglalás és következtetések

A tanulmány áttekintést adott a kényszermunka felszámolása érdekében megszületett nemzetközi és uniós jogszabályokról. Érzékeltette azokat az ellenőrzési, adminisztrációs és jelentéstételi feladatokat, amelyeknek az értékláncok vállalatai a jövőben eleget kell tegernek. A cikk a törvényekben előírt dokumentációs kötelezettségek és a rendelkezésre álló adatbázisok bemutatásával járul hozzá a vállalati kereskedelmi megfelelési (*trade compliance*) rendszerek kialakításához. Az idézett tanulmányokat kiegészítve az írás rámutat azokra a vállalati működést befolyásoló jogszabályi előírásokra, amelyek az értékláncok földrajzi és jogi átrendeződését eredményezhetik.

A tanulmány következtetése szerint az Európai Parlament és Tanács (EU) 2024/3015 a kényszermunkával előállított termékek uniós piacon belüli tilalmáról szóló rendeletének hatékony végrehajtása több feltétel jövőbeni teljesülésétől függ. Első lépésként az érintett vállalkozások vezetőiben és munkatársaiban kell tudatosítani a kényszermunka összetettségét és azokat a kockázati tényezőket, amelyek az értékláncokban és azok üzleti kapcsolataiban jelentkezhetnek.

A szükséges társadalmi vita és egyeztetés után olyan indikátorok kialakítása is indokolt, amelyek a legkisebb többletköltség mellett teszik lehetővé a kényszermunkát feltáró releváns információk létrehozását, valamint azok összehasonlíthatóságát és auditját.

Összhangot kell teremteni az egymással konkuráló jogszabályok között is; amíg ugyanis a 2024/3015. uniós rendelet a tagállamokat kötelezi, addig a vállalatok a CSDD- és a CSR-irányelvek alapján kötelesek létrehozni az adatállományukat, ame-

lyeket vélhetően az uniós vámkódex előírása szerint kell majd dokumentálniuk, és felhőalapú ERP-rendszerekben védeniük mint üzleti titkot. Mivel számos európai vállalat kritikus infrastruktúrát üzemeltet, vagy annak működését beszállítóként biztosítja, az adatok kezelésére nézve az Európai Parlament és Tanács 2024/1689., a mesterségesintelligencia-rendszerek használatát szabályozó rendeletének rendelkezéseit is figyelembe kell venni.

A vállalati adatszolgáltatási kötelezettség teljesítése igényli a nemzetközi számviteli sztenderdek fenntarthatósággal összefüggő információnyújtási előírásainak és a zöld finanszírozás eszközeinek, gyakorlatának és teljesítési indikátorainak ismeretét is.

Mivel a kényszermunka felszámolásával kapcsolatos európai uniós joganyag számos ponton kapcsolódik az USA jogalkotásához és joggyakorlatához, a tagállami kapcsolati pontokon célszerű naprakészen követni az USA kereskedelempolitikájának hangsúlyeltolódásait és a vonatkozó jogszabályainak végrehajtási gyakorlatában bekövetkező változásokat. Ahhoz, hogy a globális értékláncok meg tudják őrizni gazdasági eredményességüket és pénzügyi stabilitásukat, számos nagy horderejű intézkedés meghozatala szükséges. A gyermek- és kényszermunka értékláncon belüli felszámolása mellett a globális értékláncok résztvevőinek alkalmazkodniuk kell a kereskedelmet korlátozó új intézkedésekhez (ritkaföldfémek exportkvótája, vámok, hulladékgazdálkodás előírása stb.). Mindezek a hatások az értékláncok üzleti modelljének átalakulását vetítik előre, amelynek nyomán követése új kutatási irány.

Hivatkozások

- Acuff, O., Hok, D. C., Natta, P. M., & Zaharatos, G. (2020). Eradicating Forced Labour in Global Supply Chains. *Global Trade and Customs Journal*, 15(8), 388–400. <https://doi.org/10.54648/gtcj2020078>
- Bell, S. (2016). The US Prohibition on Import Made with Forced Labour: The New Law Is a ‘Force’ to Be Reckoned With. *Global Trade and Customs Journal*, 11(11–12), 580–583. <https://doi.org/10.54648/gtcj2016073>
- Bhakoo, V., & Meshram, K. (2021). *Modern Slavery in supply Chains. The Routledge Companion to Corporate Social Responsibility*. (1st ed., Chapter 5.) The Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003152651-26>
- Bhala, R. (2024). The Forced Labour Revolution in U.S. International Trade Law. *The International Lawyer*, 57(2), 101–143. <https://doi.org/10.2139/ssrn.4964262>
- EFRA (2022). *European Sustainability Reporting Standards*. <https://www.efrag.org/sites/default/files/sites/webpublishing/SiteAssets/Preparers%20event%20esrs.pdf>
- European Union (2021). *Guidance on Due Diligence for EU Businesses to address the risks of forced labour in their operations and supply chains*, 7 December. <https://circabc.europa.eu/rest/download/de3d9ab5-dca1-4037-aeb8-8704a379c67b>
- Fruscione, A. (2023). The European Commission Proposes a Regulation to Ban Products made with Forced Labour. *Global Trade and Customs Journal*, 18(3), 120–124. <https://doi.org/10.54648/gtcj2023013>
- Hiscock, M., & Farvar, J. (2018). Approaches to modern slavery in Supply Chain in Australia and Pacific. *Texas International Law Journal*, 59(2), 79–99. <https://research.ebsco.com/c/d6qlqa/viewer/pdf/jjy2thdh6z?route=details>
- ILO (2022). *Global Estimates of Modern Slavery Forced Labour and Forced Marriage*. ISBN: 978-92-2-037483-2. https://www.ilo.org/sites/default/files/2025-09/ILO_GEMS-2022_Report_EN_Web.pdf
- Nolan, J. C., & Pryde, S. (2024). Towards the Effective Regulation of Modern Slavery in Global Supply Chains: Lessons learned from the UK and Australia and Future Directions. *International Criminology*, 4, 371–382. <https://doi.org/10.1007/s43576-024-00144-2>
- Singh, A., & Mishra, A. (2024). Forced labour, Global Supply Chain and TNCS: Recent Trends and Practices. *Global Trade and Customs Journal*, 19(10), 627–637. <https://doi.org/10.54648/gtcj2024073>
- U.S.-EU Tripartite Trade and Labor Dialogue (TALD) Social Partner Joint Statement on Transatlantic Forced Labor Trade Strategy (2023). <https://futurium.ec.europa.eu/system/files/2023-06/TALD%20Joint%20Statement%20on%20Forced%20Labor%20-%20FINAL.pdf>
- UFLPA Operational Guidance for Importers <https://www.cbp.gov/document/guidance/uflpa-operational-guidance-importers>
- United National Human Rights Council Special Rapporteur on contemporary forms of slavery (2009–2025). <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-slavery>

Jogszabályok

A Holland királyság Gyermekmunka-ellenőrzési törvényjavaslata: Child Labour Due Diligence Bill. <https://trustrace.com/knowledge-hub/dutch-child-labour-due-diligence-act>

Az Ausztrál Államszövetség törvénye a modern kori rabszolgaságtól. Modern Slavery Act, 2018. <https://www.legislation.gov.au/C2018A00153/latest/text>

Az Egyesült Államok Kereskedelemkönnyítési és -végrehajtási törvénye (2015). Trade Facilitation and Trade Enforcement Act, TFEA. <https://www.cbp.gov/trade/trade-enforcement/tftea>

Az Egyesült Államok Külföldi Közvetlen Termékekre vonatkozó szabályai. Foreign Direct Product Rules (FDPR). <https://www.ecfr.gov/current/title-15/subtitle-B/chapter-VII/subchapter-C/part-734/section-734.9>

Az Egyesült Államok törvénye az Amerika ellenségei elleni küzdelemben alkalmazott szankciókról. Countering America's Adversaries Through Sanctions Act (CAATSA). <https://www.dhs.gov/news/2021/02/11/countering-americas-adversaries-through-sanctions-act-faqs>

Az Egyesült Államok törvénye az újgur régióból származó áruk behozatali tilalmáról. Uyghur Forced Labour Prevention Act (UFLPA). <https://www.cbp.gov/trade/forced-labor/UFLPA>

Az Egyesült Államok Vámtörvényének szabálya a fegyverek által gyártott áruk behozatali tilalmáról. 19. U.S.C. Code §1307. <https://www.govinfo.gov/app/details/USCODE-2011-title19/USCODE-2011-title19-chap4-subtitleII-partI-secl307>

Az Európai Bizottság (EU) 2022/1288 felhatalmazáson alapuló rendelete az (EU) 2019/2088 európai parlamenti és tanácsi rendeletnek a jelentős károkozás elkerülését célzó elvvel kapcsolatos információk tartalmáról. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022R1288>

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1937 irányelve (2019. október 23.) az uniós jog megsértését bejelentő személyek védelméről. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=CELEX:32019L1937>

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2024/1689 rendelete (2024. június 13.) a mesterséges intelligenciára vonatkozó harmonizált szabályok megállapításáról. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:32024R1689>

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2024/1760 irányelve a fenntarthatósággal kapcsolatos vállalati átvilágításról, valamint az (EU) 2019/1937 irányelv és az (EU) 2023/2859 rendelet módosításáról. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/hu/ALL/?uri=CELEX:32024L1760>

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2024/3015 rendelete a kényszermunkával előállított termékek uniós piacon belüli tilalmáról és az (EU) 2019/1937 irányelv módosításáról. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202403015

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2022/2464 irányelve (2022. december 14.) a 537/2014/EU rendeletnek, a 2004/109/EK irányelvnek, a 2006/43/EK irányelvnek és 2013/34/EU irányelvnek a fenntarthatósággal kapcsolatos vállalati beszámolás tekintetében történő módosításáról. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/hu/ALL/?uri=CELEX:32022L2464>

Az Európai Parlament és Tanács (EU) 2019/2088 rendelete a pénzügyi szolgáltatási ágazatban a fenntarthatósággal kapcsolatos közzétételekről. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=CELEX%3A32019R2088>

Az Európai Parlament és Tanács (EU) 2022/2065 rendelete a digitális szolgáltatások egységes piacáról és a 2000/31/EK irányelv módosításáról (digitális szolgáltatásokról szóló rendelet). <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/2065/oj?locale=hu>

Corporate Duty of Vigilance. <https://respect.international/french-corporate-duty-of-vigilance-law-english-translation/>

Az Európai Parlament és Tanács (EU) 2024/1760 irányelve (2024. június 13.) a fenntarthatósággal kapcsolatos vállalati átvilágításról, valamint az (EU) 2019/1937 irányelv és az (EU) 2023/2859 rendelet módosításáról (EGT-vonatkozású szöveg). <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1760/oj?eliuri=eli%3A32024%3A1760%3Aoj&locale=hu>

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2022/2464 irányelve (2022. december 14.) a 537/2014/EU rendeletnek, a 2004/109/EK irányelvnek, a 2006/43/EK irányelvnek és 2013/34/EU irányelvnek a fenntarthatósággal kapcsolatos vállalati beszámolás tekintetében történő módosításáról (EGT-vonatkozású szöveg). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A32022L2464>

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2022/2065 rendelete (2022. október 19.) a digitális szolgáltatások egységes piacáról és a 2000/31/EK irányelv módosításáról (digitális szolgáltatásokról szóló rendelet) (EGT-vonatkozású szöveg). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:02022R2065-20221027>

Kalifornia törvénye az ellátási lánc átláthatóságáról. Transparency in Supply Chain Act. <https://oag.ca.gov/SB657>

Magyarország 2023. évi 108. törvénye a fenntartható finanszírozás és az egységes vállalati felelősségvállalás ösztönzését szolgáló környezettudatos, társadalmi és szociális szempontokat is figyelembe vevő, vállalati társadalmi felelősségvállalás szabályairól és azzal összefüggő egyéb törvények módosításáról. <https://njt.hu/jogszabaly/2023-108-00-00>

A KÜLGAZDASÁG 2025. évi tartalomjegyzéke

	Folyóirat- szám	Oldalszám
Hárs Ágnes – Simon Dávid: Visszavándorlók a hazai munkapiacon	3–4	100–124
Bethlendi András: A reálgazdaság finanszírozása a közép- és kelet-európai országokban a koronavírus-járvány alatt és után	3–4	125–158
Bódi-Schubert Anikó – Ritzl Ildikó: Mennydörgés vagy földrengés? Milyen hatással van a protekcionizmus a hálózatos szerkezetű globális gazdaság működésére és feszültség szintjének alakulására?	5–6	3–40
Horváth Gábor – Csapi Vivien: Az ESG a nemzetköziesedés tükrében	5–6	41–62
Márkus Ádám – Mező Dóra – Fenyves Veronika – Erdey László: Oroszország elszigetelése a technológiától – mennyire hatékony a Nyugat stratégiai embargója?	7–8	3–42
Bucsky Péter: A törekény orosz vasúti logisztika helyzete: a munkaerőhiány, a szankciók és a finanszírozás nehézségeinek hatása az orosz vasút áruszállítási teljesítményére	7–8	43–71
Nagy Péter – Nagy-Tóth Boglárka – Nagy Adrián Szilárd: A blokklánc-technológia hasznosíthatósága és költségcsökkentő hatása az európai nagyvállalatok működésében	9–10	3–31
Csutora Mária – Vetőné Móznér Zsófia: A domináns német autógyártók versenyképessége és szén-dioxid-kibocsátása az európai uniós szabályozás szorításában	9–10	48–85

	Folyóirat- szám	Oldalszám
Gulácsi Gábor: A magyar gazdaság európai uniós perspektívái – a dezintegráció költségei és a vissza-illeszkedés hasznai	11–12	3–54
Vakhal Péter: A szankciók potenciális hatása az európai és az orosz gazdaságra egy értékláncalapú megközelítésben	11–12	55–77
Fertő Imre: Meritokrácia vagy informális hálózatok? Az MTA levelező tagságának odaítélési mechanizmusáról	11–12	78–113

KONJUNKTÚRAELEMZÉS

	Folyóirat- szám	Oldalszám
Konjunktúraelemzések 2025 tavaszán	3–4	3
Trippon Mariann – CIB Bank	3–4	5–19
Bod Péter Ákos – Cserhádi Ilona – Keresztély Tibor – Takács Tibor – Budapesti Corvinus Egyetem	3–4	20–43
Bank Dénes – Petz Raymund – GKI Gazdaságkutató Zrt.	3–4	44–60
Nagy Katalin – Palócz Éva – Vakhal Péter: – Kopint-Tárki Zrt.	3–4	61–79
Horváth Diána – Molnár Dániel – Magyar Gazdaságfejlesztési Ügynökség Gazdaságelemzési Központ	3–4	80–91
Köllő Attila – Magyar Nemzeti Bank	3–4	92–97
Makrogazdasági mutatók és előrejelzések	3–4	98

KÖRKÉRDÉS

	Folyóirat- szám	Oldalszám
Körkérdés az új világrendről és benne Magyarországról	1–2	3
<i>Válaszol:</i> Antalóczy Katalin, Becsey Zsolt László, Bod Péter Ákos, Csaba László, Csáki György, Györffy Dóra, Halmai Péter, Hárs Ágnes, Herczog László, Karsai Gábor, Katona Tamás, Mérő Katalin, Molnár Dániel, Mérő Katalin, Muraközy László, Nagy Katalin, Palócz Éva, Pleschinger Gyula, Richter Sándor, Rosta Miklós, Sass Magdolna, Vakhal Péter	1–2	6–147

TUDOMÁNYOS TÁJÉKOZTATÓ

	Folyóirat- szám	Oldalszám
Koller Boglárka – Éltető Andrea: Három pillér, egy cél: A közös európai védelem megteremtésének kihívásai és lehetőségei	7–8	72–100

NÉZŐPONT

	Folyóirat- szám	Oldalszám
Fertő Imre: Mesterséges intelligencia a közgazdasági kutatásban	5–6	63–82
Láng László: Téglát téglára vagy tégláról téglára? Kína, a BRICS+ és az álcázott bipolaritás	5–6	83–106
Csáki György: Trump 2.0: új kereskedelmi háború – egy világrend vége	7–8	101–128
Bélyácz Iván: Zsákutcából egy fenntartható gazdasági modell felé	9–10	86–109
Békesi László: Versenyképesség és gazdaságpolitika	9–10	110–120

ÚJ KÖNYVEK

	Folyóirat- szám	Oldalszám
Soós Károly Attila: Egy decentralizált birodalom közös pénzének megteremtése a 16. században. Recenzió Oliver Volckart <i>The Silver Empire: How Germany Created Its First Common Currency</i> (Az ezüst birodalom: Hogyan teremtette meg Németország az első közös valutát? Oxford University Press, 2024, 377 oldal) című könyvéről	1–2	148–160
Bardóczy Tibor: Recenzió Komlos J. <i>Foundations of real-world economics. What every economics student needs to know</i> (3rd ed.). New York, USA: Routledge (A reálgazdaságtan alapjai. Amit minden közgazdászhallgatónak tudnia kell) című könyvéről	5–6	107–118
Soós Károly Attila: Gondolatok és megjegyzések Paul Blustein: <i>King Dollar</i> (A dollár, a király). Yale University Press: New Haven és Kenneth Rogoff: <i>Our Dollar, Your Problem</i> (A mi dollárunk, az önök problémája). Yale University Press: New Haven című könyvéről	7–8	129–145

A JOGI MELLÉKLET 2025. évi tartalomjegyzéke

	Folyóirat- szám	Oldalszám
Csekő Katalin: A kényszermunkával előállított áruk kereskedési tilalma	11–12	114–134

NEKROLÓG

	Folyóirat- szám	Oldalszám
Valentiny Pál: Vince Péter (1949-2025)	9–10	121–122